

Långhundra härad.

Socknar: Lagga, Östuna, Husby-Långhundra, Gottröra, Närtuna och Kårsta.

Till Långhundra hundare hörde under medeltiden även Garns sn, belägen S om Kårsta sn, vid norra och östra sidan av Garnsviken. Sedan 1838 är emellertid Garns sn förenad med Össeby sn och därmed överförd till Vallentuna härad. Långhundra härad har sålunda ursprungligen sträckt sig från Attundalands gräns mot Tiundaland i närheten av Mora stenar i en stor båge åt öster och söder ända ned mot Östersjöns vikar. Det blir en sträcka på mer än 40 km. Såsom namnet anger, hade häradet en långsträckt form. Det omslöt hela det gamla Attundalands bredd från V till Ö. Genom häradets västra hälft flyter Laggaån (Storån), som genom Sävjaån avrinner till Föret. Av små tillflöden från Gottröra och Skepptuna socknar uppkommer Närtunaån, som genom de numera mycket uppgrundade sjöarna Hederviken, Helgösjön och Vadasjön avrinner i Garnsviken. Den egentliga bygden i häradet ligger kring dessa vattendrag, som under forntiden ha utgjort en viktig farled mellan Mälaren och Saltsjön.¹

De kända runristningarna inom häradet uppgå till 31. Detta är ett påfallande litet antal, i betraktande av häradets storlek, om man jämför med häraderna närmast i S och V. Till sin ytareal är Långhundra hd större än Ärlinghundra hd, Säminghundra hd och Vallentuna hd, men antalet runristningar i dessa är, såsom redan nämnt, 74 (60), 84 och 115 (155). Även om man överför de 9 ristningar, som tillhöra den gamla Garns sn, från Vallentuna hd till Långhundra hd, såsom sig bör, blir dock skillnaden betydande: 40 i Långhundra hd mot 106 i Vallentuna hd. Långhundra hd ligger utanför den runstensrika bygden av Uppland, som utgöres av Vallentuna hd jämte angränsande delar av Sollentuna, Säminghundra och Ärlinghundra häraderna samt Danderyds skeppslag. Inom häradet förekomma de flesta runstenarna i NV (Lagga sn) och i SÖ (Kårsta och Garns socknar), under det att de mellanliggande socknarna (Östuna, Husby-Långhundra, Gottröra och Närtuna) äro fattiga på runminnesmärken.

Av de 31 ristningarna från det nuvarande Långhundra hd äro 6 förkomna och endast kända genom äldre avbildningar och uppgifter: U 487, 488, 493, 498, 499 och 506. Det återstår sålunda för närvarande 25 runristningar. Av dessa har en (U 489) blivit flyttad till Universitetsparken i Uppsala.

Av de 31 runristningarna äro några kända endast i mycket fragmentariskt skick, nämligen U 486, 487, 488, 491, 502 och 507. Av dessa äro, såsom nämnt, 2 förkomna (U 487, 488). Det finns följaktligen inom häradet 21 någorlunda fullständigt bevarade ristningar.

I Långhundra härad finnes en ristning på berg (U 497) och en på ett jordfast stenblock (U 509). De övriga äro resta stenar.

En av ristningarna (U 499) innehåller endast ett kors, inga runor. Två (U 483 och 487) äro försedda med en inskrift, som icke är språkligt tydbar. Inskriften på en sten (U 507) har tydligen utgjorts av själva runraden.

¹ J. Sahlgren, *Farleden Uppsala—Trälhavet* (i: Uppsala Nya Tidnings juninummer 1935, omtryckt i *Uppländskt*, 1940, s. 25 f.).

Nästän halva antalet, eller närmare bestämt 14, av häradets runristningar voro kända för Bureus. De flesta av dessa (12) finnas tecknade av Rhezelius och efter honom upptagna i Bureus' samling (F a 6): U 481, 485—487, 489, 490, 496—498, 501, 503 och 504. Bureus själv har upptecknat 9 inskrifter, delvis (7) desamma som Rhezelius (U 481, 485—487, 489, 490 och 497), men dessutom två andra: U 482 och 495. Av 5 finnas avbildningar, utförda av Bureus (U 486, 487, 490, 495 och 497). I Aschaneus' samlingar finnes en enda inskrift från detta härad (U 489); den återfinnes även hos Bureus och Rhezelius.

I *Ransakningarna* omtalas ytterligare 5 runstenar från detta härad: U 483, 484, 493, 499 och 510. Och lika många tillkommo under antikvariernas därpå följande resor: U 491, 492, 494, 505 och 506. Sammanlagt voro alltså 24 runristningar i Långhundra härad kända av 1600-talets fornforskning. De finnas alla avbildade i *Bautil* (på 23 träsnitt).¹ Av träsnitten äro 15 signerade av tecknaren P. Helgonius, 8 av J. Peringskiöld.

Desamma 24 runristningarna finnas upptagna i Liljegrens *Runurkunder* (L 569—590, 1625, 2007). Någon ny hade icke kommit i dagen från 1600-talets slut och fram till 1833.

R. Dybeck omtalar i *Sveriges runurkunder* två runinskrifter såsom nyfunna: U 500 och 509. Under 1900-talet ha ytterligare 5 inskrifter kommit fram: U 488, 502, 507, 508 och 511.

481. Lagga kyrka.

Pl. 92.

Litteratur: B 202, L 569, D 2: 180. J. Bureus, F a 6 s. 144 (Bureus' egen uppteckning), s. 203 (Rhezelius), F a 5 n:r 235, F a 1 s. 55; J. Rhezelius, F l 2 n:r 17; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 4; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 322; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 34; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA); Sveriges kyrkor: Uppland Bd 3, h. 1 (1921), s. 21.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 93); Rhezelius, teckning (F l 2); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 202); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA); A. Billow foto 1918 (ATA).

Stenen har tidigare legat som tröskel i dörren mellan vapenhuset och kyrkan. »För Lagga kyrkedör» anges platsen av Bureus, som två gånger har varit där och antecknat inskriften (den 11 maj 1638 och den 4 juli 1646). Rhezelius har avtecknat stenens konturer och ornamentik, men utan inskrift (F l 2); denna saknas även i Rhezelii anteckningar i F a 6, där endast förekomsten av en runsten omtalas: »I Kyrkiedören, denne söndruge.» Peringskiölds *Monumenta*: »Lagga kyrkedör» (B 202: »Lagga Kyrkodör», L 569: »I kyrkodörren»). Celsius: »Lagga Kyrkiodör, mitt i dören». I »Lagga Kyrkas Inventarium, upprättadt d. 20 Julii 1829» antecknas, att »En Runsten ligger midt i kyrkdörren, men söndrig i tre stycken». Dybeck fann stenen på samma plats: »Denne skadade och delvis öfvermurade sten ligger såsom tröskel i dörren som från Lagga kyrkas vapenhus leder till kyrkan.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868): »i kyrkan, innanför vapenhuset, ligger en sten i sjelfva ingången». Kort tid därefter har emellertid stenen blivit framtagen. I UFT 1872 meddelas: »stenen är nu utbruten ur golvet och kommer att uppresas bredvid kyrkogårdsmuren». Så skedde också. Stenen lagades med cement och restes alldeles utanför kyrkogårdsmuren på västra sidan av kyrkan, omedelbart N om järngrinden, med den ristade sidan vänd mot landsvägen. På denna plats står stenen allttjämt. Den lagades och restes ånyo 1940, varvid fem lösa stycken av stenen fastsattes.

Blågrå granit. Höjd 1,74 m., bredd 1,33 m. Ristningens höjd 1,33 m., bredd 1,15 m. Ytan är tämligen slät. Ristningen är delvis djupt huggen och tydlig, delvis svårt skadad genom nötning (tramp).

¹ B 200—219, 225—227. Två olika fragment (U 486, 487) äro sammanförda på B 203.

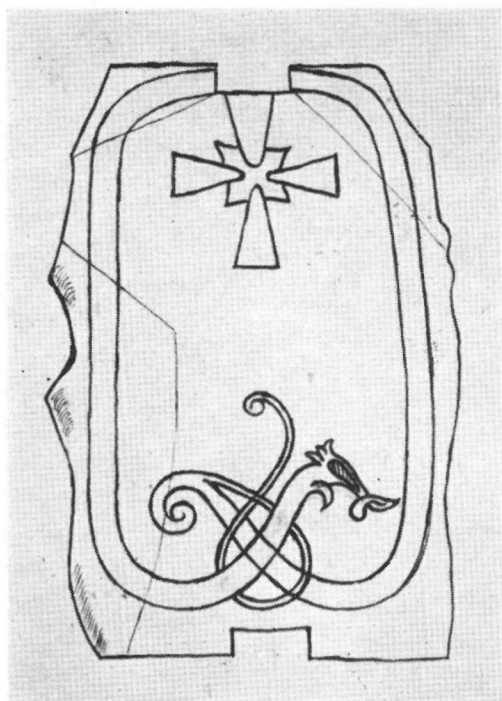

Fig. 204. U 481. Lagga kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 205. U 481. Lagga kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre källor):

× **porkis**[l] - **uk** × **porstin** **auk** × **uibiarn** × **auk** × **olifr** × -- **tu** × **raisa** × **stin** × **eftir** × **porbiarn** × **faþur** × **sin**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Þorgisl ok Þorsteinn ok Vibjörn ok Olæifr [le]tu raisa stein aftir Þorbiörn, faður sinn.

»Torgisl och Torsten och Vibjörn och Olev läto resa stenen efter Torbjörn, sin fader.»

Till läsningen: Runan **o** har bst, som skära tvärs över hst. 4 **k** är icke stunget; icke heller 16, 33, 47 i. Däremot är 49 **e** tydligt stunget, med en djup prick. 7 **l** är helt och hållet borta. Av följande runa (**a**) finns endast hst:s övre del kvar. Övre delen av 9 **u** är avslagen. Efter 17 **n** finns intet sk. Av r. 36 finns endast nedre delen av hst i behåll; av följande r. 37 intet. Mellanstapeln i 43 **s** är förstörd. Övre delen av bst i 56 **r** är förstörd. Ytterst svagt skymtar mellersta delen av runan 59 **a**. Nedre delen av bst i 66 **r** är borta. De sista runorna 67—69 **sin** äro svagt skönjbara. Intet sk finnes kvar efter 69 **n**.

Bureus har 1—7 **porkisl**. 16—17 **in** saknas. 31—39 **olifr litu**, men 34—37 **fr li** har överstrukt med anteckningen: »vnder muren». 49 **e**. Kopparsticket har många fel. — Hadorph och Helgonius (B 202): 1—7 **porkisl**; 6 **s** är felaktigt tecknat; 7 **l** är fullständigt bevarat. 16—17 **in** saknas. 31—39 **oli...tu**. 49 **e**. Intet sk efter 66 **r**. — Dybeck: 1—7 **porkisl**. 16—17 **in** saknas. 31—39 **oli...tu**. 49 **e**. 59 **a** skadat. 64 **b**; »ristningens sista **p** är tillfälligtvis **ß**». — Brate: 1—7 **porkis-**; »av **l** är blott en antydning till stav i behåll». 11—17 **porstin** med 16—17 **in** i behåll. »I **litu** saknas av **l** övre hälften av staven och hela bistaven; **i** är alldeles borta.»

Alla namnen äro vanliga under vikingatiden. **i** i **olifr** kan vara tecken för ursprunglig diftong: *Ölæifr* eller *Ölēfr*. Jfr 11—17 **porstin** och 45—48 **stin** med **i** för *æi* eller *ē*, men **eftir** med **e** för *ē*. Samma namnform även U 460: (ack.) **olif**, U 235 och Sö 340: (nom.) **ulifa**, Sö 54: (ack.) **ulif**.

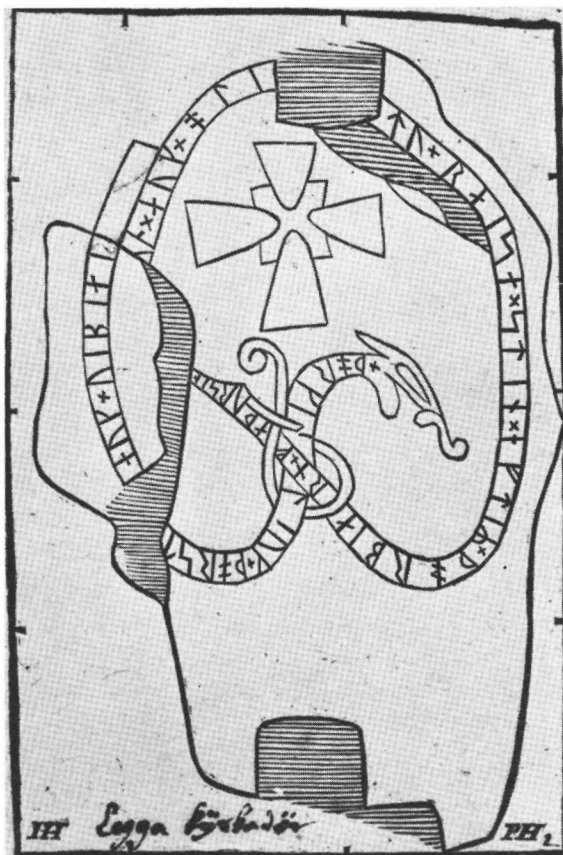

Fig. 206. U 481. Lagga kyrka. Efter B 202.

Ristningen är skickligt utförd. Såväl ornamentikens former som ristningstekniken erinrar om arbeten av Fot. I huvudsak samma mönster finnes på U 472 i grannsocknen Knivsta och, inom samma härad, på U 510.

Lagga kyrka.

O. Celsius (*Svenska runstenar* 2, s. 410) har antecknat följande uppgift om en runsten i närheten av Lagga kyrka: »Lagga på en backe straxt vid kyrkian der smeden bor. Dixit gästgifvarn i Marma d. 21 jun. 1727.» Samma anteckning har införts i N. R. Brocmans exemplar av *Bautil* (R 556 a i Uppsala Universitetsbibliotek). Någon inskrift meddelas icke, och Celsius har tydligen ej själv besökt platsen. En runsten från denna plats är annars icke känd, och uppgiften är därför mycket tvivelaktig.

482. Kasby, Lagga sn.

Pl. 92.

Litteratur: B 208, L 573, D 2:187. J. Bureus, Fa 6 s. 52 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 236, Fa 1, s. 55; Ransakningarna 1667—84 (R. Dybeck, Runa 1848, s. 14); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 11; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 434; UFT h. 2 (1872), s. 35; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 208); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står nu t. h. om infartsvägen till Kasby från landsvägen Lagga—Funbo, några meter från grinden till parken, mitt emot U 483. Den restes på denna plats år 1941. Ristningen är vänd mot NV.

Bureus anger som runstenens plats: »Vidh Kasby.» I *Ransakningarna* meddelas, att »Widh Kaasby Herre Gårdh finnes een Runasteen stoor men inthet påskrifwen». Möjligen är det U 482 som avses. — Peringskiölds *Monumenta*: »Kassby i Humblegården vijd Rudedammen» (B 208: »Karsby rudedam», L 573: »Karsby rudedam»). — O. Celsius har om stenen endast följande anteckning: »Kaasby och Lagga Sochn i dammen. Tolfman i Morby dixit die j. 13. 1728.» Tydligt har Celsius icke själv besökt platsen och sett runstenarna — han känner till, att 3 runstenar finnas vid Kasby —, utan endast fått muntliga uppgifter av en nämndeman i Morby, Lagga sn. — På vänstra sidan av stenen är följande inskrift inhuggen: »ÅTER UPREST ÅR 1764.» Möjligen har därför stenen, som på 1600-talet stod »vijd Rudedammen», fallit omkull och hamnat »i dammen», tills den år 1764 blivit upptagen och åter rest. — Då Dybeck besökte platsen omkring 1860, var stenen flyttad och stod som grindstolpe vid södra sidan av parken. Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868): »vid avvägen till Kasby står som grindstolpe N om vägen en sten». Så stod den sedan ända till år 1941, då den genom Riksantikvarieämbetets försorg flyttades till sin nuvarande plats, sedan den befriats från de järnkrampor, på vilka grindarna hängt.

Grå granit. Höjd 1,97 m., bredd 0,50 m. Ristningens höjd 1,54 m., bredd 0,43 m. Ristningen är djupt huggen och mycket tydlig. Den är i brottet ljus mot stenens f. ö. gråa patina.

Inskrift:

× uistain auk × þurstin × auk × fasti × litu × raisa × stin × at uikrim × broþur sin ×
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Vistæinn ok Þorstæinn ok Faste letu ræisa stein at Vigrim, broður sinn.

»Visten och Torsten och Faste läto resa stenen efter Vigrim, sin broder.»

Till läsningen: Intet sk efter 7 n, 40 t och 52 r. Övre delen av sk är skadad efter 17 n och 38 n. 43 k är icke stunget.

Bureus: 1 u saknas. 41 r. — Hadorph och Helgonius (B 208): Sk framför 1 u saknas; likaså sk efter 20 k, 38 n och 55 n. 52 u. — Dybeck: Sk framför 1 u saknas; likaså sk efter 38 n. 52 r.

Namnet *Vigrimr* synes, märkligt nog, icke vara belagt i några andra nordiska källor. Det är annars bildat på regelbundet sätt av väl kända namnleder. Namnen *Vistæinn* och *Vigrimr* visa variation i bildningen, liksom också namnen på två andra bröder *Vistæinn* och *Þorstæinn*. Namnet *Faste* är ett kortnamn till sammansatta namn på *Fast-* och *-fastr*; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99 f.

Ornamentiken på stenen är ytterst enkel. Man nästan förvånas över att ristaren har lämnat den släta och för ristning väl lämpade ytan mitt på stenen tom, utan ens ett traditionellt kors.

483. Kasby, Lagga sn.

Pl. 93.

Litteratur: B 205, L 2007, D 2: 186. *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 11; UFT h. 2 (1872), s. 35; E. Brate, *Anteckningar* 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 205); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står nu rest t. v. om infartsvägen till Kasby från landsvägen Lagga—Funbo, 3 m. från grinden till parken, mitt emot U 482. Ristningen är vänd mot NÖ. Stenen restes på denna plats år 1941.

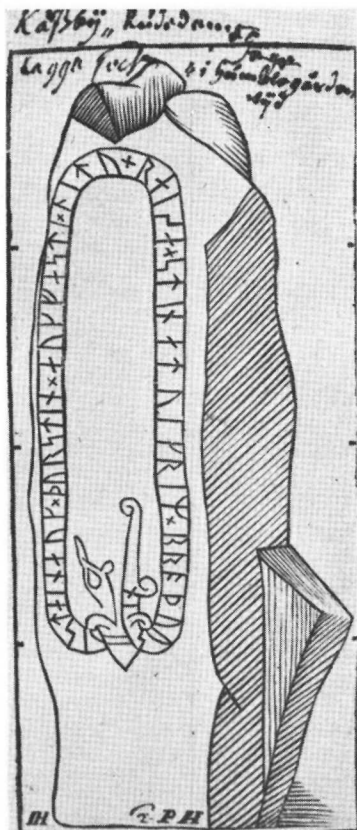

Fig. 207. U 482. Kasby, Lagga sn. Efter B 208.

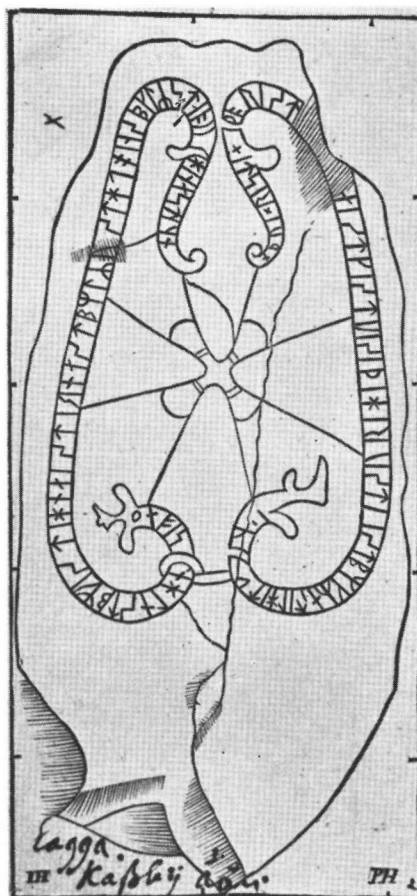

Fig. 208. U 483. Kasby, Lagga sn. Efter B 205.

Runstenen är säkerligen en av de båda, som omtalas i *Ransakningarna*: »Widh Kaasby SäteGårdh i Åbrädden 2 Runsteenar men mycket gamle att dhe nepligen kunna läsas.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har antecknats: »Lagga. Kassby åan» (B 205: »Kassby å», L 2007: »Kasby å»). — Dybeck: »Två större stycken af en runsten, hvilka nu äro grindstolpar vid Karsby gård.» Uttrycket tyder på att de båda delarna av stenen redan nu varit skilda åt och stått var för sig som grindstolpar. På teckningen äro de emellertid sammanförda till ett helt. — I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868) uppges, att »såsom stolpar för Kasby Ladugårdsgrind finnas tvenne stenar, som förr varit blott en», under det att U 484 säges stå mitt emot U 482, sålunda vid infartsvägen. Detta torde emellertid vara ett misstag. Brate uppger nämligen uttryckligen, att det vänstra, större stycket av stenen U 483 stod på vänstra sidan av infartsvägen till parken mitt emot U 482, det högra, mindre stycket på norra sidan av vägen från manbyggnaden till stallet, mitt emot U 484. Och detta stämmer med Brates egna fotografier. Båda styckena av U 483 ha i varje fall, i likhet med U 482 och U 484, tjänstgjort som grindstolpar. År 1941 flyttades de till sin nuvarande plats och hopfogades med sten kitt.

Grå granit. Höjd över marken 1,85 m., bredd 1,18 m. Stenen var redan på teckningen i B 205 kluven i två hälfter av en spricka nedifrån uppåt; den har tydligen legat på marken, då foten avbildas som fri. Upptill på v. sidan är ett stycke bortslaget; det saknas redan på Dybecks teckning. Ristningen är delvis mycket grund och otydlig, särskilt de båda djurhuvudena.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 205):

+ **fisnhlnstbmlstihnaist · irnastb[ml]R[usthtoinsbklrstio]hinastimr+**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 + **pui × risii × oris[t . . .]ai · stkistknstpihuoist × iistbmkristithit - - - t - - +**
 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110

Till läsningen: Bst i 1 **f** gå icke upp till ramlinjen. Bst i 4 **n** är mycket svag. Efter 7 **n** finnes en rund fördjupning, som möjligen är huggen. I 11 **m** finnes en bågformig linje mellan hst:s slutpunkt vid nedre ramlinjen och h. bst:s slutpunkt vid övre ramlinjen. 23 **r** är omvänt. Övre delen av 29—32 **mlau** är borta, liksom följande runor i h. runslingan ända upp till slingknuten. 56—57 **ma** äro skadade och osäkra. 64 är möjligen ett upp- och nedvänt **t**. 69 **s** är svag, och därefter äro omkring 7 runor förstörda. Nedre delen av 71 **a** är borta. 80 **n** har en lågt sittande bst t. h. om hst; den förefaller vara huggen. Efter 85 **h** följa två stavar, varav den senare något lutar in mot den förra; snarast **u**. 101 är en **s**-runa med **t**-bistavar anbragta på övre stapeln. Bst i 103 **t** äro svaga, särskilt den vänstra. Runorna efter 106 **t** äro skadade och kunna ej fastställas, med undantag av ett **t**. Också på denna sida slutar inskriften med ett sk +.

Hadorph och Helgonius (B 205): Framför 1 **f** en runa **a** (i st. f. skiljetecknet +). 12 **i**. Sk efter 21 **t** saknas. 36 **t** har bst endast t. v. 39 **n** har bst endast t. v. 56 **m** har bst endast t. v. (omvänt **k**). 57 **n**. 64 är upp- och nedvänt **t**. Sk efter 72 **i** saknas. 80 **i**. 82 **i**. 86—89 **iru** (de båda sista runorna upp- och nedvända). Sk efter 91 **t** saknas. 100 **a**. 103 **i**.

Dybeck: Framför 1 **f** en runa **n** (i st. f. skiljetecknet +). 2 **i** saknas. 12 **i**. 21 **t** saknas. 29 **n**. 47—48 **io**. 55 **i** saknas. 56 omvänt **k**. 64 upp- och nedvänt **t**. Sk efter 72 **i** saknas. 80 **i**. 82 **i**. 86—89 **iru** (de båda sista upp- och nedvända). Sk efter 91 **t** saknas. 103 **i**.

Brate: 2 **i** saknas. 3 omvänt **s**. Runorna 4—13 saknas. Framför 48 **h** läser Brate en runa **i**. 50—51 **ni**. Runan 56 uppfattar Brate som en binderuna av **m** och **i**. 64 upp- och nedvänt **t**. 71 **o**. Sk efter 72 **i** saknas. 80 **i**. 86—89 **irnu** (de båda sista upp- och nedvända).

Den långa inskriften ger icke någon språklig mening. Flera gånger återkommer samma följd av runor, tydligen ett stycke av runraden: 8—12 **stbml**, 26—31 **stbmlr**, 40—44 **sbklr**, 53—57 **stimr**, 94—99 **stbmkra**. 98 **k** är därför sannolikt fel för **i**. 42 **k** torde rätteligen ha varit **m** (en bst t. v. uteglömd), och mellan 40 och 41 torde ha funnits ett **t**. En annan del av runraden (»andra ätten») återfinnes, med en del oregelbundenheter, i 16—20 **hnais** och 49—53 **hinas**. Däremot är det påfallande, hur sparsamt runor ur första ätten förekomma.

Ristaren upprepar sålunda meningslösa runföljder, vilkas ursprung emellertid är uppenbart. Det är tydligt, att runorna för honom icke ha någon språklig uppgift, endast ett dekorativt syfte. Det är därför oriktigt att som Brate förutsätta, att »inskriften utgör en lönnskrift, som ännu icke kunnat tydas».

Däremot är det riktigt, då Brate påpekar, att runstenen U 483 i sin ornamentik har en viss likhet med U 484. Dock torde likheten knappast bero på att de båda stenarna tillsammans utgjort en minnesvård — med minnesskriften på U 484 och det tillhörande korset på U 483 — och sålunda varit ristade av samme man. Såväl ornamentiken och runornas former som framför allt ristningstekniken visa tydligt, att så icke har varit fallet. U 483 är utförd av en diletant, som har roat sig med att utan något uppdrag göra en runsten. Likheten med U 484 — i fråga om ormhuvudets form — kan tillräckligt förklaras av att han har sett denna runsten och i viss mån imiterat densamma.

484. Kasby, Lagga sn.

Pl. 93.

Litteratur: B 209, L 574, D 2:188. Ransakningarna 1667—84 (R. Dybeck, Runa 1848, s. 14); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 12; UFT h. 2 (1872), s. 35; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 209); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

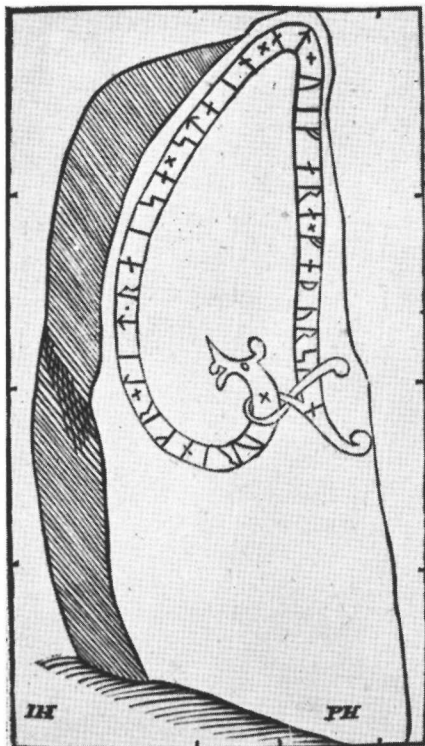

Fig. 209. U 484. Kasby, Lagga sn.
Efter B 209.

Runstenen står på södra sidan av den väg som från huvudbyggnaden leder till stallet och ladugården. Den har tidigare tjänat som grindstolpe.

Runstenen är sannolikt en av de två »widh Kaasby Säte-Gårdh i Åbrädden», som omtalas i *Ransakningarna* (se ovan U 483). Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Lagga. Kasby åån» (B 209, med tryckfel: »Rassby å», L 574: »Karsby å»). Vid Dybecks besök stod stenen på sin nuvarande plats, såsom grindstolpe.

Mörkgrå granit. Höjd 1,50 m., bredd 0,75 m. Toppen är avslagen (redan på Dybecks teckning, däremot icke i *Bautil*), varvid ett par runor ha gått förlorade. Ytan är svagt knottrig. Ristningen är djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 209):

× yrinkr × lit × raisa × stain [× at ×] uifara × faþur sin ×
5 10 15 20 25 30 35

Öringr let raisa stein at Vi[ð]fara, faður sinn.

»Öring lät resa stenen efter Vidfare, sin fader.»

Till läsningen: Pricken i 1 y är liten och osäker, men sannolik. 5 k är icke stunget. Bst i 19 n är vågrät, likaså bst i 29 a. Intet säkert spår är bevarat av sk efter 19 n. Intet sk efter 32 r.

Hadorph och Helgonius (B 209): 1 u. Intet sk efter 35 n.
— Dybeck: 1 u. Sk efter 19 n och framför 22 u äro till hälften bevarade. Sk × efter 35 n. — Brate: 1 y (»en liten men alldeles tydlig prick»).

Om namnet *Öringr* se U 461. — 22—27 *uifara* torde sannolikt återge ack. av ett *Vidfari* 'den som färdas vida'. Om detta namn se Sö 256 och U 99.

485. Marma, Lagga sn.

Pl. 94.

Litteratur: B 206, L 577, D 2:184. J. Bureus, Fa 6 s. 125 (Bureus' handstil och utan tvivel hans egen uppteckning), s. 202 (Rhezelius), Fa 5 n:r 237, Fa 1 s. 55; J. Rhezelius, F 1 2 n:r 15; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 34, Monumenta 3, bl. 13; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 323, 2, s. 621, Acta Literaria Sveciæ 3 (1730), s. 97; UFT h. 2 (1872), s. 36; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 102, Anteckningar 1914 (ATA); O. v. Friesen, Upplands runstenar (1913), s. 67—69, Runorna (Nordisk kultur, Bd 6, 1933), s. 221—228; Handlingar i ATA 1924.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 94); Rhezelius, teckning (i F 1 2); J. Hadorph och J. Peringskiöld, teckning (i F 1 5:1), träsnitt (i F 1 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 206); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA); v. Friesen foto (a. a.).

Runstenen står rest i trädgården vid Marma, 4 m. NÖ om landsvägen till Uppsala, 15 m. VSV om huvudbyggnaden.

Runstenen stod enligt Bureus, som antecknat inskriften den 27 sept. 1632 3¹/₂ p. m., »på Marma Gärdet i Lagga vidh Almundvägen». Rhezelius: »I Marma gärdet.» — *Ransakningarna*: »Opå Marma Gärde mitt för byen finnes een Runasteen med någre bookstafwer inrijtat, men dess betydning weet ingen.» Peringskiöld, *Monumenta*: »Lagga Sochn i Marma gärde vid Landzvägen.» — Celsius, som har läst inskriften den 21 juni 1727, anger platsen: »Marma i Lagga Sn i stenbacken på gärdet straxt vid gården.» — Dybeck: »Denne sten står i sydöstra hörnet af Marma gärde, invid uthusen och landsvägen som leder till Mora äng och Uppsala.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868): »Vid Marma gästgivaregård, en stor sten.» — Brate uppger (1914), att »runstenen står lutande bakåt vid landsvägens norra sida omedelbart vid västra väggen till vagnslidret vid den gård i Marma, som ligger vid landsvägen till Uppsala». Ristningen var vänd mot vägen, sålunda mot SV. År 1924 flyttades stenen, på begäran av markägaren, 4 m. åt SÖ och vreds samtidigt ett kvarts varv, så att den nu står på gräsplanen i gårdens trädgård, med ristningen vänd mot NV.

Tomterna i Marma by lågo tidigare, före skiftet, utmed vägen till Lagga kyrka, och mellan denna väg och landsvägen till Uppsala låg byns södra gärde. Här stod alltså stenen, nära landsvägen men ett stycke från gårdarna i Marma. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rånäs».

Röd granit. Höjd 1,84 m., bredd 1,14 m. Den ristade ytan är synnerligen jämn och slät. På h. sidan är stenen skadad, varigenom även något av inskriften har gått förlorat. Skadorna finnas redan på teckningen i *Bautil*. De äro antydta även på de äldsta avbildningarna av Bureus och Rhezelius. Ristningen är djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift:

proti	·	uk	·	ingulfr	·	litu	·	rita	·	stain	·	iftir	·	sihuiþ	·	faþur	·	sin	·	uk	·	inkifast	·	at	·	bonta	·	sin	·		
5				10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60		65					

in · ofaigr · ybir · risti

70	75	80
----	----	----

Þrotti ok Ingulfr letu retta stein æftir Sigvið, faður sinn, ok Ingifast at bonda sinn. En Ofaigr Öpir risti.

»Trotte och Ingulv läto uppresa stenen efter Sigvid, sin fader, och Ingefast efter sin make. Och Ofeg Öpir ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid ristningens början och slut. Bst i 9 n är nästan vinkelrät mot hst. 10 g är säkert stunget, med en grund, streckformig prick. Icke stungna äro 16, 20, 28 i, 51 k. Avståndet mellan 22 a och 23 s är påfallande stort. Sannolikt har skadan i stenen funnits, redan då den ristades. Intet sk. Övre delen av runorna i namnet 33—38 **sihuiþ** är borta på grund av skada, men alla runorna äro säkra. De båda nedre bst i 35 h äro bevarade. 54 as är en bindruna. 72 g är säkert stunget; likaså 74 y. — Runan a har, såsom i regeln hos Öpir, dubbelsidig bistav; i 56 a är dock bst t. h. om hst mycket kort. n och o ha däremot bst endast på h. sidan av hst; undantag 27 n, där bst skär hst.

Bureus: 10 k. F. ö. återger Bureus inskriften fullkomligt riktigt (även 54 as, 72 g, 74 y) t. o. m. 77 r. 33—38 **sihuiþ**; sannolikt har stenen ännu icke varit skadad på detta ställe. Det sista ordet 78—82 **risti** saknas; Bureus anmärker: »cetera in terra». Dessa runor ha tydligen varit dolda i jorden och oåtkomliga. Kopparsticket (i F f 6) har följande fel: 9 þ, 21 n, 30 i; 35 h saknas; 49—55 **inkast** (54—55 **at** saknas); 72 k, 74 u; 78—82 **risti** saknas. — Rhe-

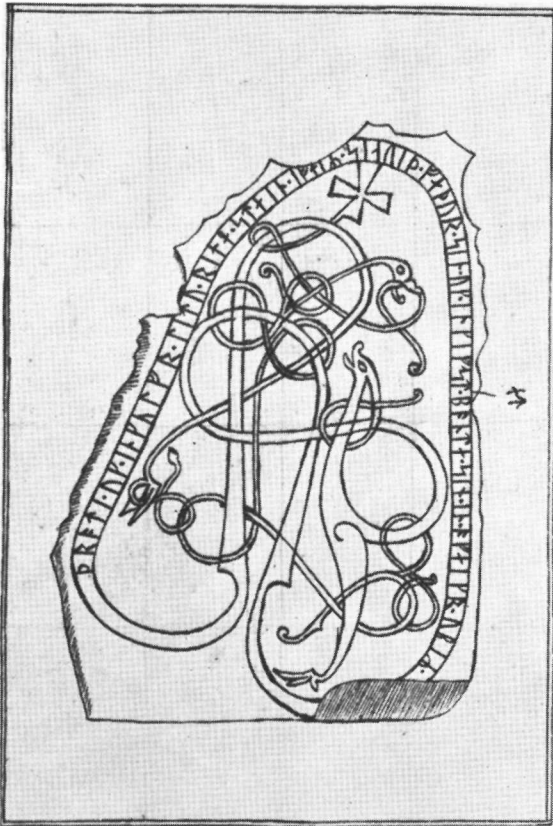

Fig. 210. U 485. Marma, Lagga sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 211. U 485. Marma, Lagga sn.
Efter kopparstick av Bureus.

zelius: 10 k, 35 n, 54 \widehat{as} , 72 k, 74 y. — Peringskiöld: 10 g. Bst i 35 h saknas. 54 \widehat{as} , 72 g, 74 y, 78—82 risti. — Likaså O. Celsius. — Dybeck: 10 g; bst i 35 h saknas; 54 \widehat{as} , 72 k (»k i ofaigr är icke stunget»), 74 y. — Brate: 10 g, 54 \widehat{as} , 72 g, 74 y. — v. Friesen: 10 g, 54 \widehat{as} , 72 g, 74 y.

O. Celsius har missförstått slutet av inskriften, i det han för 66—73 in · ofaigr till det föregående och översätter: »et Ingifasta marito suo Ofego. Ybir incidit». Icke heller C. Säve (*UFT* h. 2) har förstått meningen: »Throtte och Ingulf läto rita sten efter Sigvid, sin fader, och Ingefast efter sin bonde; men Ofeg. Ubbe riste.» Öpirs vanliga och välkända signatur är **ubir risti** (in **ubir risti**). Det har därför varit svårt att förstå, vad Marma-stenens ensamstående in · ofaigr · ybir · risti skulle innebära. O. v. Friesen har härom framhållit följande: »Att ofaigr och ybir ej äro två olika personer framgår dels däraf, att namnen ej äro förbundna med konjunktion, dels däraf att verbet står i singular form. **ubir**, **ybir**, **ubir**, **ybir** har hittills utlästs *Ybbir* eller *Yppir*. Ingendera formen är tillfredsställande styrkt som ett på verkliga personer användt namn. Då vi nu finna, att det egentliga namnet var det från forntiden välkända *Ofeg*, blir den osöktaste förklaringen af **ybir** *Öper*, hvilket betyder skrikhals och användes både som vedernamn och egennamn i det forntida Danmark liksom i Sverige.» *Ofeigr* är alltså ristarens egentliga namn och *Öpir* från början ett öknamn, som emellertid ristaren upptagit och i regeln använder. I *Runorna* (1913), s. 223 tecknar v. Friesen **ybir** i transskription och översättning med liten bokstav: *Ofeigr öpir* »Ofeg öper» och uppfattar det alltså som ett appellativum. — Brate har (*Svenska runristare*, s. 98 f.) gjort invändningar mot v. Friesens tolkning av **ybir** som *Öpir*; han

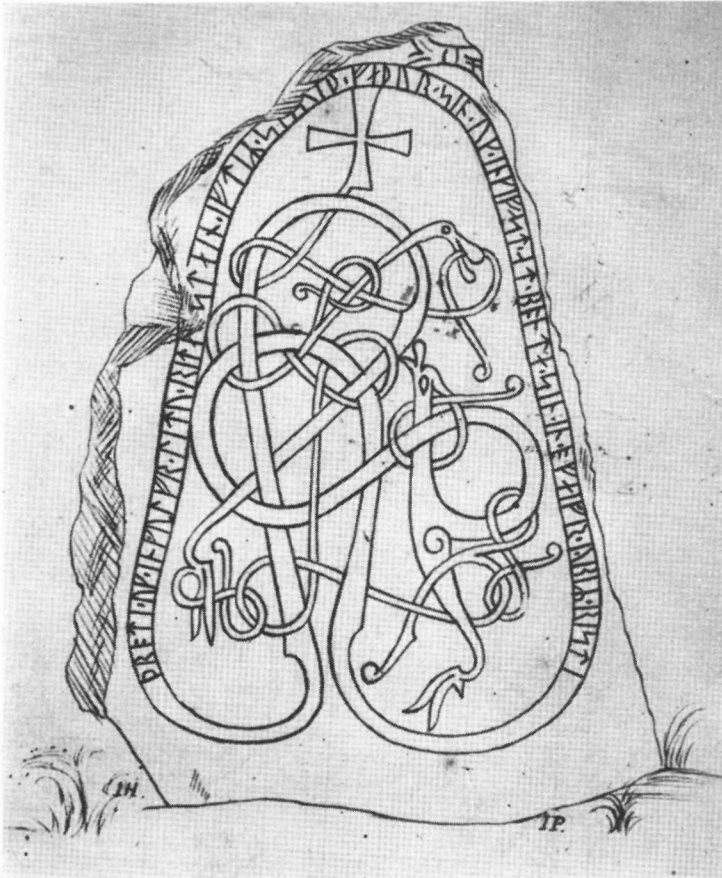

Fig. 212. U 485. Marma, Lagga sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Fig. 213. U 485. Marma, Lagga sn.
Efter B 206.

anser i stället, att det är ett kortnamn *Öbbir* (*Ybbir*). Han har då klart för sig, att avslutningen av Marma-inskriften, som är ett viktigt stöd för antagandet av öknamnet *Öpir*, måste annorlunda förklaras. Men på vilket sätt den skulle tolkas har Brate icke angivit.

Om namnet *Ofeigr* se U 2. Om *Þrotti* se Sö 200. *Ingulfr* hör icke till vikingatidens vanligaste mansnamn. Det förekommer, utom här, i följande runinskrifter: U 479, L 130 Bälunge kyrka, L 202 Jädra, Danmarks sn, L 238 Golvesta, Tensta sn, L 253 Axlunda, Björklunge sn, Sö 91 och Sö 143. Under medeltiden är det »ganska vanligt» (Lundgren). Detsamma gäller om fda. *Ingulf* och fno.-isl. *Ingulfr*. — Om *Sigviðr* se Sö 276, 294. — Kvinnonamnet *Ingifast* är belagt i ännu ett par uppländska inskrifter: L 188 Samnan, G. Uppsala och D 1: 239 Björklunge prästgård (*ekiofast*); se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 101.

U 485 är ett av de vackraste prov, som ha bevarats, av Öpirs konst och ristningsteknik.

486. Morby, Mora stenar, Lagga sn.

Pl. 96.

Litteratur: B 203, L 572, D 2: 182. J. Bureus, Fa 6 s. 46 n:r 32 (Bureus' egen uppteckning), s. 203 n:r 183 (Rhezelius), Fa 5 n:r 238, Fa 10: 2 n:r 69, Fa 1 s. 56; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 6; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 326; N. Sjöborg, Samlingar för Nordens fornälskare 1 (1822), s. 121 f.; UFT h. 2 (1872), s. 35; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (F a 10:2 n:r 69), kopparstick (F f 6 n:r 97); Rhezelius, teckning (F l 2 n:r 13); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i J. Peringskiölds Monumenta och B 203); osignerad teckning fr. 1700-t. (ATA); Sjöborg a. a. pl. 28; Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

Fig. 214. U 486. Morby, Mora stenar, Lagga sn.
Efter teckning av Bureus.

SVECIE *In · H · LOCO ILLUS + DOMINUS* (d. v. s. *In · Hoc · LOCO ILLUSTRIS + DOMINUS*), och i stället för *B + IERL +* vill han läsa *SI · ERI* (d. v. s. *SanctI · ERICI*). Förkortningar i de båda latinska inskrifterna (n:r 3 och 4), som av Bureus efter originalen anges med förkortningstecken, ha i texten här ovan blivit upplösta med *kursiv* stil.

Samma 5 stenar omtalas i Rasmus Ludvigssons relation rörande en undersökning, som han på Johan III:s uppdrag har utfört vid Mora sten med anledning av den svensk-danska tvisten om riksvapnet Tre kronor¹:

»Thette effter:ne haffuer iach i vnderdånigheet bestält, seden iach drog ifrå Kon:ge M̄t min alder Nådigeste herre, och Konung, ifrå Öland.

Först vdj then Compromijss handel

Haffuer iach waridt wedh Moresten och funnet ther 4 stener vthugne mz tesse effter:ne figurer och scriffter,

¹ Diplomatiske handlingar, Danica: Handlingar rörande tvisten om riksvapnet Tre kronor, 1500—1600-talen (Riksarkivet).

Joh. Bureus har i sin anteckningsbok (F a 6, s. 46) under rubriken »Mora sten» förtecknat följande fem stenar, som han numrerat nedifrån uppåt 1—5:

»1. medh en konung sittande på enom stol.
medh Spiro

2. medh trem kronom

3. ANNO + DO + MCCCXCVI + ELectus ×
Est + IN + REGEM + SVEC*) + DANIE + ET +
NORVEG + DOMinus + ERICus + PoMeRaNus +
ovvan på
IN + NOMINE + PatRIS + et + FILII + et +
SPiritus + SanCT + ET + In HONOREM B + IERL +
SanctI · ERI

*) IE *In · H · LOCO ILLUS*

4. ANNO + DomiNI + MCDXLVIII + XXVIII
+ DIE + Mensis + JVNII + V + VIG + APostoLO-
Rum + PET + et + PAVLI + ELectus + Est + NOBILis
+ VIR + CAROLus + KNVTZSon + MaRscalCuS +
NACiONE + SVECus + In + REGEm + SVEC ++

5. sönderslagen

... ast · fapür · sin · auk ... ni · l ... vide 236»

på förste Stenen
war Sueriges Rikes rette gamble
wapn och Skiöldemercke the 3 Cro-
ner vthugne

på then andre Stenen
War vthugget en Konung mz sin
kon:ge Crone på huffuudet, och Spi-
ran och Äplet j henderne, sittindes
vdj sitt Maiestetz Säte.

på then Tridie Stenen
War vthugget åffuan på Stenen en
Konung, mz sin Kon:ge Crone på
huffuudet och Spiran och Äplet i
henderne, kring om huilken stodh
thenne scriftt. In nomine patris et
filij et spiritus sancti, et in honorem
Regni et Regis Suetiæ. och på sidenne
kring om samme Sten stodh scriffuit.
Anno Domini 1396 electus est in
Regem in hoc loco Illustriss (thetta
Rum war affslagit aff hörnen på
Stenen) Ericus R.

på then Fierde Stenen
Stodh vthugget, Anno Domini 1448:
25 die Mensis Junij V. Vigilia
Apostolorum Petri et Paulj, electus
est Nobilis Vir Carolus Knutzsson
Miles natione Suecus in Regem
Suetiæ.

Inge flere Stener funnes ther
vthugne vtan en Sten mz Runebok-
stäffuer platt vtnött. Män dhå iach
kom til Vpsale, sade M. Larss mig
Erchebiscopens Mågh, at dhå han
war hörere ther j Vpsale wåre ther
flere Stener, täss påscriffter alle han
dhå antechtede, huilke han haffuer
råkedh förleggie, Och opå thz the
Scriffter ther än nu finnes, icke
schole genom Regn, sniö eller ijs
bliffue vtnötte haffuer iach på
Kon:ge Mtz vegna befalet Peder
Larson Befalningesman på Vpsale
gård, att göre ther ett litet huss
vtöffuer. Män the Stener ther
borttagne äre, will man sei je, att
bönderne them vdj sine Skorstener
och Vgner haffuer innure och settie
latid. Ther om att ransake haffuer
iach befalet för:ne Peder Larsson ...»¹

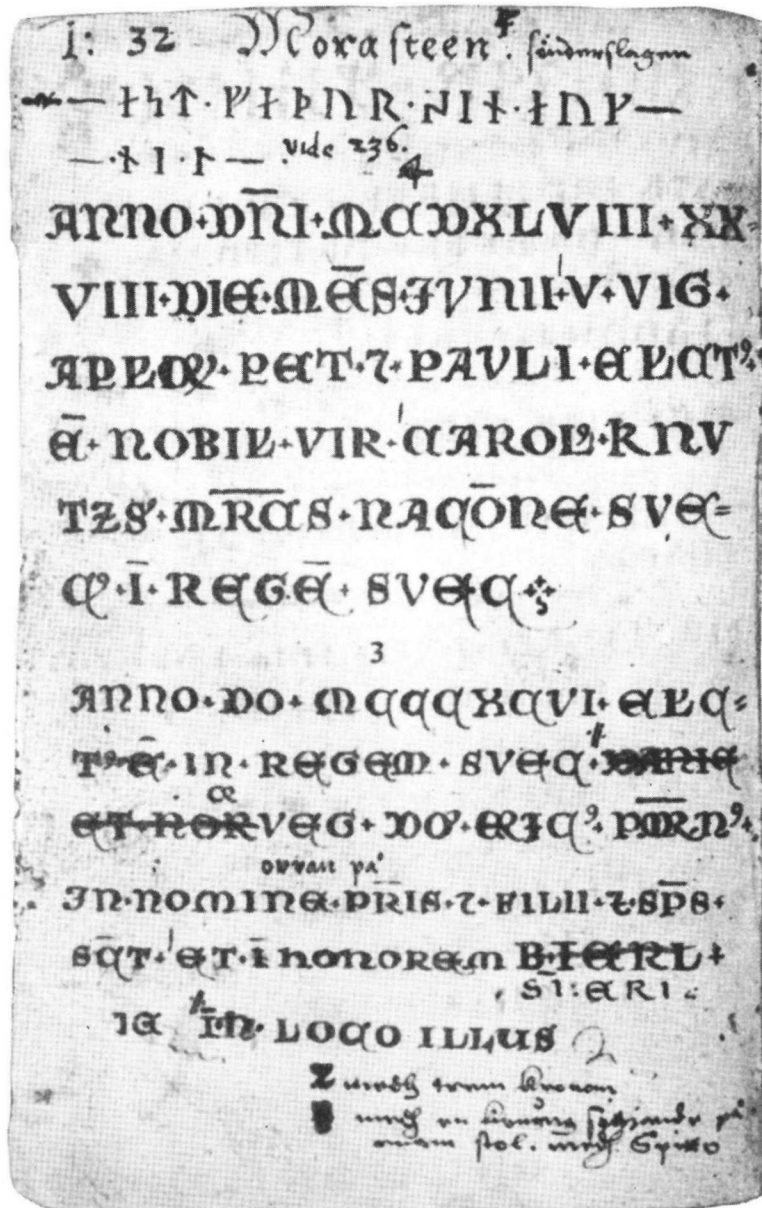

Fig. 215. U 486. Morby, Mora stenar, Lagga sn.
Efter Bureus' handskrift F a 6.

¹ I något avvikande form finnes samma handling i en avskrift från 1600-talet i ATA med rubriken »Copia uppå Hr Niels Gyldenstiernas Original om Moora stenarne, som i hans tijd wore behålldne, men nu mästedels bortkomne». Sista stycket har här följande lydelse: »Slett inge flere Stener uthuggne funnes ther, uthan M. Larss, som är Rector Universitatis Upsaliensis sade thet för mig, att then tijd han war Hörere ther i Upsale Schole, då funnes

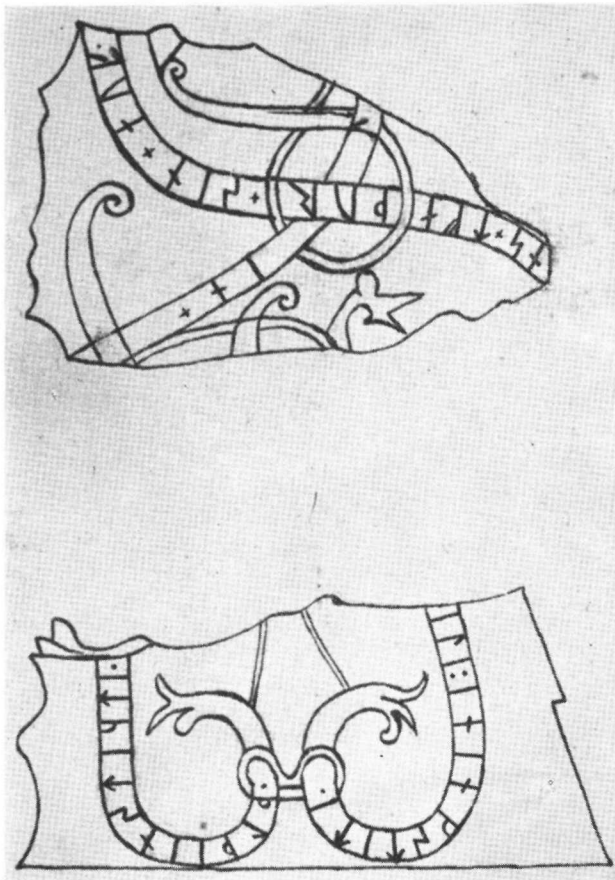

Fig. 216. U 486 och 487. Morby, Mora stenar, Lagga sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Det är sålunda tydligt, att runstensfragmentet U 486 redan i slutet av 1500-talet fanns vid Mora sten, tillsammans med de fyra kröningsstenarna. Bureus anger på sin teckning (F a 10:2) platsen: »Ibland Morastenom», i sitt manuskript *Sveorum Runæ* (F a 5): »Wid Morastenarna.» På kopparsticket i F f 6 står: »widh Mora Steen». Rhezelius (F a 6, F 12): »Widh Mora Stenar.» Träsnittet i Peringskiöld's *Monumenta* har överskriften: »Mora sten. 1684. 9. Junij.» (B 203: »Mora äng och Mora sten»; L 571: »Mora äng», L 572: »Dersammastädes»). Fragmentet låg vid denna tid tillsammans med kröningsstenarna inom den inhägnad, som Olaus Rudbeck hade låtit uppsätta. Härom säges i *Ransakningarna*: »Opå Cronones Stora Engh Finnes någre märckelige Steenar tillsammans liggiande, hwilkas egentlige betydning eller notable Descriptioner nogsampt för detta mångom bekant, så aff Sweriges Laghbook, som elliest, om Konunga waal, och mehr sådant. Fördenskull, och åthskillige personer, så ifrån Upsala, som annorstädes åhrl. der hän förreesa, samma Mora Steenar att besichtiga, hwilka och nu nyligen förmedelst Magistri Olai Rudbeckij i Ubsala, och dhe flere Herrars Professorum befallning ähre kringbygde och medh dör och Låås före hwar till Cronones Engzwachtare hafwer Nyckelen.» Ha-

dorph har i marginalen antecknat »R 1», d. v. s. en runsten. O. Celsius har följande anteckning: »Lagga vid Mora sten, ett fragment. vidi d. 21 jun 1727.» Dybeck: »Ligger bland kungstenarne i den år 1770 öfver dem uppförde byggnaden.» Fragmentet förvaras fortfarande på samma plats.

Grå granit. 0,83 × 0,57 m. Ristningen är djupt huggen och tydlig. Det är därför förvånande, att det i Rasmus Ludvigssons relation säges, att stenen var »platt vtnött». Möjligen beror det helt enkelt på att han icke har kunnat tyda runskriften. I själva verket är runstensfragmentets ristning vida bättre bevarad än kröningsstenarnas, som numera är mycket svåräst, delvis helt förstörd. Till väsentlig del torde detta bero på materialet. Fragmentet har tillhört en omsorgsfullt och skickligt utförd runsten, som sannolikt har varit rest i närheten av Mora-sten. Den har blivit sönderslagen, och det enda stycke, som fanns i behåll vid 1500-talets slut, har blivit lagt tillsammans med kröningsstenarna på den gamla platsen för kungavalet.

ther wedh Moresteen flere uthuggne Stener, them han då antecknade, och hafwer seden samme Skriffet råket förläggie. Och säger han och flere med honom, att Bönderne någre uthuggne Stener ther ifrå taget, och uthj thera Skorstener och Vgner hafuer inmure latet. Och hafwer jag förthenskuld på högben:te Kongl. May:tz wägner befalet Peder Larsson Befallningsman på Vpsale gård, att han skulle late Bönderne göre ett lijtet huus öfver för:ne 4 stener; wed Moresteen, att icke platt motte uthnötet hwad ther uthugget står.»

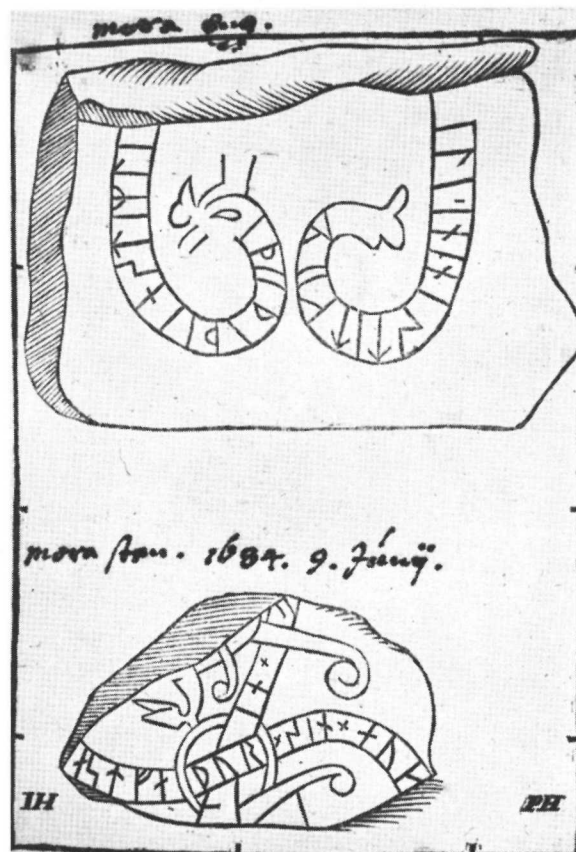

Fig. 217. U 486 och 487. Morby, Mora stenar, Lagga sn. Efter B 203.

Inskrift (med det inom [] efter äldre källor):

... [ast] fap₅ur × sin₁₀ × auk ... sin₁₅ ×

... fadur sinn ok ... sinn

»... sin fader och ... sin ...»

Till läsningen: 9 **s** är omvänt, liksom tydligen det skadade 15 **s**. 14 **k** är skadat; övre delen av bst är borta. V. stapeln av 15 **s** är likaså borta. — Runorna 1—3 **ast** finnas i de äldre uppteckningarna (Bureus, Rhezelius, B 203). Efter 3 **t** står i Burei anteckningsbok (F a 6 s. 46) en **·**; däremot saknas skiljetecken på Burei teckning (F a 10: 2), hos Rhezelius (F a 6 s. 203) och i B 203. På Rhezelii teckning (F 1 2) står 1—8 **as** × **tfapur**. Hos Celsius, som sett stenen 1727, saknas 1—3 **ast**, och första runan är 4 **f**. Ett stycke har sålunda blivit avslaget. 15 **s** har tydligen varit skadad redan på 1600-talet. Bureus och Rhezelius uppfattar den som **l**. I B 203 finns endast en stapel i runan 15 **s**; likaså hos Brate.

De första runorna, 1—3 **ast**, ha säkerligen tillhört ett mansnamn på *-fastr* (ack. *-fast*).

I sitt arbete *Historia de gentibus septentrionalibus* (1555), Lib. 8, cap. 1 ger Olaus Magnus en kort skildring av den plats, kallad Mora sten, där sedan urminnes tid konungavalet ägt rum.¹ Han har

¹ Olaus Magnus, *Historia om de nordiska folken*, Bd 2 (1912), s. 60.

försett sin framställning med ett träsnitt, som avbildar den stenhäll, på vilken den valde upplyftes och hyllas. Hällen är på träsnittet försedd med en inskrift i runor: **mora stan**. Detta är givetvis en ren fantasi av författaren; han har roat sig med att ge en överskrift på det vördnadsvärda fornminnet i runor. Med säkerhet får man icke härav sluta, att hyllningsstenen skulle ha varit försedd med runor.

Den danskfödde läkaren Gerhard Stalhoff skildrar i sina reseanteckningar från 1660 (*UFT* h. 18, 1896, s. 290) ett besök vid Mora sten. Han fann där omkring 20 stenar liggande utan ordning på marken och överst bland dem en, som han tror vara den verkliga Mora sten. Den var försedd med fyra parallella linjer och »mellan desse staar runske bogstaffuer huggne, huilchet iag icke kunne faa skreffuet formedelst der vare brechede aff dem deras naffn heffde i stenen huggen och reffuen». Det framgår tydligt av beskrivningen, att den sten som avses är minnesstenen över Karl Knutssons val till konung. Någon runsten är det sålunda icke. Inskriften är på latin, och de »runske bogstuffuer» äro latinska minuskler.

Planschen över »Moorasten» i Erik Dahlbergs *Svecia antiqua et hodierna* I: 64 (graverad före 1672) visar en oordnad hop av stenar, liggande på marken. »De flesta äro på måfå ritade. Inskrifterna äro orediga, så att de icke gifva någon mening» (H. Hildebrand). Flera äro fragment av runstenar och bära runslingor och inskrifter med runor, med avsikt tecknade mycket otydliga. Betydligt enklare är Dahlbergs originalteckning (*Fornvännen* 1925, s. 75); där kan ingen runsten upptäckas.

På Johannes Schefferus teckning av Mora sten år 1669 (*UFT* h. 41, s. 139) ser man en sten med runslingor. Den är sannolikt tecknad på fri hand och kan icke avbildas U 486. Den ger dock en antydning om att ett eller flera runstensfragment funnits bland de gamla kröningsstenarna.

487. Morby, Mora äng, Lagga sn.

Litteratur: B 203, L 571. J. Bureus, Fa 6 s. 110 n:r 236 (Bureus' egen uppteckning), s. 203 n:r 182 (Rhezelius), Fa 5 n:r 239; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 6; *UFT* h. 2 (1872), s. 35.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F 12 n:r 13); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 203).

Joh. Bureus uppger (Fa 6) om stenen: »På Mora äng står quar i marken et stycke, det mera är borto.» Den fanns »Närmere byen» än fragmentet U 486 vid Mora sten. Rhezelius: »På Mora Engh» (Fa 6), »i samma äng [som fragmentet U 486] östan före». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Mora eng» (B 203 och L 571: »Mora äng»). Stenen finnes icke omnämnd av Celsius och Dybeck och har sedan slutet av 1600-talet varit förkommen.

Fragmentet utgjorde nedre delen av en runsten, vars topp var avslagen. Början och slutet av inskriften var därför i behåll.

Inskrift (enligt B 203):

ip̄ipiinstimli . . . ili · ininistitkm

5 10 15 20 25

Till läsningen: Bureus, Fa 6: **pupi in stimti . . . ilikninstiti**; Fa 5: **ip̄ipiinsi - ti . . . ili : ininkstiti · m . . .** Rhezelius, Fa 6: **ip̄ · oipiinsi - ti . . . ili : ininkstiti · m . . .**; F 12: **· ip̄ipiinsti - ti . . . ili : ininkstiti ·**

Inskriften ger icke någon språklig mening. Den är sålunda av samma art som U 483 Kasby.

488. Morby, Mora stenar, Lagga sn.

Litteratur: Anteckning av O. Almgren ^{18/7} 1908 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA); E. Floderus, Skrivelse till Riksantikvarien ^{1/11} 1928 (ATA).

Avbildningar: Almgren, teckning 1908 (ATA); Brate foto 1915 (ATA).

Fragmentet blev, enligt en anteckning av prof. O. Almgren år 1908, funnet »af S. Eklund, Edebybro, i en af honom arrenderad del af Mora äng, vid bortodlande af ett stenröse, som låg

ett par hundra m. N om monumenthuset nära en gärdesgård. Röset var ca 4 m. vidt och $\frac{1}{2}$ m. högt och borttogs till en alns djup, men tycktes gå mycket djupt ned (igenfylld brunn?). Fragmentet fördes först till Edebybro och sedan till monumenthuset vid Mora stenar. Där fanns det vid Brates besök på platsen 1915 och avbildades av honom tillsammans med U 486. Senare har det emellertid förgäves sökts och synes vara förkommet.

Fyndplatsen finnes inlagd på en karta över Mora äng 1908 av O. Almgren och på en karta över samma plats ^{21/10} 1928 av E. Floderus (båda i ATA).

»Ämnet är gråsten och stycket är 57 cm brett och 43 cm utefter runradens gränslinje. Åt ena sidan finnas delar av ett kors, åt andra en bit av slingan» (Brate).

Inskrift (enligt Brate):

... ra : kup hial ...

... -ra. Guð hial[pi] ...

»... Gud hjälpe ...

Fig. 218. U 488. Morby, Mora stenar, Lagga sn. Efter foto av Brate.

489. Morby, Lagga sn. Nu i Universitetsparken, Uppsala.

Pl. 94.

Litteratur: B 207, L 570, D 1:272. J. Bureus, Fa 6 s. 74 n:r 142 (Bureus' egen uppteckning), s. 101 n:r 39 (Aschaneus), s. 202 n:r 180 (Rhezelius), Fa 5 n:r 240, Fa 1 s. 56; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 4; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 1, s. 324, i Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 281; UFT h. 2 (1872), s. 35, h. 10 (1881), s. LXXXI f., h. 11 (1883), s. CXLV; P. J. Lindal, Runstenarne i Upsala, beskrifna och tolkade (1881); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 102; O. v. Friesen, Anteckningar 1898 (ATA), Runorna (1933), s. 222.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (Ff 6 n:r 95); Rhezelius, teckning (F1 2 n:r 14); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 207); Dybeck a. a.; Brate foto (ATA); P. J. Lindal foto a. a. (fotografierna av A. Löfström); O. v. Friesen foto 1898, reproducerat i »Runorna», s. 222; R. Odenerantz foto 1930 (ATA).

Runstenen fanns enligt Bureus (Fa 6) »På Mora skogh sunnan Mora äng»; i Fa 5 anges som plats: »Morby. Söder i Skogen» (Ff 6: »Söder i Skogen ifrån Mörby»). Aschaneus (Fa 6): »Millan Wrå i Knijfstadh S och Morby i Lagga Sokn.» Rhezelius (Fa 6): »Melan Morby och Rogslan», (F1 2) »Morby skogen». I Ransakningarna förekommer följande uppgift, som tydligen åsyftar denna runsten: »Opå Morby egor in emot Rossla straxt wijdh Nya Landswägen ligger een Runasteen å Suudh, hwars bemärkelse weet ingen.» Träsnittet i Peringskiölds Monumenta har följande påskrift: »Lagga sn Morby Skog vid Roslanda hägnad gamla vägen» (B 207: »Märby», L 570: »Morby skog»). O. Celsius, som besökte platsen »Midsommardagen 1728», har gjort åtskilliga anteckningar: »Akad. hem. Rossla i Lagga Sn i skogen Väster från Morby som har namn af Mora äng ... Rossla, ett litet academie hem. Bond: Erick Person lofvade at i vinter villia föra till mig denna stenen ... Denna sten lät jag föra hem d. 5 febr. 1729, i min trögård.» I Acta Literaria har han endast lämnat den korta ursprungs-beteckningen: »In parœcia Lagga, et prædio Rosla.»

Stenens ursprungliga plats kan med ledning av dessa uppgifter tämligen noggrant bestämmas. Den stod i skogen S om Mora äng, på Morby ägor men närmare akademi-hemmanet Rosla

(Rosland), invid den nuvarande vägen från Vrå station till Morby. Olov Celsius lät år 1729 flytta den till Uppsala och uppställa den i trädgården till sin gård, som låg vid Ö. Ågatan (motsvarande nuv. tomten Ö. Ågatan 11). Härifrån har den, ovisst när, flyttats till gården vid Gustavianum. Dybeck kunde, märkligt nog, icke identifiera den (med B 207 och L 570) och visste därför icke, varifrån den hade kommit: »Det är ännu obekant hvar denne runsten ursprungligen varit rest. Han har länge stått på Gustavianska gården i Uppsala.» Därifrån utlånades den, jämte L 118 Håga, Bondkyrko sn och L 292 Örby, Rasbo sn, år 1867 till världsutställningen i Paris 1867. För de utställda runstenarna erhöll universitetets fornsakssamling en belöningsmedalj i brons (»Histoire du travail pour services rendus»). Efter återkomsten restes Morby-stenen och Håga-stenen år 1868 i Engelska parken bakom Bibliotekshuset. Dybeck anger också som plats: »Uppsala, Karolinaparken.» År 1898 flyttades de till Linneanus gård vid Svartbäcksgatan, där då Museet för nordiska fornsaker var inrymt. Sedan Museet år 1921 flyttats till sina nuvarande lokaler i Gustavianum, fördes runstenarna från Linneanska trädgården och uppställdes i Universitetsparken. Morby-stenen står nu i sydöstra delen av parken, mellan Gustavianum och ärkebiskopsgården, några meter N om vägen upp till Universitetet.

Granit med rödgrå färgton. Höjd över marken 1,64 m., bredd 0,76 m. Ytan är jämn och slät, synnerligen vacker. Ristningen är väl bibehållen.

Inskrift:

khulu · lit · kira · bro fr ant · kilaua · totur · sin · uk sum · ati · ulfr · ybir risti

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Gullaug(?) let gæra bro fur and Gillaugar, dottur sinn[ar] ok sum atti Ulfr. Öpir risti.

»Gullög lät göra bron för sin dotter Gillögs själ, som Ulv hade till hustru. Öpir ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Skiljetecknet, som förekommer mellan de flesta ord i inskriften, har formen av ett kort lodrätt streck. Det saknas efter 15 o, 17 r, 36 k och 50 n. 1 k är icke stunget. 2 h är säkert. Tvärs över hst i 4 l går en fördjupning, som möjligen kan vara huggen. Sålunda en binderuna la? 3 och 5 u äro icke stungna. 9 k är icke stunget; ej heller 21 k. Något nedanför mitten på 10 i finnes en bred fördjupning. Huruvida runan har varit stungen och en bredare avflagring senare har skett, kan ej med säkerhet avgöras. Hst i 15 o är tydlig. På v. sidan finnes ingen bst; en hög valk begränsar här hst. På h. sidan finnes upptill och nedtill en motsvarande valk, men på mitten är en bred nedsänkning. Denna är begränsad av två sneda streck, som äro mycket svaga, men synas vara huggna. Då ristaren högg in dessa bst, har sannolikt det mellanliggande stycket fallit bort. o är sålunda sannolikt, med bst endast på h. sidan av hst. Alla runorna 16—20 fr ant äro tydliga. Likaså äro alla runorna i namnet 21—26 kilaua fullt säkra. Bst i 28 o skära hst. 34 n har bst endast på h. sidan av hst: bst i 19 n skär däremot tvärs över hst. Detsamma är fallet med inskriftens alla a-runor. 47 y är säkert stunget.

Bureus (F a 6): 1—5 khulu, 21—26 kalaua, vid en senare granskning (26 junij 1626) rättat till kilaua. Följande avvikelser finnas i F a 5: 2 a, 10 e; sk efter 17 r; efter 55 i är tillagt runir. Kopparsticket har inga skiljetecken; vidare 2 a, 10 i, 26 k, 47 u; efter 55 i är tillagt runir. — Aschaneus (F a 6): 1—5 khulu (21—26 uteglömt, senare tillfogat av annan hand: kalaua), sk efter 17 r; efter 55 i är tillagt runir. — Rhezelius (F a 6): 1—5 kaulu (4 l är försett med a-bistav, sålunda au), 10 e, 21—26 kilaua; inskriften slutar med 55 i. Teckningen i F 12: 1—5 kaulu, 10 i, 21—26 kilauk; 35—36 uk saknas; efter 55 i har tillagts ordet runir. — Hadorph och Helgonius (B 207): 1—5 khulu, 10 e; intet sk efter 17 r; 21—26 kilaua; 47 u; sista runan (55) har t-bistav på v. sidan av hst. — Celsius: 1—5 khulu, 10 e; intet sk efter 17 r; 21—26 kilaua;

Fig. 219. U 489. Morby, Lagga sn.
Efter kopparstick av Bureus.

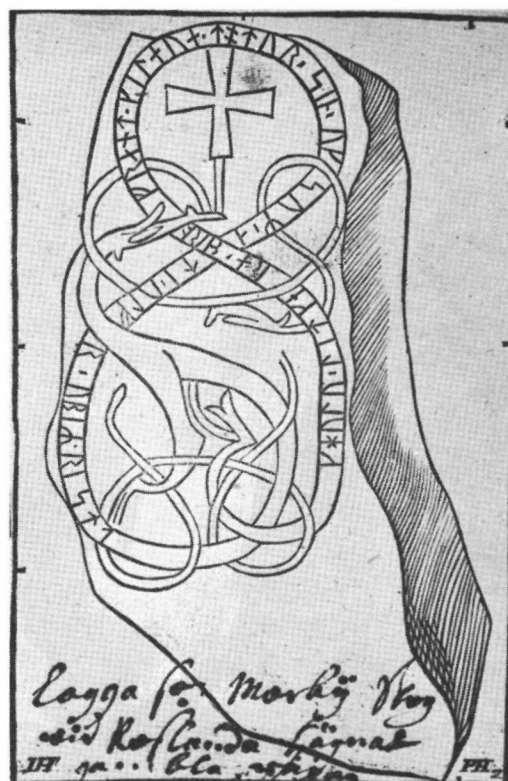

Fig. 220. U 489. Morby, Lagga sn.
Efter B 207.

47 u; inskriften slutar med 55 i. Om 26 a anmärker Celsius: a »är riktigt. Men hade väl skolat bli h, dock fins ey den andra streken, annorlunda, än någorlunda exprimerad med högderna i stenen, som hindrat huggen.» — Dybeck: R. 4 är tecknad som en binderuna av l och k. 6 l är försett med en prickad bst för r. R. 10 är a, men bst är prickad och därigenom angiven som osäker. Intet sk efter 15 o, 17 r, 20 t; 21—26 kilaua; 47 u, 52 e. — C. Säve (*UFT* h. 2, s. 35): 1—5 khulu, 10 e, 21—26 kilaua, 47 y. — Lindal: 1—5 khulu, 10 i, 21—26 kilaua, 47 u. Lindal ifrågasätter (liksom Dybeck) möjligheten att läsa r. 6 som r, sålunda 6—8 rit. — Brate: 1—5 khulau, 10 i, 21—26 kilaua, 47 y, 52 i (Brates foto har dock tydligt e). — v. Friesen: 1—5 khulu, 10 i, 21—26 kilaua, 47 y, 52 i.

Såsom ofta är fallet hos ristaren Öpir, äro flera runor utelämnade, vare sig det beror på slarv hos ristaren eller sammanhänger med hans skrivvanor. 16—17 fr står för fur (eller furin), 32—34 sin för sinar. Särskilt beklagligt är, att sådant förkortat skrivsätt brukas i namnen, som därigenom bli svårtolkade. 1—5 khulu är ett personnamn i nominativ. Närmast till hands torde vara att sammanställa denna form med namnet kulhu på U 462 Vassunda prästgård, som också är ristad av Öpir. Detta har förmodats återge ett kvinnonamn Gulløy, vilket förutsätter en enkel felristning h för a. Något mera tvivelaktigt blir det givetvis att förutsätta samma namn i Morby-stenens khulu. Vi skulle här ha samma ristningsfel h för a och därtill h-runan felaktigt placerad. Därtill kommer, att kvinnonamnet Gulløy icke är säkert styrkt i inskrifterna och sålunda i varje fall har varit ett sällsynt namn. Det kan då måhända förefalla rimligare att Morby-stenens khulu (och eventuellt även Vassunda-stenens kulhu) förmoda en något bristfällig beteckning för kvinnonamnet Gullaug (av äldre Gudlaug) eller Gunmlaug. 1—5 khulu (eller möjligen khulau) skulle då vara en felristning för kuluh (kulauh), med felaktig placering av h-runan.

Guðlaug och *Gunnlaug* äro båda välkända kvinnonamn; se om dem Sö 263. Brate tolkar inskriftens första namn som Gullö, v. Friesen såsom *Gunnlaug* eller *Guðlaug*. — 21—26 **kilaua** återger ett kvinnonamn i genitiv. Det måste väl då stå för ett korrektare **kilauhar**, d. v. s. *Gillaugar*. I varje fall finnas goda skäl för att antaga, att de båda kvinnonamnen 1—5 **khulu** och 21—26 **kilaua** (gen.), som avse mor och dotter, ha innehållit samma slutled. Brate tolkar **kilaua** som genitiv av Gillö. Ett sådant kvinnonamn synes dock för övrigt icke vara känt. v. Friesen återger **kilaua** med *Gillaugar* (gen.). Om kvinnonamnet *Gillaug* se Sö 205.

35—36 **uk** 'och' samordnar appositionen **totur i sin** 'sin dotter' och bisatsen **sum i ati i ulfr** 'som Ulv hade (till hustru)'. Sålunda ett språkfel av rätt vanlig typ.

sin såsom gen. sg. fem. (i stället för **sinar**) förekommer även i U 312. Märkligt nog har samma inskrift även den förkortade formen **fr** 'för'.

Inskriftens formulering är mindre vanlig: **khulu i lit kira i bro fr ant i kilaua**. Det motsvarar enligt det vanliga uttryckssättet: *G. let göra bro æftir G. Guð hialpi and hænnar*. Jfr dock Ramsundsberget (Sö 101): **siripr i kiarpi i bur i þosi . . . fur i salu i hulmkirs**, U 312 **kunar i sun i farulfs i lit i kiara i mirki i fr sial i iufurfast i stiubu i sin** och U 496 **ranfastr i lit i kera i merki i þisun i fir sial ikifatar i auk i kulifs**. Var den bro har varit belägen, som åsyftas i inskriften, kan f. n. icke närmare bestämmas. Men möjligen skulle det kunna klargöras genom framtida undersökningar i terrängen.

Anm. Utom U 489 omtalas i *Ransakningarna* vid Morby tre stenar, av vilka dock ingen synes ha varit en runsten med inskrift: »Noch finnes widh samma by en Runasteen på en backakull men inthet opå skrefwen. — Item i Morby källa Dito een Steen, medh ingen Synnerligh notabel afritning, eller säyn. — Vthi skillnaden emällan Morby och Moora Ängh finnes en Steen liggjande på Snedh, om den ähr påskrifwen kan ingen weta el. relation gifwa.»

490. Olunda, Lagga sn.

Pl. 95.

Litteratur: B 204, L 578, D 2: 185. J. Bureus, Fa 6 s. 150 n:r 259 (Bureus' egen uppteckning), s. 202 n:r 181 (Rhezelius), Fa 5 n:r 241, Fa 1 s. 56, Fa 10: 2 n:r 69 D; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, F 15: 1 n:r 35, Monumenta 3, bl. 13; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 325; UFT h. 2 (1872), s. 36; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 17.

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2 n:r 69 D), kopparstick (F f 6 n:r 96); Rhezelius, teckning (F 12 n:r 16); Peringskiöld, teckning (F 15: 1 n:r 35), träsnitt (i F 15: 1, Monumenta 3 och B 204); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

Runstenen står invid norra sidan av landsvägen Uppsala—Östuna kyrka, mitt emot infartsvägen till Olunda. Ristningen är vänd mot NV. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

Runstenen omtalas redan av Bureus: »Vti Lagga Odzlunda gärde.» Hans teckning är daterad »1638 23 Aug. 7 ant». (d. v. s. kl. 7 på morgonen). »Då var stenen nys upprävin» (»nys» betyder här som ofta i äldre svenska »nyligen»). Fa 5: »Odzlunda». Rhezelius (Fa 6): »I andre gärdet På Olunda egor.» — *Ransakningarna*: »På Olunda Gärde ligger ett Stycke aff EHN Runasteen som berättas wara i förrige tijdher afskuten aff Juthefeigden.» Uppgiften är sannolikt missförstådd eller onöjaktigt formulerad. Meningen torde ha varit att meddela, att på Olunda gärde finns en runsten och vid sidan därav ett avslaget stycke, om vilket det berättas, att det i forna tiden under kriget mot danskarna blivit bortskjutet från stenen. Peringskiöld har på sin teckning (F 15: 1) gjort följande anteckning: »Lagga Sochen, Olunda gärde, står wijd Landswägen hoos dess afslagna foot.» Anteckningen återkommer, med ordagrant samma

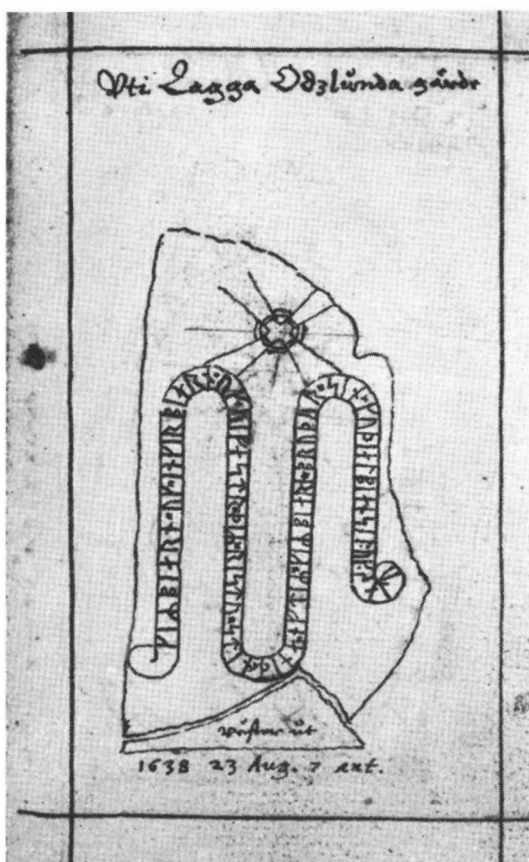

Fig. 221. U 490. Olunda, Lagga sn.
Efter teckning av Bureus.

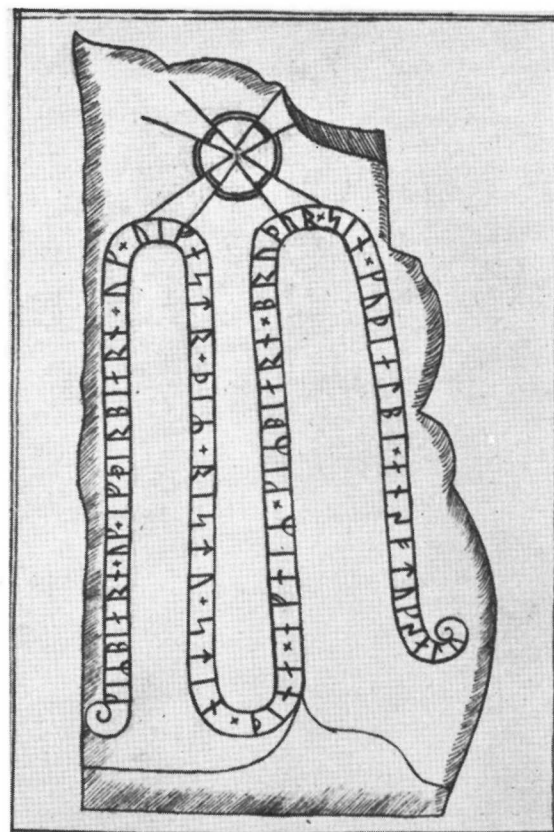

Fig. 222. U 490. Olunda, Lagga sn.
Efter teckning av Rhezelius.

lydelse, på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* (B 204: »Ölunda gårde», L 578: »Olunda gårde»). O. Celsius har granskat inskriften »21 Jun 1727 då jag reste öfver Långåsen till Stockholm»; platsen anges som »Lagga Sn Olunda giärde Attundal.» — Dybeck: »Runstenen står lutande och sunken i en åker norr ut från Olunda invid och på norra sidan om landsvägen.» — Brate: »Runstenen låg vid mitt besök 1914 till mer än hälften nedsjunknen i jorden på norra sidan av landsvägen mitt emot infartsvägen till Olunda väster om en gärdsväg, som utgör dennas fortsättning åt norr, upptogs 1915 och restes på Kgl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakademins bekostnad på samma ställe med foten insatt i en cementgjutning. C. 150 steg NÖ om runstenen ligger en backe med runda och rektangulära gravar och gravhögar.» Stenen står tydligen kvar på samma ställe som i början av 1600-talet, och det är intet tvivel om att detta är dess ursprungliga plats.

Ljusgrå granit. Höjd 1,88 m., bredd 0,98 m. Ristningens bredd är 0,76 m. På v. sidan begränsas stenen av en nästan rak, lodrät kant; på h. sidan är däremot kanten mycket ojämn och bildar flera avsatser, varigenom stenen blir betydligt bredare nedtill än upptill. Nedtill på h. sidan är ett tämligen stort stycke avslaget och senare fastsatt med cement och stenkitt. Redan på Peringskiölds teckning antydes genom en prickad linje, att här har funnits en spricka i stenen. Nedtill på v. sidan går ristningen ända ned till den cementplatta, vari stenen är gjuten. Stenens fotstycke är sålunda mycket obetydligt och alldeles otillräckligt som underlag för det stora och tunga stenblocket. Stenen har sannolikt i äldre tider varit högre än nu. Uppgifterna i *Ransakningarna* tyda på att ett stycke har varit avslaget. På Peringskiölds teckning ligger

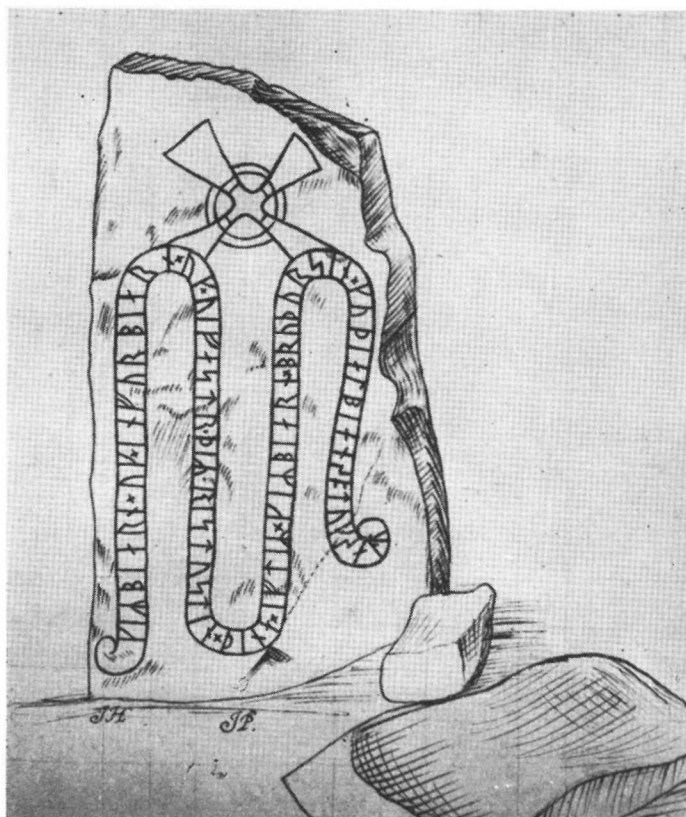

Fig. 223. U 490. Olunda, Lagga sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

en stor sten på marken framför runstenen. Upptill synes ingenting fattas; man har svårt att tro, att ristningen här har kunnat gå högre upp än nu. Sannolikare synes då vara, att stenen blivit avbruten nedtill genom ett horisontellt brott, som lyckligtvis icke har skadat något av ristningen, men som har gjort stenens fotstycke odugligt att ensamt bära upp den ristade delen av stenen. — Ytan är knottrig. Ungefär vid mitten går tvärs över stenen ett ojämnare parti, med många naturliga fördjupningar. Ristningen är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

kirbiarn × uk × ihfurbiarn × uk × uifastr × þir × ristu stin × þina × iftir × kirbiarn × brupur sin × kup ialbi
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75

ans ot uk salu

80 85

Gæirbiorn ok Iofurbiorn ok Vifastr þæir ræistu stæin þenna æftir Gæirbiorn, broður sinn. Guð hialpi hans and ok salu.

»Gerbjörn och Jovurbjörn och Vifast de reste denna sten efter Gerbjörn, sin broder. Gud hjälpe hans ande och själ.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Framför 1 k finnes en fördjupning, som icke är huggen. 1 k är icke stunget; icke heller 51, 68 k. Icke stungna äro vidare 2, 31, 34, 40, 52 i. Mitt på staven i 46 i finnes en ojämn fördjupning, som sannolikt icke är huggen. Sk äro sneda kors, som i allmänhet äro synnerligen små. Efter 29 r har sk blivit en rund fördjupning, troligen därigenom att vid huggningen små flisor ha lossnat och fallit av.

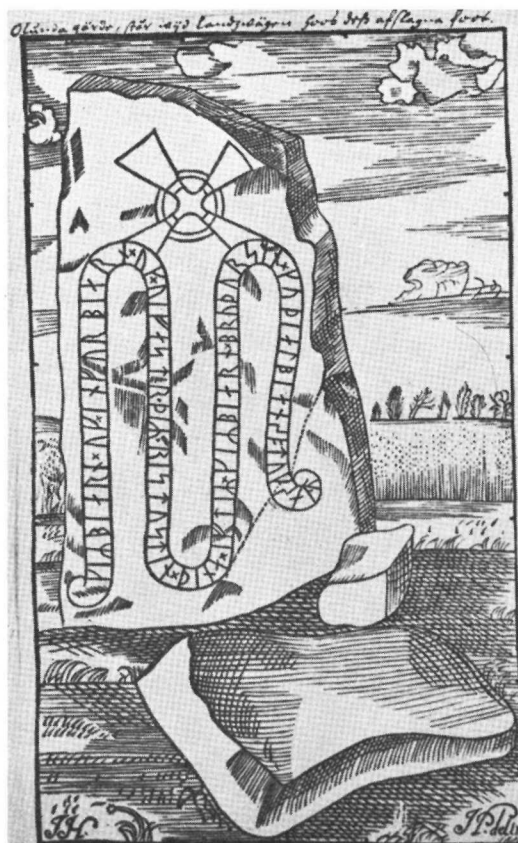

Fig. 224. U 490. Olunda, Lagga sn.
Efter B 204.

Intet sk finnas efter 37 **u**. Efter 41 **n** är det ovisst, om sk varit hugget; endast övre delen kan spåras. Intet sk finnes efter 64 **r**, 70 **p**, 75 **i**, 78 **s**, 80 **t**, 82 **k**. — Hst i 12 **h** står i en fördjupning. På v. sidan finnes ingen bst. På h. sidan finnas två korta bst som i **h**, vilka båda synas vara huggna. Runan bör därför, ehuru oregelbunden, återges som **h**. Den har i varje fall icke varit **u**. Sannolikt har ristaren avsett ett **a**, men felaktigt huggit ett **n**, vilket han sedan sökt rätta. Bst:s nedre del i 19 **r** är borta. I 30 **p** saknas bst:s övre del. 79 **o** har bst endast t. h.; de äro korta och uppåtriktade.

Bureus (Fa 6 och Fa 10: 2): 11—15 **inkir**, 46 **e**, 79—80 **il**. Kopparsticket har flera fel: 53 **r**, 60 **u**, 73 **r**. — Rhezelius (Fa 6 och Fl 2): 11—15 **ifapir**, 46 **e**, 79—80 **ot**. — Peringskiöld (Fl 5: 1): 11—15 **infur**, 46 **i**, 79—80 **ot**. — Celsius: 11—15 **iufur**, 46 **e**, 79—80 **ot**. — Dybeck: **infur**, 46 **i**, 79—80 **ot**. — Brate: 11—15 **infur**, 46 **e** (»pricken i **e** otvivelaktig: ett kort streck, som lutar åt vänster»), 79—80 **ot**. (I *Svenska runristare* anger Brate, förmodligen på grund av förbiseende, inskriftens andra namn som **iufurbiarn**.)

Stenen är rest över Gerbjörn av tre män, som kalla honom »sin broder». Egendomligt är, att en av dessa också heter Gerbjörn. Att bröder ha burit samma namn, är givetvis ovanligt men icke alldeles enastående. Flera exempel finnas såväl i Landnámabók som i andra isländska källor; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 9 not 1. Ytterligare ett exempel i uppländska inskrifter synes föreligga i L 116 Västerby, Läby sn.

Om namnet *Gæirbiorn* se Sö 213; till de där anförda fem beläggen i uppländska inskrifter kommer ytterligare den nyfunna U 154. 11—20 **ihfurbiarn** (eller **infurbiarn**) är, såsom nämnt, fel-

ristning för **iafurbiarn**. Namnet synes icke vara känt från någon annan inskrift, ej heller från medeltida urkunder; se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 107. Om namnet *Vifastr* se Sö 282 och E. Wessén a. a. s. 101.

Ristningen är omsorgsfullt utförd. Inskriften är inlagd i en enkel sammanhängande slinga, som går i två varv upp och ned över ristningsytan. I ändarna är slingan upprullad i enkla spiraler, utan någon djuornamentik (jfr B 267, L 312 Bro kyrka). Slingans längd är noggrant beräknad efter inskriften, och avståndet mellan runorna är likformigt. Runstenen tillhör närmast den grupp, som v. Friesen kallar »ornamenterade runstenar» och som Brate vill tillskriva ristaren Gunnar. Även med avseende på runornas former och användning överensstämmer U 490 med inskrifterna av denna grupp. **o**-runan brukas som tecken för nasalerat *a* (**ot**); den ursprungliga diftongen *æi* betecknas enkelt med **i**-runan (**kirbiarn**, **pir**, **ristu**, **stin**), likaså **u** i **uk**; **h** är utelämnat i början av ord (**ialbi**, **ans**); formeln **kup ialbi ans ot uk salu** med det tautologiska uttrycket *and ok salu*.

Upptill är ristningen försedd med ett snett ställt kors. De nedre korsarmarna ha till uppgift att sammanbinda de båda slingvarven. De övre korsarmarna sluta blint, utan de förenande gränslinjer, som finnas på Peringskiölds och Dybecks teckningar. Ett kors av det närmaste samma form förekommer på de ornamenterade stenarna U 335, U 358, U 539, U 518; rätt likartade kors finnas även på U 586 och 587.

491. Årby, Lagga sn.

Pl. 96.

Litteratur: B 200, L 575, D 2: 183. J. Peringskiöld, F 15: 1 n:r 27 b, Monumenta 3, bl. 12; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 131; UFT h. 2 (1872), s. 35; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (F 15: 1), träsnitt (i F 15: 1, Monumenta 3 och B 200); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

Detta fragment av en runsten sitter inmurat på insidan av nordvästra väggen i källaren vid Årby. Det har funnits på samma plats redan i slutet av 1600-talet. J. Peringskiöld har för-

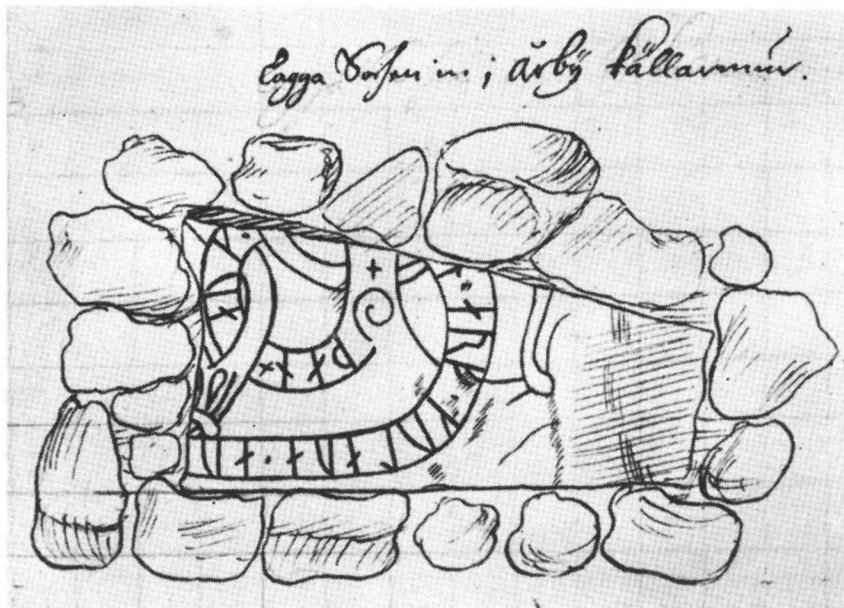

Fig. 225. U 491. Årby, Lagga sn. Efter teckning av Peringskiöld.

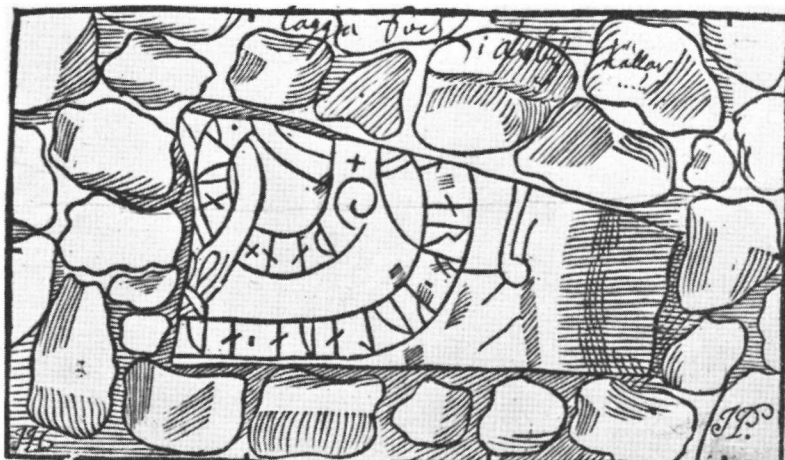

Fig. 226. U 491. Årby, Lagga sn. Efter B 200.

sett sin teckning, utförd i maj 1684, med följande påskrift: »Lagga Sochen in j Årby Källarmur»; han har även gjort samma anteckning på träsnittet i *Monumenta*: »Lagga Sochn i Årby källarmur» (B 200: »Årby källarmur», L 575: »Årby källaremur»). — Dybeck: »Stycket är inmuradt vid foten af vestra långväggen inuti en källare.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs», s. 60: »uti en golfkällares mur under en gård i Årby lär sitta en sten».

Rödgrå granit. Höjd 0,60 m., bredd 1,22 m. Ristningens bredd 0,87 m. Ytan är tämligen jämn. Ristningen är grund, och tydliga märken synas efter verktygshuggen.

Inskrift:

... n · auk × kulauh × au ... + þan + a - ...

... ok Gullaug o[k] ... þann ...

»... och Gullög och ...»

Till läsningen: Av 1 n finnes endast nedre delen, med h. bst i behåll. Runan kan icke ha varit h. 3 u säkert; icke r. 4 k säkert; icke f. Ordet 2—4 auk är tydligt. 5 k är icke stunget. 10 h är tydligt; icke a. Runan 17 svagt skönjbar, osäker. Möjligen u eller r. Därefter osäkra spår av ännu en runa.

Peringskiöld: n · arf · kulaua · au ... + þan × auk. — Dybeck: - arf + kulaua × au ... + þan × auk. — Brate: a · arf · kulaua · au ... + þan + au -.

5—10 kulauh är säkerligen ett kvinnonamn på -laug, antingen *Guðlaug* (väl känt från runinskrifter, vanligen tecknat *kuþlauh* o. dyl.) eller *Gunnlaug* (ej säkert styrkt från inskrifterna, men välbekant från den västnordiska litteraturen). Om dessa namn se Sö 263.

13—15 þan kan vara antingen ett pronomen i ack. 'den, han' eller den jämförande partikeln þan 'än'.

492. Örby, Lagga sn.

Pl. 95.

Litteratur: B 201, L 576, D 2: 181, J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 12; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1865 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 36; E. Brate, *Anteckningar* 1915 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 201); Dybeck a. a.; Brate foto 1915 (ATA).

42—45887. *Upplands runinskrifter*.

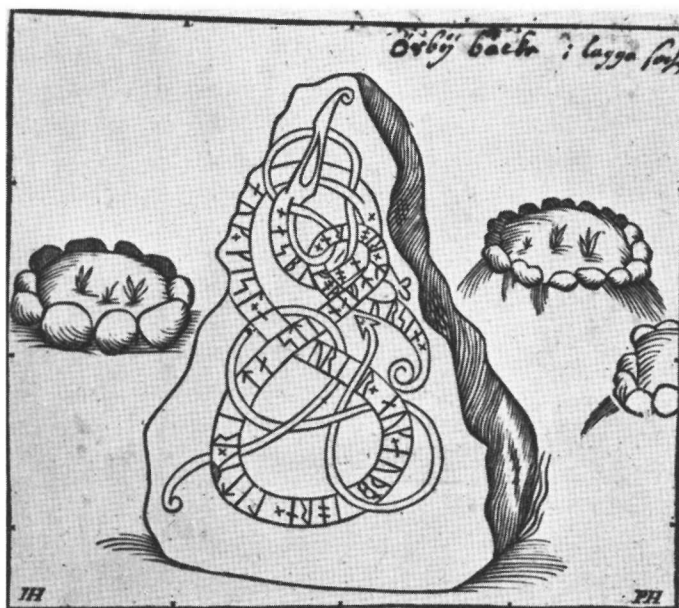

Fig. 227. U 492. Örby, Lagga sn. Efter B 201.

Runstenen står rest i en trädbeväxt backe omkr. 100 m. NNV om boningshuset i Örby och 30 m. Ö om landsvägen Marma—Lagga kyrka. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Rånäs».

Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Örby backe i Lagga sochn» (B 201) »Örby backe», L 576: »Örby backe, bland högar»). Dybeck: »Runstenen står i Örby tomt norr om boningshusen. Ristningen är ovanligt grund och, såsom ritningen visar, på ett ställe otydlig, törhända misshuggen.» Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs», s. 60 var stenen kullfallen. Brate: »Runstenen står rest i backen norr om boningshusen, c. 50 steg från landsvägen vid en liten gångstig, som i nästan rak riktning fortsätter landsvägen från Lagga kyrka, som ett stycke löper i östlig riktning men därpå gör en tvär krök åt söder.»

Av allt att döma står runstenen kvar på ursprunglig plats. I närheten ha funnits gravhögar, avbildade på träsnittet i *Bautil*. Också Dybeck omtalar (1865), att runstenen står »bland en mängd gravkullar». Någon arkeologisk undersökning av platsen har oss veterligen icke skett.

Grå granit. Höjd 1,69 m., bredd (nedtill, över ristningens nedersta linje) 1,25 m. Upptill och på v. sidan är stenens kant skadad, vilket även drabbat ristningen. Toppen är fullständigt bevarad på den äldsta avbildningen, träsnittet i *Bautil*. Ytan är tämligen slät. Ristningen är dåligt huggen, delvis mycket grund. Linjerna äro ojämna, vilket vittnar om att ristaren icke har varit van vid sådant arbete.

Inskrift:

× **asbion** + **auk** + **kisl** + **aurir** + **auk** + **auðbiorn** + **litu** **rita** + **stin** **aftir** + **biorn** + **foður** **sin** +

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Asbiorn ok Gisl, aurir ok Auðbiorn letu retta stæin eftir Biorn, faður sinn.

»Åsbjörn och Gisl, **aurir** och Ödbjörn läto uppresa stenen efter Björn, sin fader.»

Till läsningen: Bst i 5 **o** gå tvärs över hst, uppifrån v. nedåt h. En fot går just här ut från ormkroppen, och slingan blir därför mycket bred; hst i 5 **o** är i jämförelse med övriga runor mycket lång. Av ett **r** finns intet spår; denna runa har aldrig funnits. Av runorna 6—11 **auk+ki** är nedre delen skadad. 10 **k** är icke stunget. Alla runorna i namnet 14—18 **aurir** äro fullt säkra. 27 **o** och 48 **o** ha samma form som 5 **o**. Intet sk efter 33 **u**. 35 **i** är icke stunget; icke heller 40 **i**. Intet sk efter 41 **n**. 45 **r** står i den korsande slingan, som utgöres av rundjurets fot. Bst i 49 **r** är misslyckad; den ser ut som ett **u** med utvidgning på mitten. 52 **o** är tydligt, med samma form som 5, 27 och 48 **o**. Intet sk efter 55 **r**.

Hadorph och Helgonius: 46 **r** (rättat i L 576 till **b**). Ornamentiken vid rundjurets fot är felaktig, varigenom runornas placering har blivit oklar. — Dybeck: Sk saknas efter 6 **n**. 46 **b**. — Alla de tre föregående läsningarna (Hadorph, Dybeck, Brate) ha 14—18 **aurir** och 51—55 **foþur**.

Mansnamnet *Asbiorn* är i inskrifterna relativt vanligt, liksom det enkla *Biorn*. Om *Auðbiorn* se Sö 344. Namnet *Gisl* förekommer i ett flertal uppländska inskrifter: L 49 Kälsta, Häggeby sn, L 97 och 98 Viggby bro, Dalby sn, L 120 Vårdsätra, Bondkyrko sn, L 121 Norby, Bondkyrko sn, L 296 Hov, Rasbo sn, L 745 Eneberga, Fröslunda sn, L 746 Nopskäl, Fröslunda sn, L 748 Alsta, Nysätra sn, D 1:223 Lena kyrka, D 1:235 Björklinge kyrka. Utanför Uppland finnas spridda belägg: Ög 199, L 1352 Korsbacka, Broddetorps sn (Västergötland), L 1016 Saltängen, Lundby sn (Västmanland). Den enstaviga formen *Gisl* är i runinskrifterna vanligare än den tvåstaviga *Gisli*. Under medeltiden förhåller det sig, av materialet hos Lundgren att döma, tvärtom. — Efter 10—13 **kisl** följer i inskriften 14—18 **aurir** utan något förbindande **auk**. Det är därför möjligt, att såsom redan Brate har antagit, **aurir** kan vara ett tillnamn till *Gisl*. Något sådant tillnamn är emellertid f. ö. icke känt. Det skulle kunna vara appellativet isl. *eyrir*, fsv. *öre*, m. 'öre'. Det vore även tänkbart, att ristaren har hoppat över ett **auk**, då det följande namnet började med **au**, sålunda **aurir** i stället för **auk+aurir**. Ett mansnamn **auria** kan måhända föreligga i inskriften Vg 87, men läsningen är högst oviss.

En anmärkningsvärd form är 51—55 **foþur** med **o**-runan. Denna användes även tre gånger i brytningsdiftongen **io** i namnen **asbion**, **aubbiorn**, **biorn**. Sannolikt är **o** i båda fallen tecken för ungefär samma ljud, ett labialiserat *a*-ljud eller ett mellanljud mellan *a* och *o*, som kunde tecknas **a** eller **o**: **faþur** och **foþur**, **biarn** och **biorn**. Beläggen med **o** (**au**, **u**) i ack. av ordet *fadir* 'fader' äro i runinskrifterna påfallande många. Se U 479 och U 234 m. fl.

493. Brunnby, Östuna sn.

Litteratur: B 210, L 579. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 15:1 nr 32 b och 33, Monumenta 3, bl. 15; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 132; UFT h. 2 (1872) s. 74.

Avbildning: Peringskiöld, teckning (F 15:1 nr 32 b och 33), träsnitt (i F 15:1, Monumenta och B 210); osign. teckning i F 18, bl. 30.

I *Ransakningarna* meddelas (1673) följande: »Vthi Brunby hoos H^r Nils Skunckz Bonde, Bengt Hanszon finnes een Runnasteen i Stugan under Vngzgrafwen ståendes medh Runaskrift inrijtat å den ena Sijdan fram står om hwilken ingen berättelse finnes annat än dhen har der af vhrminnes tijdher stådt.» Nils Skunck († 1676) var härads hövding i Långhundra, Ärlinghundra och Vaxala härader från 1659. Av beskrivningen synes framgå, att runstenen var inmurad i vertikal ställning på framsidan av spiseln, nedanför spiselhällen. Detta stämmer med Peringskiölds teckning, som är utförd några år senare (1684). Platsen säges vara: »Östuna och Brunneby millangård i askgrafwen.» Stenen var icke hel. Den bestod av två stycken, som tillsammans utgjorde ungefär två tredjedelar av den ursprungliga runstenen. På ett annat ställe i spiselmuren har Peringskiöld funnit ytterligare ett fragment. På sin teckning av detta har han

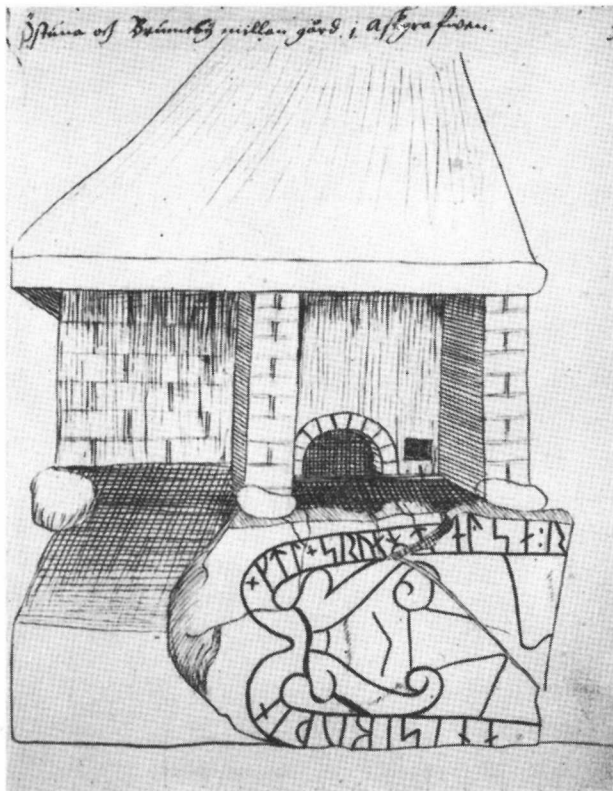

Fig. 228. U 493. Brunnby, Östuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

i vilka man tycker sig spåra verkliga ord: 1—3 **kti** kanske namnet *Katill*, 14—17 **rita** = *retta* 'uppresa', 22—28 **sibupin** möjligen, såsom redan Liljegren förmodat, fel för *sin kujan*, d. v. s. *sinn godan*.

Östuna sn.

I *Ransakningarna* finnas ytterligare följande uppgifter om »runstenar» i Östuna sn:

»5. Vthi Åhsbergby giärdet en stoor Jordhögh med een Runasteen opå dess bemerkelse weet ingen. [Hadorph har i marginalen skrivit: »R. 1», d. v. s. en runsten.]

9. Wijdh Rijsberga Krog ligger en mycke Långh Steen omkull i åbredden något opå rijtat men dess betydning weet ingen. [Hadorph i marginalen: »R. 1».]

10. På Helleby giärdet wijd Landzwägen står en slät Runasteen dess bemerkelse ähr okunnig. [Hadorph i marginalen: »R. 1».]

11. På Weppeby Giärde en Långh Runsten aff en Fambns längd, men intet opå skrifwen.

12. Vthi Täby Giärde en Lång och bredh Runsteen något påskrifwen.» [Hadorph i marginalen: »R. 1».]

Såväl i länsmannen Abraham Wings relation för Långhundra härad som annorstädes i de s. k. *Ransakningarna* förekommer ordet »runsten» om resta stenar från forntiden, även om de icke voro försedda med någon ristning eller inskrift. Tydligen är detta fallet med »runstenen» på Väfteby gårde, om vilken det uttryckligen säges, att den är »intet opå skrifwen». De övriga fyra har Hadorph vid genomgången av relationen uppfattat som verkliga runstenar. Det är emellertid att märka, att vid två av dem icke talas om någon inskrift (Åhsbergby och Hälleby). Endast om stenen vid Risberga krog uppges, att den har »något opå rijtat», och om runstenen i Täby gårde, att den är »något påskrifwen». Måhända ha också dessa uppgifter varit förhastade och felaktiga och sålunda alla de fem stenarna varit vanliga bautastenar utan inskrift. Man kan med säkerhet förmoda, att

skrivit: »I Brunneby baak j Spijssmuren. Fragmentum sequentis»; på det närmaste bladet i boken följer just teckningen av stenens huvuddel. På träsnittet finner man detta tredje stycke hoppassat med stenens verkliga läge. Träsnittet i *Monumenta* har påskriften: »Brunneby millan-gård i askgrafwen» (B 210: »Brunneby millan-gård», L 579: »Brunneby mellangård»). Senare uppgifter om stenen saknas.

Den bevarade delen av ristningsytan har enligt måtten på Peringskiölds teckning varit omkr. 1,90 m. i höjd och inemot 1 m. i bredd.

Inskrift (enligt Peringskiöld):

× **kti** + **srua** - **telsa** : **rita** . . . **anisibupin**
5 10 15 20 25

Till läsningen: Nedre delen av r. 8 är förstörd; runan kan ha varit **n** eller **h**. R. 10 är på teckningen tydligt **e**, med ett kort streck vinkelrätt över hst. På träsnittet ändrat till **n** (L 579 läser felaktigt **a**). Detsamma gäller om 18 **e**. Teckningens korta, vertikala streck har på träsnittet blivit ändrat till en **n**-bst.

Inskriften ger ingen språklig mening. Möjligen har ristaren velat kopiera en verklig runinskrift och därigenom fått vissa runföljder,

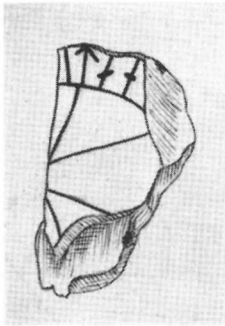

Fig. 229. U 493. Brunnby, Östuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

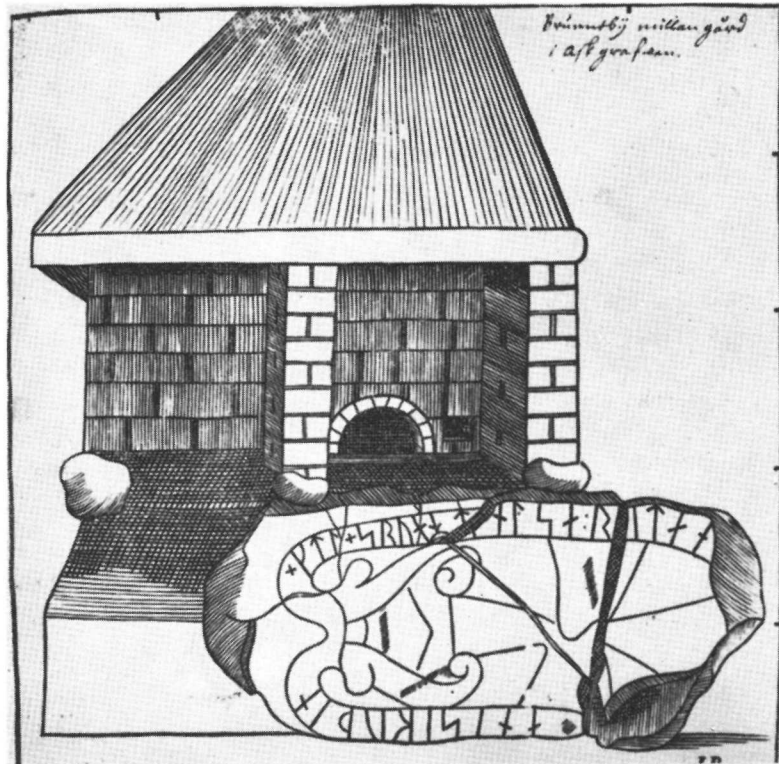

Fig. 230. U 493. Brunnby, Östuna sn. Efter B 210.

Hadorph noggrant har undersökt alla uppgifterna och att resultatet blivit negativt utom i fråga om stenen i Brunnby mellangård (U 493). Icke heller i senare tid har på de nämnda platserna någon runsten blivit funnen.

I *UFT* h. 2 (1872), s. 75 meddelas: »Enligt en icke fullt säker uppgift skola tvänne hittills okända runstenar finnas inmurade i något hus i socknen (möjligtvis i Organistgården?). De förtjena att eftersökas.» Den mycket vaga uppgiften återkommer i *Sverige. Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning*, Bd 4 (1909), s. 649. Alla senare försök att verifiera den ha varit fruktlösa. Måhända är det endast Peringskiölds teckningar av U 493 som avses?

494. Husby-Långhundra kyrka.

Pl. 96.

Litteratur: B 212, L 581, D 2:177. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 17; O. Celsius, *Svenska runstenar* (Fm 60) 2, s. 88; *UFT* h. 4 (1875), s. 34; E. Brate, *Anteckningar* 1914 (ATA); *Sveriges kyrkor: Uppland* Bd 3, h. 1 (1921), s. 109.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 212); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen sitter inmurad i korets norra vägg Ö om sakristian, i vinkeln mellan kyrkan och sakristian, omedelbart ovanför markytan. Den fanns på samma plats i slutet av 1600-talet. Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Norra Kyrkemuren öster om Sacr.» (B 212: »Norra Kyrkomuren», L 581: »N. kyrkomuren, Ö. om sakerstien»). Dybeck: »Denne på sednare tid, troligen vid någon iståndsättning af kyrkmuren, svårt skadade runsten är inmurad i grunden till kyrkans norra kormur utantill.»

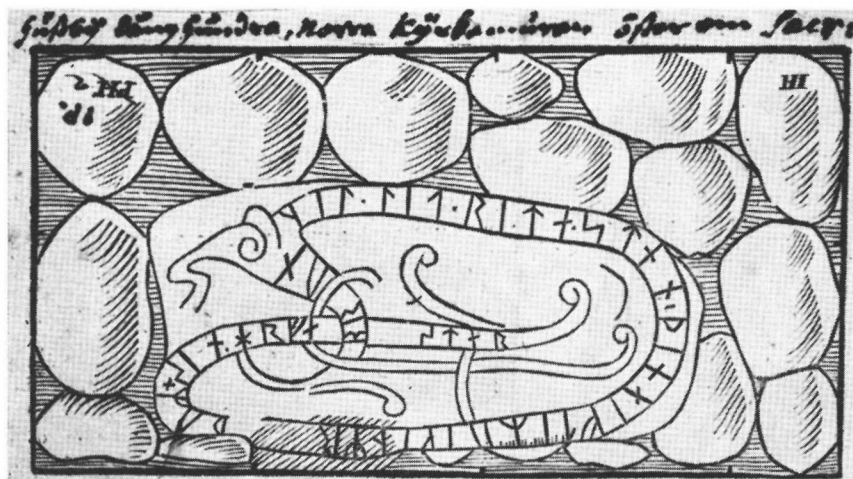

Fig. 231. U 494. Husby-Långhundra kyrka. Efter B 212.

Blågrå stenart, med flagrande yta. Höjd 1,41 m., bredd 0,72 m. Ristningen är svårt skadad genom vittring, särskilt på h. sidan, som i stenens nuvarande läge är vänd nedåt och ligger nära den fuktiga jordytan. All ristning är där numera alldeles utplånad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 212):

brunkil · li[t] · [r]ita · stain · pina · i[ftir] uikinmr ... [pu]r · [sin · h]rfa ... [star]
 5 10 15 20 25 30 35 40 45

Brunkell let retta stein þenna æftir Ræginmund(?), [fa]þur(?) sinn, arfa ...

»Brunkel lät uppresa denna sten efter Ræginmund(?), sin fader(?), arvinge till ...»

Till läsningen: 1 **b** är mycket svagt, men sannolikt. 2 **r** är tydligt. 3 **u** är svagt, men 4 **n** ganska tydligt. 5—6 **ki** äro fullt tydliga; av 7 **l** finns endast övre delen kvar. Övre delen av 10 **t** är helt borta; likaså övre delen av 11 **r**. Följande runor t. o. m. 23 **a** äro djupt huggna och väl bevarade. 17 **a** är säkert, även om bst står i en naturlig fåra. Bst i 19 **n** är synlig endast t. v. 24 **i** har en rätt tydlig hst, utan några bst. Sedan finnas inga säkra spår av runor på ristningens h. sida. Längst ned i h. slingan står ett 38 **r**, åtföljt av sk. Därefter är allt utplånad på ett stycke, som torde ha rymt 4 runor. 43 **r** är svagt. De följande runorna 44—45 **fa** däremot tydliga.

Hadorph och Helgonius (B 212): 1—7 **brunkil**; r. 5 är omvänt **k**. 10 **t** har bst endast t. v. 15—19 **stnn**; r. 17 sålunda **n**, r. 18 saknas. Intet sk efter 23 **a**. Det följande ordet 24—28 **iftir** är i sin helhet bevarat. Efter 28 **r** intet sk. Därefter 29—35 **uikinmr**; genom skraffering har dock antytts, att ytan är skadad och läsningen osäker. Därefter saknas 3 à 4 runor. R. 36 har varit **p** eller **b**. Sk efter 38 **r** är ett +. De sista runorna 46—49 **star** torde vara rätt ovissa, då inga spår numera återstå och då bevarade linjer visa, att ornamentiken här blivit felaktigt uppfattad i B 212. — Dybeck: 1—2 **br** saknas. Övre delen av 10 **t** är borta; däremot är 11 **r** klart. 15—19 **stain**. 24—25 **if**, 37—40 **ur · si**, 44—45 **fa**, 46 **s**. — Brate: 1—7 **brunkil**. Övre delen 10 **t** och 11 **r** är borta. 15—19 **stin**. Av 24—28 **iftir** och 36—38 **þur** finnas antydningar. Likaså kan enligt Brate det följande 39—45 **sin arfa** svagt urskiljas. Däremot intet av 46—49 **star**.

Om mansnamnet *Brunkell* (eller *Brynkell*) se U 371. Namnet på den döde, över vilken stenen är rest, har tydligen redan på 1600-talet varit svårläst eller förstört. *Bautils* läsning 29—35 **uikinmr** ändras i L 581 till *Rikinmunt*. Förmodligen avses ett *Reginmundr* (*Ragnmundr*). Ett

fsv. *Ragmund* (Lundgren) synes vara säkert styrkt, om också sällsynt. Möjligen kunde också namnet *Ingimundr* dölja sig bakom läsningen **uikinmr**. Namnet *Ingimundr* förekommer på U 495. — Huruvida 36—38 **pur** är slutet av *faður* eller *broður*, kan icke avgöras. Efter 42—45 **hrfa** eller **arfa** 'arvinge' har utan tvivel följt ett personnamn, men detta är helt förstört.

495. Husby-Långhundra kyrka.

Pl. 97.

Litteratur: B 215, L 580, D 2:176. J. Bureus, Fa 5 n:r 197; J. Peringskiöld, F 15:1 n:r 32 a, Monumenta 3, bl. 17; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 89, 174; UFT h. 4 (1875), s. 34; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA); Sveriges kyrkor: Uppland Bd 3, h. 1 (1921), s. 109.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 208); Peringskiöld, teckning (F 15:1), träsnitt (i F 15:1, Monumenta och B 215); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen finnes icke upptagen i Bureus' anteckningsbok (Fa 6). I hans renskrift »Sueorum Runæ» (Fa 5) finnes insatt en liten lapp, på vilken inskriften är anförd jämte anteckningen »3 Julij 1646 Ligger i Kyrkodören i Husby Longhundrad». Den har sålunda först vid en ganska sen tidpunkt blivit bekant för Bureus. Den finnes icke omtalad i *Ransakningarna*. Peringskiölds teckning (F 15:1) har överskriften: »Husby Långhundrat i Kyrkodören», och hans träsnitt i *Monumenta*: »I Kyrkedörren» (B 215 och L 580: »I Kyrkodören»). Av Bureus' kopparstick och Peringskiölds teckning framgår, att stenen har legat som tröskel i själva kyrkodörren med toppen och fotstycket delvis dolda under de framskjutande dörrposterna. Något ovanför mitten var stenen brusten i två delar. På samma plats låg stenen kvar ännu 200 år senare; Dybeck meddelar: »En i fyra delar spräckt och delvis öfvermurad runsten som ligger i Husby kyrkas södra dörr mellan kyrkan och vapenhuset. Det nedersta stycket af stenen finnes icke.» Någon gång i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet har stenen blivit upptagen och de olika styckena insatta i sakristians västra vägg utantill. Sammanlagt finnas 5 stycken här bevarade: A 0,60×0,57 cm., B 0,45×0,36 m., C 0,35×0,25 m., D 0,59×0,57 m., E 0,16 m.

Blågrå granit. De bevarade delarna ge en sammanlagd höjd av ung. 1,60 m. Nedtill var emellertid ett stycke avslaget och förkommet redan då stenen satt som tröskel i kyrkdörren. Den ursprungliga höjden har därför varit omkr. 2 m. Stenen synes ha varit bredast upptill, omkr. 0,90 m. Ristningen är ganska tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre källor):

A: - **ir** × **auk** × **inki**[**f**] B: **astr**[× **au**] C: [**k**] × [**inki**]**mu** D: **ntr** × **pair** × **uaru** × **br**[**upr** ×]

E: **s** A: **unir** × **s** - . . . ×

... ok *Ingifastr* ok *Ingimundr*, þæir varu brøðr, synir . . .

»... och Ingefast och Ingemund, de voro bröder, söner...»

Till läsningen: Av r. 1 synes endast ett litet snett streck nedtill nära ramlinjen; runan har säkerligen varit **r**. 2—3 **ir** äro tydliga. 11 **f** är förstört. Ristningen på stycket B är svårt sliten. Av runorna 12—15 **astr** finnas endast rester i behåll. Av 16 **a** finns möjligen spår, men 17 **u** är helt borta. Av de följande runorna 18—20 **k**×**inki** finns endast nedre delen i behåll. 23—24 **mu** är tydligt. Därefter fortsätter ristningen på stycket D, som jämte A är det bäst bevarade av stenen. Av 36 **b** finns endast den översta tredjedelen bevarad, av 37 **r** endast hst och en svag rest av bst. Därefter är ett stycke av stenen förlorat med runorna 38—40 **upr**×.

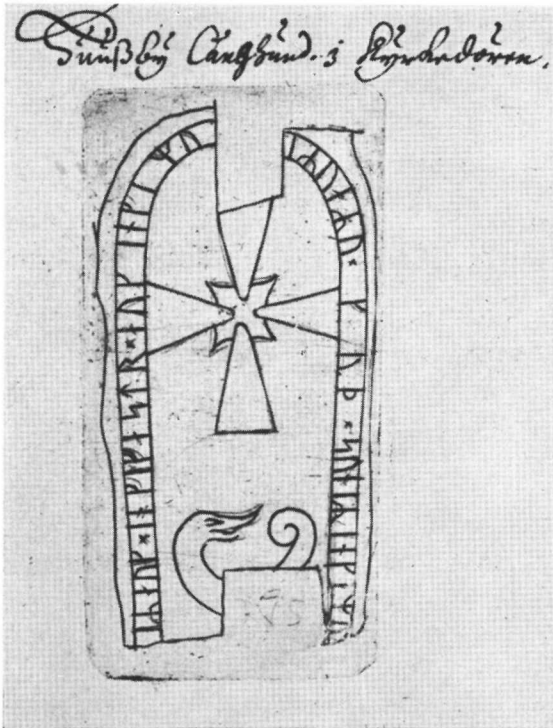

Fig. 232. U 495. Husby-Långhundra kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

På det minsta stycket E finns endast runan 41 **s** och översta delen av hst i 42 **u**. Nedre delen av runan jämte återstoden av inskriften finns på stycket A. 42 **u** är icke stunget. Av sista runan finns endast en halv hst i behåll.

Bureus (F a 5): **ir** × **auk** × **inkifastr** × **auk** **inkimunt þir** **uaru** × **kiup** **sunir** **inkimunts**. De runor, som här ha tryckts med *kursiv* (*nt þ* och *nts*), äro av Bureus inramade, d. v. s. icke lästa utan endast antagna. På det första stället var ett stycke av inskriften dolt under muren; här kan alltså Bureus' konjektur ersättas av senare läsningar. Vid det andra stället var däremot den bevarade delen av runstenen definitivt slut. Betänkligare är emellertid, att även Bureus' läsning av de föregående runorna **inkimu** knappast kan vara riktig. Så många runor kunna för det första icke ha varit synliga. Peringskiölds teckning har endast en runa, varefter muren stöter till. Vidare är den första runan (r. 46) alldeles klart ett **s**; den v. stapeln går visserligen långt ned mot nedre ramlinjen, varför man mycket väl kan förstå Bureus' och Peringskiölds felläsning av den som **i**. På Bureus' läsning av inskriftens sista namn är därför tyvärr ingenting att bygga. — Mycket förklarlig är

Bureus' felläsning av r. 36—40 som **kiup**. Att 40 **r** har varit skadad, kanske förstörd, framgår av Peringskiölds teckning. 36 **b** var kanske redan på 1600-talet skadad. Och bst i 37 **r** står i kanten av en spricka. Kopparsticket har i stället **kup**. — Peringskiöld: **ir** × **auk** × **inkifastr** × **auk** × **inkimu** ... **ir** × **uaru** × **brupr** × **sunir** × **i** ... — Dybeck: **ir** × **auk** × **inki** - **ast** - - **uk** × - - - **mu** ... **uaru** × ... **sunir** ... Mellersta delen av runstenen var svårt skadad genom trampning, under det att övre och nedre delarna voro vida bättre bevarade. — Brate: 1—3 **rir**, 46—47 **si**.

Inskriften har börjat med ett mansnamn på **ir**. Det kan ha varit *Þorir*. Det sista ordet har varit ett mansnamn i genitiv. Det har sannolikt haft en förled *Sig-* (**sik** eller **sih**), men dock varken varit *Sigmundr* eller *Sigfastr*. Man kan nämligen beräkna, att det måste ha varit tecknat med 5—6 runor (inkl. genitivändelsen), knappast mera; det avslutande skiljetecknet i den inåtböjda runslingan finnes bevarat.

Inskriftens formulering är egendomlig och rätt enastående. Det omtalas icke någon, över vilken stenen skulle vara rest. Inskriften börjar med namnen på tre män, Torir(?) och Ingefast och Ingemund. Säkerligen ha dessa låtit resa stenen, ehuru detta icke uttryckligen meddelas. »De voro bröder, söner till Sig—.» Det troliga är väl, att fadern är död, då inskriften ristades, och att stenen har blivit rest till minne av honom. Det förefaller sannolikt, att inskriften har haft en fortsättning, som i så fall torde ha funnits på en annan sten. Runstenen skulle då ha utgjort den ena av de två stenarna i ett dubbelmonument.

Om namnet *Ingifastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Om *Ingimundr* se Sö 194 och U 72.

Husby-Långhundra kyrka.

Dybeck uppger (*Sverikes runurkunder* 2, s. 20), att »en större, hel runsten lär för flera år sedan legat med nedåt vänd ristning i kyrkans golf. Han upptogs, krossades och användes.»

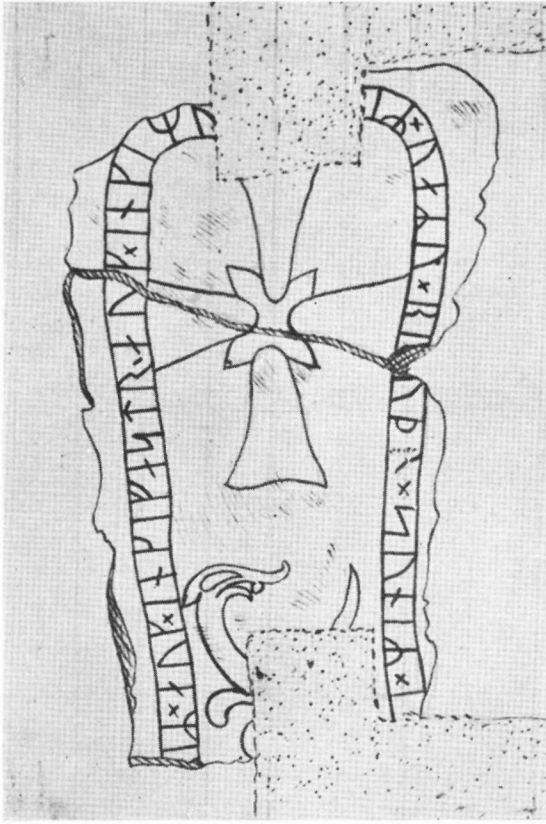

Fig. 233. U 495. Husby-Långhundra kyrka.
Efter teckning av Peringskiöld.

Fig. 234. U 495. Husby-Långhundra kyrka.
Efter B 215.

Kyrkoherden i Vidbo och Husby-Långhundra S. Andersson anmälde den 17.11. 1919, att »vid schaktning av jord i ett stall, 'kyrkstall', i Husby-Långhundra en del av en runsten anträffats. Det är till formen en fyrkant, ena diagonalen drygt 30 cm., den andra diagonalen knappt 20 cm. Det är ej uteslutet, att mera av samma sten finnes på samma plats, men grävning har ej vidare företagits. Runstensfragmentet är omhändertaget och förvaras f. n. i expeditjonslokalen.» Fragmentet har förgäves eftersökts 1936 och 1945 men icke kunnat återfinnas.

496. Tibble, Husby-Långhundra sn.

Pl. 97.

Litteratur: B 214, L 583, D2:179. J. Bureus, Fa 6 s. 203 n:r 186 (Rhezeliuss' uppteckning), Fa 5 n:r 194, Fa 1 s. 48; J. Rhezelius, F12 n:r 19; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F15:1 n:r 31, Monumenta 3, bl. 18; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 308, 2, s. 161; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 234; UFT h. 4 (1875), s. 35; brev från fil. d:r A. Julius till O. Almgren ^{18/10} 1909 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F12 n:r 19); Bureus, kopparstick (Ff 6 n:r 82); Peringskiöld, teckning (F15:1 n:r 31), träsnitt (i F15:1, Monumenta och B 214); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står rest på åkern SÖ om gården Tibble n:r 3, omkr. 45 m. från gårdstomten och omkr. 70 m. N om vägen som leder till gården. Stenen är sönderslagen och mycket defekt. Utom huvuddelen finnas tre mindre lösa stycken i behåll, alla tillhörande toppen. Hela vänstra sidan av stenen är avslagen och förkommen, med inskriftens början; därjämte ett stycke av mitten med rundjurets nacke och hals. Mitt på h. sidan är ett stort stycke avslaget, varvid flera runor ha gått förlorade. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

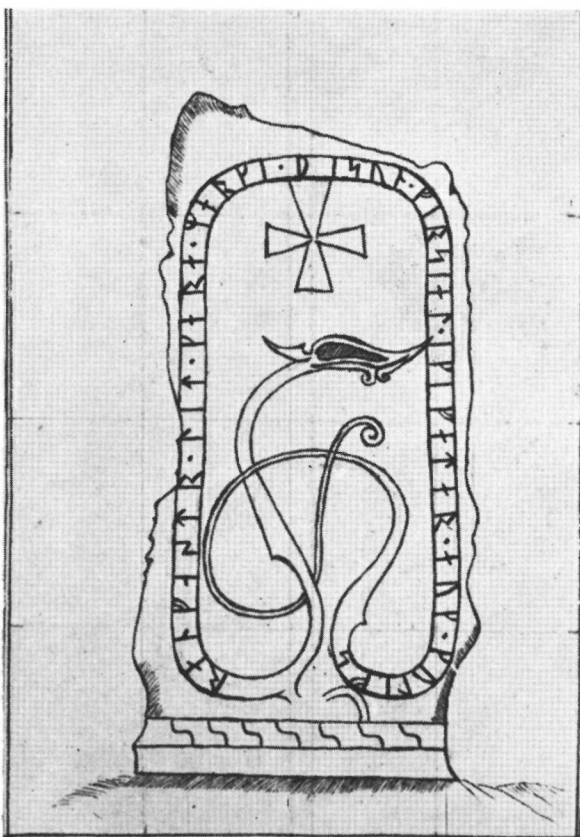

Fig. 235. U 496. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter teckning av Rhezelius.

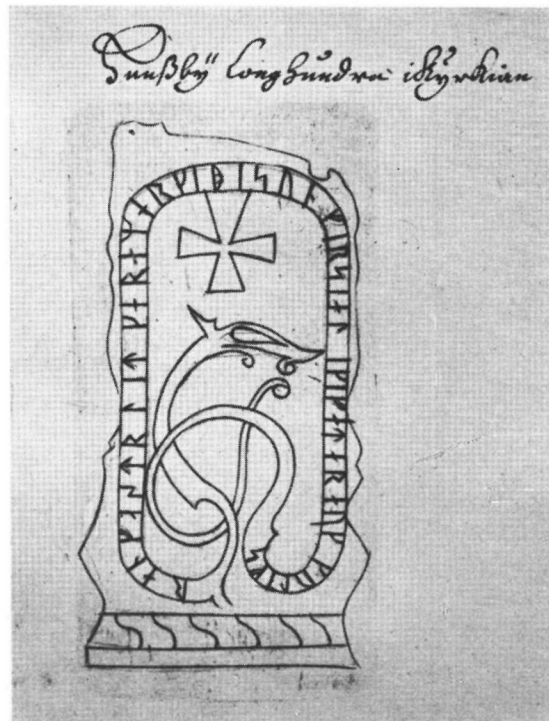

Fig. 236. U 496. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Bureus har sina uppgifter om runstenen (i F a 6 och F a 5) från Rhezelius. Denne har (F a 6 och F l 2) endast överskriften »Husby Långhundra» och anger icke platsen närmare. I *Ransakningarna* är det tydligen runstenen U 496, som åsyftas med följande uppgift: »Vthi Tibla Giärde Wijdh Wackerberga örn står ehn Runsteen aff 2 alnars längd något påskrefwen.» Peringskiöld anger som plats: »Husby Longhundra i Tiblä gärde straxt wijd örn.» Träsnittet i *Monumenta* har påskriften: »I Tiblä gärde straxt vid örn» (B 214: »Tibble gärde wid ören», L 583: »Tible gärde»). Peringskiölds träsnitt ger en ovanligt detaljrik bild av runstenens omgivning. Stenen, som är fullt oskadad, står inom en kvadratisk fyrkant av lagda, mindre stenar. Runt omkring finnas mindre högar, delvis med stenkretsar. Tecknaren har tydligen velat framställa hela omgivningen såsom ett gravfält. Marken går i vågiga linjer, och gärdet har tydligen ännu icke varit uppodlat. Liljegren lämnar, ovanligt nog, i sina *Runurkunder* (L 583) en uppgift om platsen: »Stensättningen omkring stenen samt högarna (B 214) är nu borttagne och stället odladt till åker.» I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Lindholm» (1864) upptages bland runstenar (s. 53): »I gärdet SW om Tibble, en liggande.» Närmare upplysningar lämnas av Dybeck: »Stenen ligger i ett åkerdike nedanför torpet Ören på norra sidan om . . . bron» över Husbyån. »Både den i *Bautil* tecknade firsidiga stensättningen kring runstenen och öfriga hedna minnesmärken på stället äro för länge sedan uppbrutna och utjämnade till åker. Bara en grafkulle vid torplägenheten återstår.» I en not tillägger Dybeck följande reflexioner: »Om i en mer eller mindre aflägsen framtid, när man ändtligen kommit till insigt derom att våra herrliga minnesmärken icke äro till bara för vetenskapens beräkningar, denne runsten tillfälligtvis ännu är i

behåll, så lärer man nog finna att han, liksom flere hundra andre, bör åter resas, och det icke på sitt nuvarande af odlingen inkräktade rum, i åkerdiket, men å ett värdigare och säkrare ställe. Svenska folkets kärlek för sina minnen, ännu icke alldeles slocknad, bör hållas vid makt, upplifvas. Hvad godt resningen af Fjuckbysten (D 1: 214), af Hammarbysten (D 2: 79) och af många andre haft med sig skall annorstädes varda förmäldt.» Stenen var, av Dybecks teckning att döma, fortfarande hel, fastän den blivit flyttad ned i åkerdiket.

Tyvärr blev stenen icke rest, såsom Dybeck önskat, utan blev liggande utan tillsyn i diket. År 1907 blev den sönderslagen och nedlagd i en bro på Tibble ägor. Sedan ett par år därefter fornvårdsmyndigheternas uppmärksamhet blivit fäst på saken, upptogs runstensbitarna och återflyttades till den plats ute på gårdet, som man antog ha varit stenens ursprungliga. Delar av runstenen kunde emellertid icke återfinnas. Då Brate år 1914 besökte platsen, har han gjort följande anteckningar: »Det sades i orten, att gårdens folk lagt stenen i en brotrumma men blivit dömda att flytta den tillbaka, och den förra ägaren, broder till den nuvarande, sades med anledning därav hava skjutit sig.» I en not tillägges: »Det var nuvarande ägaren, som lade ned runstenen i en bro över infartsvägen till gården, men han måste taga upp den igen och fick plikta 10 kr., emedan han var blott 15 år, är nu 25 år. Den som sköt sig, var en broder, som hade nervsjukdom, och han var då längesedan död, när runstenen nedlades i bron.» År 1940 lagades och restes runstenen på sin nuvarande plats. »Tre lösa delar med ristning påträffades, av vilka två fastsattes på stenen medelst stenkitt. Det tredje, upptagande en del av korset, har icke kunnat hoppassas med stenen, av vilken betydliga delar alltjämt saknas.»

Gråblå granit. Brottet är blågrått med skiftning i rött. Höjd 1,62 m., bredd 0,58 m. Ristningens höjd är 1,15 m. Ristningen är tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre källor):

[ranfastr · lit · kera ·] merki · þ[i]sun · fir sia[ikifatar ·] auk · kulifs

Ragnfastr let gërva mærki þessun fyr sial Ingifa[s]tak ok Gullæifs.

»Ragnfast lät göra dessa märken för Ingefasts själ och Gullefs.»

Till läsningen: 17 e är säkert stunget. 22 i är borta i själva sprickan. Huruvida något sk har funnits efter 28 r kan ej avgöras. Av bst i 40 r finnes nedersta delen i behåll. 44 k är icke stunget. — Bureus: ranfastr · lit · kera · merki · þsun · fir sial · ikifatar · auk · kutlifs. Rhezelius: ranfastr · lit · kera · merki · þisun · fir sial : ikifatar · auk · kutlifs. — Peringskiöld (B 214): ranfastr lit · kera · marki · þisun · fir sial : ikifatar · auk · kulifs. — Dybeck: ranfastr · - · t · kera · mirki · þ - sun · fir sial · ikifatar · auk kulifs. — Brate: . . . mirki · þ - sun · fir sia . . . r auk · kulifs.

Fig. 237. U 496. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

Fig. 238. U 496. Tibble, Husby-Långhundra sn. Efter B 214.

och Gulle, över vilka stenen är rest, blivit begravna här, på byns gamla gravfält. Det är då märkligt att finna, att Ragnfast har låtit rista runorna för deras själar. Han har sålunda varit kristen, liksom förmodligen också de båda döda.

Ragnfast och Ingefast omtalas även i inskriften U 497 på berghällen vid Tibble. Båda dessa ristningar äro otvivelaktigt utförda av samme ristare. Härför talar framför allt den mycket likartade ornamentiken.

Om namnen *Ragnfastr* och *Ingifastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Formen **ranfastr** förekommer även U 168 och Sö 253. I genitiven **ikifatar** har ristaren av förbiseende hoppat över en runa **s**; jfr U 497. Genitiven **kulifs** återger ett *Gullæifs* (*Gullifs*), vilket kan motsvara ett ursprungligt *Guð-læifr* eller *Gunnlæifr*. Båda dessa namn finnas säkert belagda i inskrifterna. *Guð-læifr* förekommer i Sö 172 (?), 218, 340, U 595, L 1053 Järsta, Valbo sn (Gästrikland) och L 1068 Högs sn (Hälsingland), *Gunnlæifr* i Sö 159 (?), 162, L 38 Varpsundet, Ö. Grans sn, L 47 Ekila bro, Y. Grans sn, *Gullæifr* i Sö 33, 66, U 318, L 45 Ekila bro, Y. Grans sn, L 155 Högsta, Bälunge sn, L 319 Välla tä, Bro sn, och L 1550 Skokloster.

Att Ingefast är fader till Ragnfast, framgår av inskriften på U 497. Gulle har varit en annan frände till Ragnfast, möjligen farfader eller broder. Runstenen har, såsom ovan har blivit framhållet, stått i ett stort gravfält, och den var omgiven av en lagd stenkrets. Sannolikt ha därför Ingefast

497. Tibble, Husby-Långhundra sn.

Pl. 98.

Litteratur: B 211, L 584, D 2: 178. J. Bureus, Fa 6 s. 149 n:r 254 (Bureus' egen uppteckning), s. 203 n:r 187 (Rhezelius' uppteckning), Fa 10: 2 n:r 18, Fa 5 n:r 195, Fa 1, s. 48; J. Rhezelins, F 1 2 n:r 20; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 19; P. Dijkman, Historiske Anmärckningar (1723), s. 17; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 83, 170, 494; UFT h. 4 (1875), s. 35; brev från orgelnisten Z. O. Simlund till R. Dybeck 7/1 1877; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Bureus, teckning (Fa 10: 2 n:r 18), kopparstick (F f 6 n:r 202); Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 20); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 211); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Omkr. 250 m. S om gården Tibble n:r 3 ligger, på södra sidan om Husbyån, en bergbacke i en trädbeväxt beteshage. Nära den norra ändan av berget, 4 m. SV om gärdesgården kring hagen, finnes en runristning på den mot N och NV sluttande ytan. Avståndet från marken till ristningens nedersta del är drygt 1,50 m.

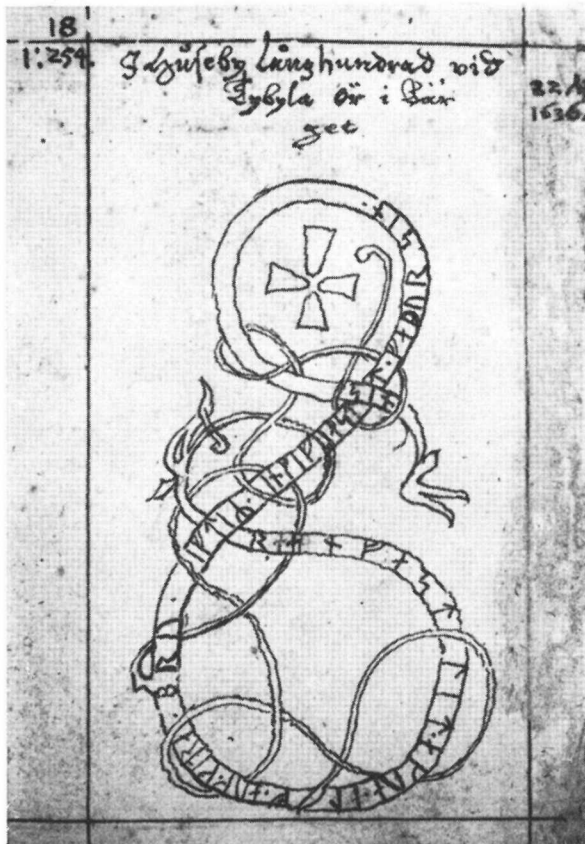

Fig. 239. U 497. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter teckning av Bureus.

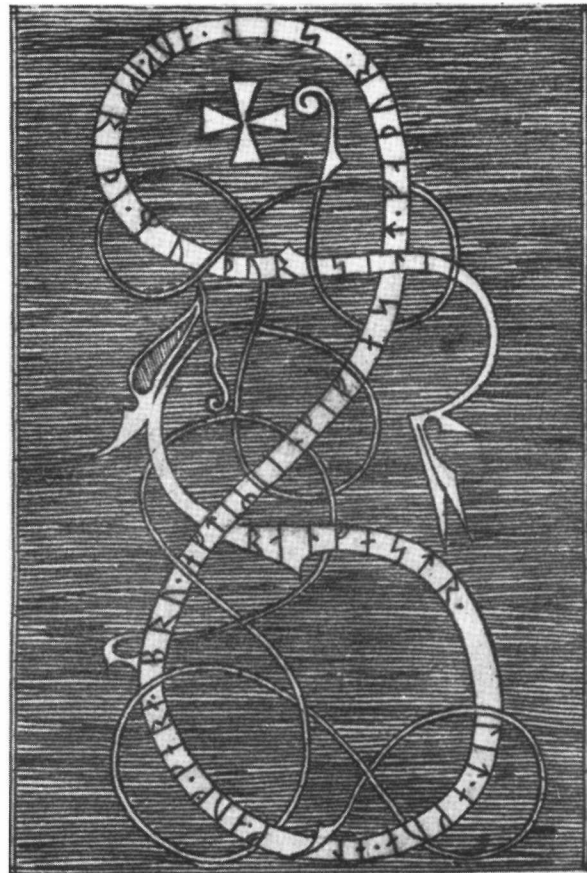

Fig. 240. U 497. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter teckning av Rhezelius.

De äldsta uppgifterna om runristningen finnas hos Bureus. Han har dagtecknat sin teckning (F a 10: 2) den »22 Ap. 1636». Platsen säges vara: »I Husby Longhundra vid Tybla Ör i berget» (F a 6), »I Huseby Långhundra vid Tybla Ör i Bärget» (F a 10: 2), »Wid Tybla Ören i Berget» (F a 5). Rhezelius uppger: »I Berget widh Tibble Örn» (F a 6), »Husby Longhundra vid Tybla örn i Berget» (F 1 2). I *Ransakningarna* meddelas: »Wijdh Tible örn är ett notabelt Bergh, som berättas, Rundt och medh en ringh omkringh, och der innanför medh bookstäfwer seyes och af Troowärdige män att der städes skolat ehn brudh medh Crona och Brudh skrudh blifwit intagen widh hon kommit om reesande eller der förbi, synes ännu i Berget samma bruudz bilde med Cronan och sin skrudh liggiandes.» Vad som åsyftas med detta sista meddelande har icke kunnat säkert fastställas. Näppeligen är det själva runristningen som avses. Förmodligen har det funnits någon formation i berget, som av folkfantasiens har tolkats såsom en bild av en brud med brudkrona och bruddräkt. Därav har sedan sägnen uppkommit, att en brud, som kommit resande förbi, skulle ha blivit bergtagen på denna plats. Endast de första orden beröra sålunda själva runristningen: vid Tibble örn finnes ett märkvärdigt berg, med en rund ristning och innanför ringen bokstäver. — På teckningen i *Monumenta* är skrivet: »Tible örens berg» (B 211 och L 584: »Tible ören»). — Dybeck anger ristningens läge på följande sätt: »Vid sydvästra gränsen af Tible södra gårde äro å jämna fältet två bergshöjder, mellan hvilka Husbyån framflyter. Stället har af gammalt hetat och heter ännu *Tible ören*, eller *örna*, såsom man nu säger, och varit ett sund mellan två sjöar. Ännu för 50 år sedan var här en urgammal, låg

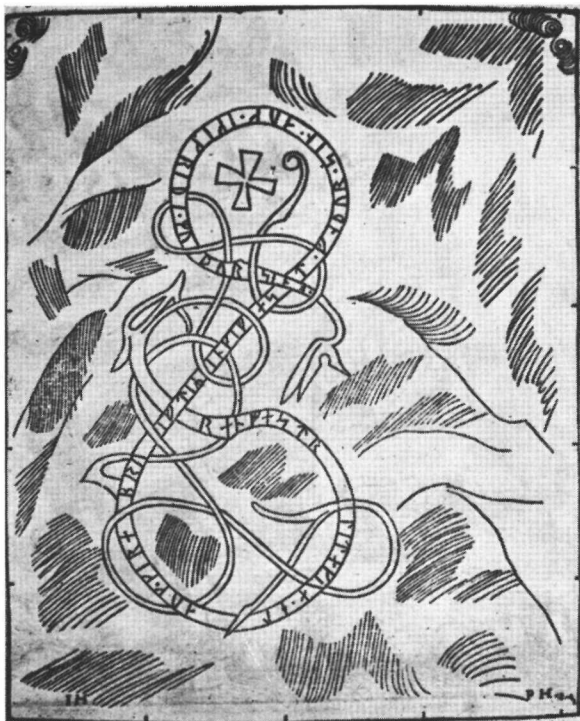

Fig. 241. U 497. Tibble, Husby-Långhundra sn.
Efter B 211.

och sällsam stenbro (stainbru) sannolikt af aldrea äldsta slaget, och man berättar att en gammal »landsväg» — bron var knappt en famn bred! — här fordom framstrukt mot Vidbo socken och vidare. Nu finnes en ny, hög och skral bro i den gamlas ställe. — Den ansenligare af de två nämnda bergshöjderna är på södra sidan om ån och har å den mot ören vända, något kullriga, sidan en vacker ristning med runor.» — *UFT* h. 4 (1875), s. 35: »Ristningen är å en bergshäll i närheten af Tibble soldattorp n:o 145. Slingan är särdeles konstnärligt utförd. Inskriften, nu till en del afflagad.»

En forntida väg har förmodligen gått från Tibble söderut till Krogsta i Vidbo sn. Det förefaller som om här har funnits de bästa naturliga förutsättningarna för en överfart över den annars av vidsträckta sumpmarker omgivna Husbyån och alltså för en förbindelse mellan Husby-Långhundra och de inre delarna av Seminghundra härad. Ett vadställe och en bro torde sålunda ha funnits i närheten av berget med runristningen. Längre upp på norra sidan av ån har vägen passerat förbi gravfältet vid Tibble och runstenen U 496. »Gam-

malt folk säga», meddelar Brate, »att det varit väg rätt över åt Krogsta, som förmodligen lupit förbi stenen. Ur åkern har mycket sten upptagits, som ser ut att ha hört till en väg.»

Hällen är av en röd bergart, lagrad och skiffrig. Ytan är kupig och sluttar i ung. 45° mot NV. Den är ganska ojämn och olämplig för ristning. Ristningens största längd är 2,25 m., största bredd 1,36 m. Ristningen är utförd av en skicklig ristare med jämna, vackra, i botten rundade linjer. Upptill, där stenen är särskilt ojämn och det säkerligen har varit svårt för ristaren att utföra sitt arbete, är inskriften svåräst och grund. För övrigt är den väl bevarad och lättläst.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre källor):

ranfast[r] · lit · agua · eli · auk · kera · bru · eftir inkifast · fapur · sin × auk ik[i]fripi · mupur sina

Ragnfastr let haggva helli ok gerva bro æftir Ingifast, faður sinn, ok Ingifriði, móður sina.

»Ragnfast lät hugga hällen och göra bron efter Ingefast, sin fader, och Ingefrid, sin moder.»

Till läsningen: Huruvida sk funnits vid inskriftens början, är ovisst. Hst till 5 a står i en spricka. Något 8 r finnes icke efter 7 t. Ytan är gropig och på ett långt stycke oanvändbar för ristning. Det förefaller sannolikt, att omkr. 3 cm. t. h. om 7 t en större flisa har fallit bort. Även ramlinjerna äro här avbrutna. Om sålunda här en gång möjligen har stått ett r, blir dock avståndet till 9 l påfallande stort. Sannolikt har ristaren funnit ytan mindre duglig och därför undvikit den. En fördjupning finnes dock, som troligen är ett hugget sk. 13 g har en grund prick mellan hst och bst och är sannolikt hugget. 16 e är tydligt stunget, likaså 29 e. 23 e är sannolikt stunget, men pricken är mycket svag. 22 k är icke stunget; icke heller 36 och 54 k.

Sk efter 25 a är grunt. Efter 33 a finnes intet sk. Huruvida sk funnits efter 41 t, är ovisst. 43 a har bst endast på v. sidan av hst; likaså 50 a och 69 a. Övriga a-runor ha bst, som skär tvärs över hst. Alla inskriftens n-runor ha bst endast på h. sidan av hst. I inskriftens tre p-runor (44, 59 och 63 p) utgår bst från ramlinjerna. Sk efter 49 n synes vara ett ×. Fr. o. m. 53 i är inskriften svårläst; ytan är skrovlig och torde även ha vittrat starkt. Läsningen av de tre sista orden är dock säker. Sk efter 52 k är mycket ovisst. Mellan 54 k och 56 f finnas inga spår av någon runa. Stenen är mycket knottrig. Intet sk finnes efter 65 r och 69 a.

Bureus (Fa 10: 2, Fa 6 och Fa 5): 8 r saknas. 13 k, 16 i, 18 f, 23 i, 29 i. Runorna 50—65 saknas; likaså 69 a. — Rhezelius (F1 2): Efter 7 t finnes ett r. 13 k, 15 e, 18 f (Fa 6: i), 21 g, 23 e, 29 e. 55 i saknas. 69 i. — Hadorph och Helgonius (B 211): 8 r. Intet sk efter 11 t. 13 k, 16 e. 18 i saknas. 23 i, 29 i; 55 i, 56 k; 69 o. Sk efter 69 o. — Dybeck: Sk framför 1 r. 8 r finnes. 13 k, 16 e, 18 i, 23 e, 29 e. Intet sk efter 41 t. 55 i finnes. 56 g. 69 o. — I UFT h. 4 (1875), s. 35 meddelas, att »sista namnet är icke *Ikikripi*, utan *Ikikriþ* (stud. P. J. Lindal)». Tydiligen med anledning av denna uppgift om läsningen har Dybeck inhämtat upplysningar från orten, och därvid fått meddelat av orgelnisten Simlund, att runan i i slutet av namnet på modern »verkligen finnes å hållristningen vid Tible ören tydligt och skarpt markerad». Stud. Lindal hade alltså misstagit sig. — Brate: 8 r saknas. 13 g, 16 e, 23 e, 29 e, 53—60 *ikifripi*; 55 i står »på ett mycket skrovligt ställe och knappt synligt som ristning utan ersättes av en sänka». 69 a.

Om namnen *Ragnfastr* och *Ingifastr* se U 496, om kvinnonamnet *Ingifriðr* U 114.

Ragnfast har sålunda dels låtit hugga inskriften på berget och göra bron därbredvid till minne av sina föräldrar Ingefast och Ingefrid, dels också på gravfältet låtit resa en runsten för Ingefasts och Gullevs själar. Han har för detta ändamål anlitat samme ristare, och de båda inskrifterna äro därför samtidiga.

498. Åby, Husby-Långhundra sn.

Litteratur: B 213, L 582; J. Bureus, Fa 6 s. 203 n:r 188 (Rhezelius), Fa 5 n:r 196; J. Rhezelius, F1 2 n:r 21; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 18; O. Celsius, Svenska runstenar (Fm 60) 2, s. 133; UFT h. 4 (1875), s. 35.

Avbildningar: Rhezelius, teckning (F1 2 n:r 21); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 3 och B 213).

Runstenen fanns enligt Rhezelius (Fa 6, F1 2) »På Åby Löö»; det anmärkes, att den »synes illa». Den omtalas icke i *Ransakningarna*. På träsnittet i *Monumenta* anges som plats: »Åby äng Husby långh.» (B 213: »Åby äng», L 582: »Åby äng, vid Husby äen»). Stenen finnes icke upptagen i senare samlingar, och den har förgäves eftersökts vid inventeringen 1936.

Stenens höjd över markytan enligt B 213 omkr. 1,75 m., bredd omkr. 0,70 m. Ristningen har redan på 1600-talet varit otydlig och svårläst.

Inskrift (enligt B 213):

uikikr ... auk anuntr · ikifriþ - - suni · rai ... iftir iarlr uk · ifter · kal · faþur sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Vikingr ... ok Anundr, Ingifrið[ar] syni[r], rai[stu] æftir ... ok æftir Kal, faður sinn.

»Viking ... och Anund, Ingefrids söner, reste efter ... och efter Kal, sin fader.»

Till läsningen: Ristningen har tydligen redan på 1600-talet varit mycket svårläst. Detta framgår av de båda från varandra starkt avvikande läsningar, som finnas bevarade, Rhezelius' och Hadorphs. Av dessa är Hadorphs otvivelaktigt den riktigare. Rhezelius har missförstått

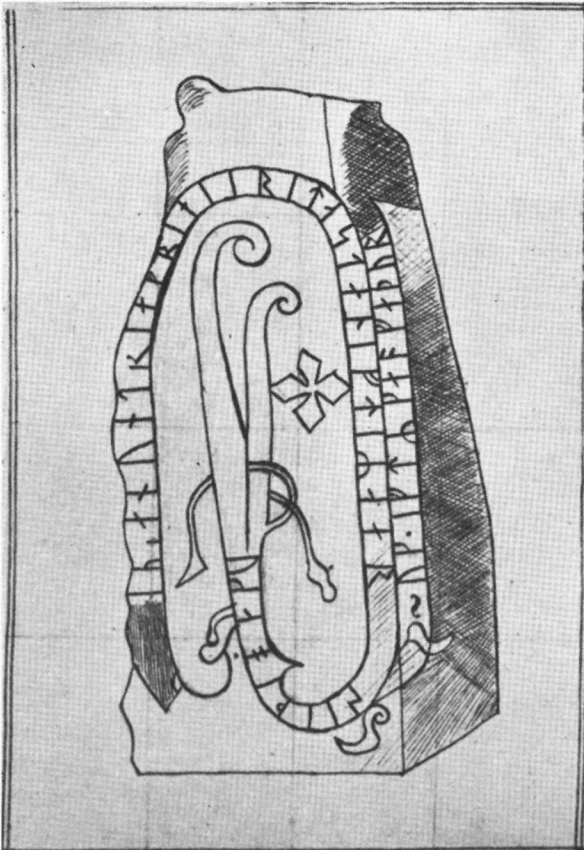

Fig. 242. U 498. Åby, Husby-Långhundra sn.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 243. U 498. Åby, Husby-Långhundra sn.
Efter B 213.

vissa delar av ornamentiken och därigenom icke fått fatt i inskriftens början. Den nedre delen av runstenen synes ha varit särskilt svårt skadad.

Inskriften har varit anbragt i en slinga, som från stenens mitt böjt av åt vänster och sedan på vanligt sätt följt stenens ytterkonturer uppåt och nedåt på h. sidan. Stenens yta har på denna sida varit rundad, och inskriften fortsätter med runorna 42—56 i en rad utanför och t. h. om huvudslingan. Det sista ordet, 57—59 *sin*, står i en tredje rad på den h. kantsidan.

Rhezelius (F 12): ... *ik · anuntr iarieii rita stan iftra aar ... siipionku ... uk · iftra kao fafur. 1 u* kommer att stå upp- och nedvänt i Rhezelius' läsriktning. Upp- och nedvänt är också 9 *k*. Det sista ordet *sin* fattas på teckningen. Rhezelius' läsning i F a 6 visar en del avvikelser: *ik · anuntr infrieu rita stan iftra aar ... siipionku ... uk iftra kao faur sin.*

Om namnet *Vikinga* se Sö 282, om *Ingifriðr* U 114. Om ett mansnamn *Kall* se Sö 109 och U 102. Möjligen är 49—51 *kal* felristning för *karl*.

U 498 är möjligen ristad av samme man som U 494.

Husby-Långhundra sn.

R. Dybeck förtecknar i sin inskriftssamling 4 runstenar från Husby-Långhundra sn, nämligen U 494—497 (D 2: 176—179). Han anmärker därjämte: »Husby socken är, eller rättare har varit, en af de minnesrikaste i Uppland. Utom mycket annat omtalas tre runstenar, hvilke i mannaminne funnits i församlingen, men nu äro förkomne.» Vad Dybeck åsyftar med dessa tre runstenar, som skulle ha funnits ännu »i mannaminne» men sedan förkommit, är något oklart. En kan givetvis ha

varit Åby-stenen, U 498. I *UFT* h. 4 (1875), s. 37 omtalas, att i *Ransakningarna* finnas nämnda flera fornminnen, som numera äro okända, bl. a. »vid Mälsta en lång runsten, vid Hönsgärde en runsten». I *Sverige. Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning*, Bd 4 (1909), s. 650 säges om fornminnen i Husby-Långhundra sn bl. a. följande: »Liljegren nämner fem runstenar . . . En gammal anteckning från 1600-talet nämner dessutom en runsten vid Mälsta och en vid Hönsgärde.» Det är utan tvivel dessa uppgifter från *Ransakningarna*, som gå igen även hos Dybeck, ehuru påståendet, att runstenarna skulle ha funnits »i mannaminne» är oriktigt och vilseledande.

Vad som meddelas i *Ransakningarna* om »runstenar» i Husby-Långhundra sn, utöver vad som redan har anförts rörande Tibble-stenen (U 496) och Tibble-hällen (U 497), är följande:

»3. Brede widh Mählsta by och dess Humblegård finnes och en Långh Runsteen. [Hadorph har i marginalen antecknat: 'R. 1', d. v. s. en runsten.]

4. På Heinsgiärde backan finnes en Långh Runsteen, såsom een bordzskifwa men hwadh den betyder ähr okunnigt. [Hadorph i marginalen: 'R. 1.']»

Om bruket av ordet »runsten» i denna källa gäller vad som redan förut har anmärkts (s. 211); det betecknar resta stenar från forntiden i allmänhet, sålunda även bautastenar. Uppgifterna i *Ransakningarna* äro därför icke någon garanti för att vid Mälsta och Hönsgärde verkligen ha funnits stenar med runinskrift. Några sådana runstenar vid dessa platser äro icke kända från Peringskiölds, Dybecks och Brates samlingar, och de ha utan resultat eftersökts i senare tid.

499. Lilla Gottröra, Gottröra sn.

Litteratur: B 219, L 1625. *Ransakningarna* 1667—84; J. Hadorph, *Resejournal* 1682 (i Peringskiölds *Monumenta* 3); J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 21; *UFT* h. 4 (1875), s. 29.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 219).

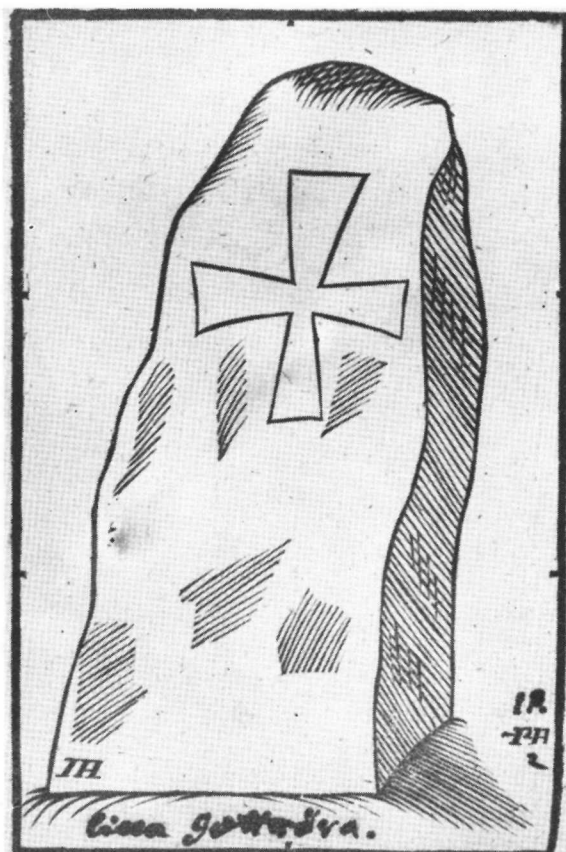

Fig. 244. U 499. Lilla Gottröra, Gottröra sn. Efter B 219.

I *Ransakningarna* meddelas: »Emällan Kyrckian och Lillegottröra berättas en Lång Runasteen vara omkull liggande men ingen vidare säyn.» Hadorph har i marginalen antecknat: »R. 1.», d. v. s. en runsten. Möjligen avses här den korsmärkta sten vid Lilla Gottröra, som är avbildad på ett träsnitt signerat av P. Helgonius och J. Hadorph (B 219). Träsnittet har i *Monumenta* påskriften: »Lilla Gottröra.» Denna sten avbildas visserligen såsom rest, under det att den i *Ransakningarna* omtalade säges vara »omkull liggande». Liknande förekommer emellertid i flera andra fall, vare sig nu omkullfallna runstenar verkligen ha blivit resta i samband med Hadorphs resor eller de endast framställas i ett sådant skick på avbildningarna. Några senare uppgifter om stenen vid L. Gottröra finnas icke, och den har förgäves eftersökts.

Höjd omkr. 1,65 m., bredd (nedtill) 0,75 m.

Stenen har ingen inskrift, endast ett enkelt kors. Sannolikt är det en minnesten, rest under kristen tid över en död, men utan runor och namn.

500. Johannesberg, Gottröra sn.

Pl. 99.

Litteratur: R. Dybeck, *Reseberättelse* 1867 (ATA); E. Brate, *Anteckningar* 1914 (ATA); *Handlingar i ATA* 1926—30.

Äldre avbildning: Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen omtalas första gången i R. Dybecks *Reseberättelse* för år 1867: »För att taga kännedom om en hittills icke bekant runsten vid Johannisberg i Gottröra socken (Långhundra härad) begaf jag mig dit.» Om resultatet av Dybecks besök finns emellertid ingenting känt, och runstenen finnes icke upptagen i den förteckning över kända fornlämningar i Gottröra socken, som ingår i *UFT* h. 4 (1875). År 1908 kom en anmälan till Riksantikvarien, att en runsten fanns vid Johannisberg, »på en backe som har varit åker vid ett torp kalladt Runsten». Platsen besöktes år 1914 av Brate. Runstenen låg då med den ristade sidan nedåt men vändes. »Stenen hade emellertid en gammal spricka och brast vid vändningen och ligger nu med runsidan uppåt. Det är knappt möjligt att hopsätta densamma. Efter skedd undersökning avbildades ristningen medelst avklappning. Emedan ristningen är ganska grund, kan icke loppet och sammanhanget av alla små slingor riktigt redas.» Runstenen låg sedan kvar, sönderslagen i två stora delar, till år 1942, då den lagades med stenkitt och restes på sin nuvarande plats.

Ljusgrå grejsgranit. Höjd över markytan 1,66 m., bredd 1,11 m. Ristningens höjd 1,40 m., bredd 0,93 m. Stenen har ursprungligen varit nära fyrkantig. Och den bär en ristning, som synes ha varit synnerligen väl anpassad till denna form. På v. sidan äro stora stycken avslagna såväl upptill som nedtill, och flera runor ha därvid gått förlorade. — Ristningen torde alltifrån början ha varit mycket grund och ojämn. Därtill har den säkerligen skadats mycket genom frätning, särskilt på v. sidan. H. sidans ristning är jämförelsevis bäst bevarad. Även ornamentiken är ojämn, och det torde vara omöjligt att numera helt utreda ristningens ursprungliga utseende.

Ristningen visar en hög grad av osäkerhet i former och utförande. Den är icke utförd av någon övad mästare utan sannolikt av en ristare, som mera tillfälligt fått pröva en sådan uppgift. Säkerligen är det icke en tillfällighet, att en ristning av denna art står rest på denna plats, som utan tvivel varit en avlägsen bygd. Här har knappast bött någon rik storbonde utan snarast en fattig nybyggare, som emellertid också ville hedra sin fader på övligt sätt med en runsten.

Inskrift:

p - . . . s r . - uk . aip - - - - - . . . tu . kiara . merki . eftir kelau faðu . . . s - - sirk

... [le]tu gærva mærki æftir Kætillaug(?), faðu[r] sinn ...

»... läto göra märke efter Kättillög, sin fader ...»

Till läsningen: 1 **p** synes svagt men torde dock vara säkert. Av följande runa finns endast hst bevarad. Några spår av bst finnas icke. Därefter har funnits plats för ytterligare en runa före det ornament, som korsar slingan. Så följer ett tämligen tydligt 3 **s**. På något avstånd från denna runa finnes en hst. Sedan är slingan förstörd med omkring 6 runor. 5 **r** är svagt, följt av ett sk. Därpå plats för en runa, som är helt förstörd, varefter följer ett svagt **u** och ett tydligt **k**. Sk efter 8 **k** är också tydligt. Av r. 9 finnes nedre delen av en hst jämte en bst på v. sidan i behåll; runan kan ha varit **a** eller **h**. 10—11 **ip** äro tämligen säkra; sedan endast ett par ofullständiga huvudstavar, varefter runslingan är helt förstörd. — Av runorna inom den horisontella raden upptill är endast den sista, 18 **u**, fullt säker. Före den ett svagt skönjbart **t** (v. bst är tämligen säker); t. v. därom endast ett antal svagt skönjbara staplar. — Runorna på h. sidan äro betydligt bättre bevarade. 19—33 **kiara · merki · eftir** är alldeles klart. 25 och 29 **e** äro tydligt stungna med djupa punkter; likaså 35 **e**. Däremot äro icke stungna 19 och 34 **k**. 21 och 23 **a** ha bst endast på v. sidan av hst. 31 **t** och 33 **r** synas ha bst endast på v. sidan av hst. Alla runorna i namnet 34—38 **kelau** synas vara säkra. Därefter går ett runt ornament in på runslingan, liksom motsvarande detalj även finnes på motsatta sidan. 49 **f** är mycket skadat, 50—52 **apu** är tydligt, men sista runan i ordet är helt borta. 43 **s** är klart. Därefter två staplar, varmed inskriften inom runslingan slutar. Den sista hst har på h. sidan en svagt skönjbar **n**-bst. — Innanför nedre delen av v. runslingan stå några osäkra staplar, som möjligen bilda runföljden **sirk**.

Brate läser: **pau asli - - - þr · auk · aipi - . . . ark - etu · kiara · merki · eftir · kelaukapur · sin**; (innanför slingan:) **ik - sirkir**. Han anmärker, att i andra ordet äro runorna **asl** något osäkra. Han antager, att **asli** varit ett mansnamn och det följande ordet **smiþr** ett tillnamn, sålunda *Asli smiðr* »Asle smed». Det andra namnet, som är mycket skadat, supplerar han **hipinlauk**, d. v. s. kvinnonamnet *Hedinlaug*. Han medger, att i den sista runföljden **ik - serkir**, vilket han supplerar till **iku serkir**, äro många runor svaga. »Då **iku** har haft tre runor i denna ordning, kan **serkir** icke vara namn på en ristare utan måste vara folknamnet, vadan Gerlög väl deltagit uti Ingvars tåg, ehuru detta icke är nämnt.»

Första hälften av inskriften, på v. sidan av stenen, har innehållit namnen på dem, som ha låtit utföra ristningen. Dessa äro numera icke möjliga att tyda, då endast enstaka runor finnas bevarade. Mitt på v. sidan står konjunktionen **auk ok**. Det följande namnet har sannolikt haft som förled **hipin Hedin-**. Inskriften kan ha börjat med ett sammanfattande pronomen **þair** eller **pau** 'de', såsom Brate menar. Troligare är dock, att det första namnet har varit en sammansättning med *þor-*. — Även inskriftens sista namn, 34—38 **kelau**, namnet på den döde, över vilken stenen är rest, är oklart. Läsningen är visserligen här otvivelaktig. Snarast vill man förmoda, att 34—38 **kelau** återger ett mansnamn *Katillaugr* i ack. Detta är visserligen icke förut känt från inskrifterna; men från medeltida urkunder har Lundgren samlat ett par belägg på ett *Katillogh*, m.

Också ornamentiken visar tydligt, att U 500 är utförd av en ristare, vars förmåga stannat långt efter den goda viljan. Mycket beror på den för ristning högst olämpliga sten, som han valt eller nödgats använda. Förebild har han tydligen haft i ristningar sådana som U 501 vid Närtuna kyrka, vilken har en rätt likartad, ehuru givetvis mycket mera skickligt utförd, ornamentik.

Gottröra sn.

I *Ransakningarna* omtalas ytterligare ett par »runstenar» i Gottröra sn, utöver den redan omnämnda korsmärkta stenen vid Lilla Gottröra (U 499):

»4. Widh Hageby finnes 3 Jordhögar medh ehn Runasteen på den ena wijdare berättelse derom weet ingen. [Hadorph har i marginalen antecknat: 'R. 1', d. v. s. en runsten.]

6. Wijdh Stoorä Gottröra port finnes ehn Runasten. [Hadorph i marginalen: 'R. 1'.]»

Då några runstenar på dessa platser icke finnas upptagna i Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil*, betyder detta säkerligen, att uppgifterna i *Ransakningarna* (de äro troligen meddelade av dåv. pastorn i Gottröra Erik Hammerinus) ha blivit undersökta av Hadorph på hans resa med negativt resultat. Det torde m. a. o. här ha varit fråga om resta stenar från forntiden utan inskrift, som av ortsbefolkningen ha blivit betecknade såsom »runstenar». Jfr ovan Östuna sn och Husby-Långhundra sn.

501. Närtuna kyrka.

Pl. 99.

Litteratur: B 217, L 585, D 2: 173. J. Rhezelius, F 1 2 n:r 98; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 22; Kyrkoinventarium 1828 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 149; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F 1 2 n:r 98); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 217); Dybeck a. a.; E. Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen sitter inmurad på yttersidan av norra gaveln till sakristian, nära marken. Detta omtalas på samma plats i *Ransakningarna*: »På Närtuna Kyrekiegård uthi Sacristije Muren på Gafwelen sitter en Runasteen pårijtadt, men des betydningh weet ingen.» Träsnittet i *Monumenta* har påskriften: »Närtuna i Kyrkemuren» (B 217: »Kyrkomuren», L 585: »I kyrkomuren»). I kyrkoinventariet 1828 meddelas: »Nederst i norra gaveln af Sacristian är en Runsten inmurad, till en del under jord, och på den öfriga är inskriften nära utplånad.» Dybeck: »Stenen ligger i grunden till sakristian på norra sidan om kyrkan och utantill.» UFT h. 9 (1880): »I foten af sakristimuren.»

En teckning av J. H. Rhezelius finnes bevarad, men utan någon anteckning om platsen. Detta är förmodligen också anledningen till att inskriften icke finnes upptagen i Burei samlingar. Stenen utvisar emellertid samma tillstånd som nu, med toppen avslagen, och den befann sig därför säkerligen i sakristiemuren, då den avtecknades av Rhezelius.

Småfläckig, svart och vit granit. Höjd 2,40 m., bredd 1,24 m. Ristningens höjd 1,67 m., bredd 1,15 m. Ojämnt huggen, delvis ganska djupt, delvis grunt med endast svagt antydda linjer. Toppen var avslagen, redan då stenen blev infogad i sakristiemuren, och en del av inskriften är därför förlorad. Även nedtill utmed marken är stenen skadad, och runorna på ristningens v. sida äro därför otydliga. F. ö. är inskriften tämligen väl bevarad.

Inskrift:

sbialbupi i auk i hulfr i auk i hulmfastr auk i keir - . . . þur sin auk sun biarn

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Spjallbudi ok Ulfr ok Holmfastr ok Gæir - . . . [fa]ður (?) sinn ok sun Biorn.

»Spjallbude och Ulv och Holmfast och Ger - . . . sin fader(?), och son Björn.»

Till läsningen: Vid inskriftens början finnes intet sk; ej heller vid dess slut. Sk saknas även efter 29 r, 40 r, 43 n, 46 k och 49 n. Första namnet 1—9 **sbialbupi** är fullt tydligt. 33 k är icke stunget. 34 e är däremot tydligt stunget med en liten prick. Nedre bst i 36 r är otydlig, och runan liknar ett b; att den varit avsedd som r, synes dock säkert. Av följande runa finnes blott en liten del av hst i behåll. På v. sidan börjar inskriften med 38—40 **þur**. Framför 38 þ finnes intet spår av någon runa i behåll.

Rhezelius: 5 r. 29 r saknas; likaså 36 r. 34 a. Mellan 35 i och 38 þ finnes ingen runa. 41—46 **sina i uk. 47 k.** — Hadorph och Helgonius (B 217): 5 u. 36 b. — Dybeck: 5 l. 36 b. »En svag och mycket osäker rista är till venster om i uti **sin.**» Dybeck ifrågasätter alltså läsningen 38—43 **þurstin.** — Brate: 5 l. 36 r.

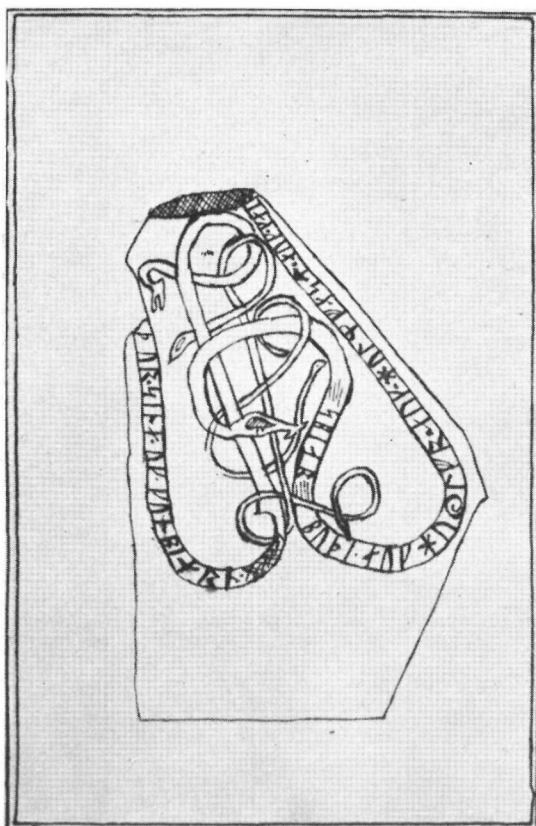

Fig. 245. U 501. Närtuna kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

Fig. 246. U 501. Närtuna kyrka.
Efter B 217.

Om mansnamnet *Spjallbuði* se U 88, om *Holmfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. Inskriftens fjärde namn har tydligen varit sammansatt med *Gæir-*. Ristaren använder *r* i stället för *ǫ* även i 13—17 *hulfr*. Namnet på den döde, över vilken stenen är rest, har stått på det förlorade toppstycket. Därefter har följt ett ord, varav endast slutet, 38—40 *pur*, är bevarat. Huruvida det har varit *fapur* eller *bropur*, kan därför ej avgöras. Slutet av inskriften, 44—54 *auk sun biarn*, är oklart. I *UFT* h. 9 (1880), s. 149 tolkas senare delen av inskriften: »(de läto resa denna sten efter N. N.) sin (fa)der och sonen Björn», och det anmärkes, att »orden *sonen Björn* hänföra sig naturligtvis till fadren till de i inskriften uppräknade bröderna». Björn skulle i så fall ha varit en broder till Spjallbude och de andra, som ha rest stenen. Det förefaller emellertid egendomligt, att inskriften ej direkt anger hans släktskapsförhållande till dessa, såsom normalt är fallet: »... efter N. N., sin fader, och efter Björn, sin broder». En annan möjlighet vore, att Björn är son till en av de fyra bröderna som resa stenen, snarast till Spjallbude, som nämnes först och som väl har handlat å de övrigas vägnar. Sålunda: »... efter N. N., sin fader, och (Spjallbude efter sin) son Björn.» Det starkt förkortade och språkligt otillfredsställande uttrycksättet kan knappast helt förklaras genom brist på utrymme. Det finns faktiskt plats för ytterligare flera runor i den v. runslingan, och ristningen hade därigenom fått ett mera symmetriskt utseende. Att ordet *sin* har blivit utelämnat, kan givetvis bero på bristande uppmärksamhet hos ristaren, i det att det skulle ha följt omedelbart efter det snarlika ordet *sun*. Slutligen återstår den möjligheten, att *sun biarn* står i stället för *sun biarnar* och är en apposition till faderns namn, samordnad med *fapur sin*; sålunda: »... efter N. N., sin fader och Björns son».

Björn skulle i så fall ha varit farfadern till de fyra män, som ha låtit resa stenen. Det är dock svårt att förstå, varför de sista runorna -**ar** skulle ha blivit utelämnade.

Alla de tre försök att förstå inskriften, som här ha framställts, räkna sålunda med vissa svårigheter. Och det är icke lätt att ge något av dem ett bestämt företräde framför de övriga.

502. Ingelsta, Närtuna sn.

Pl. 100.

Litteratur: E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA).

Äldre avbildning: E. Brate foto 1915 (ATA).

Om fyndet av runstenen underrättades lektor E. Brate genom brev den ¹¹/₉ 1909 av orgel-nisten Z. Carlsson i Frösunda: »Vid besök här om dagen å Ingelsta (min födelseby) fick jag under samspråk med arrendatorn Karl Jansson höra, hurusom han, då han ville bortföra en stenhop å 'stora skönvellet', fann en runsten liggande framstupa bland de andra stenarne, och fann jag, att så är. Stenen ligger till större delen nedsänkt i jorden, runorna synas vara rätt tydliga. Stället är på slutningen åt Mälhamra i närheten av vattendraget mellan Hederviken och Sparren.» År 1914 flyttades stenen och lades på kant på en berghäll i åkern, 30 steg N om fyndplatsen. Här blev stenen rest år 1927 på bekostnad av Närtuna kommun.

Gärdet, där stenen står rest, är beläget alldeles invid och S om Vallhamra, den första bebyggelsen V om Ingelsta vid vägen från Närtuna kyrka till Malmby. Berghällen, på vilken stenen är fäst, ligger 140 m. ÖSÖ om Vallhamra mangårdsbyggnad, 90 m. S om landsvägen.

Stenen utgör ett fragment, och vad som återstår är nedre hälften av den ursprungliga runstenen. Ljusgrå granit. Höjd 1,45 m., bredd (över ristningens nedersta linje) 1,02 m. Ytan är tämligen jämn. Ristningen är utförd med mycket fina, smala linjer. Delvis är ytan skadad och inskriften svåräst.

Inskrift:

ulfr × **iu** ... **faður** **sin** × **uk** × **brup** - . . . - **satu** ...

Ulfr ... faður sinn ok broð[ur] ... sattu ...

Till läsningen: Alla runorna i v. slingan äro tydliga. Intet sk framför 1 **u**, ej heller efter 5 **i**. Av 7 **f** finns endast en bst i behåll; av 10 **u** endast en del av bst. Efter 11 **r** finns sannolikt icke sk; efter 14 **n** är det mycket svagt. 17 **b** är otydligt; nedre bst saknas helt. Övre bst i 18 **r** är tydlig, den nedre mycket svag. 19—20 **up** är tydligt. Av hst i följande runa finnas ett par cm. kvar. Framför 23 **s** finns övre delen av en hst, men intet sk mellan denna runa och **s**. 25 **t** är tydligt och säkert, v. bst tydligast; runan är sålunda icke l. — Brate: 22—27 i **salu**.

Ristningen tillhör de oornamenterade stenarnas grupp. Sannolikt är den utförd av samme ristare som U 504. Slingan är emellertid icke såsom på denna ristning lagd i en sluten krets, utan de båda ändarna ha varit fria. Inskriften börjar nedtill på v. sidan av stenen, såsom exempelvis på U 336, U 518 och U 586. Den har sedan gått i flera jämnlöpande rader upp och ned över ristningsytan och förmodligen varit ganska lång. Hur den i detalj har sett ut, kan icke avgöras på grund av stenens fragmentariska skick. Det kan tänkas, att runslingan har varit lagd på ungefär samma sätt som på U 586, d. v. s. en yttre slinga har gått i en stor båge runt stenen och fortsatt i en inre vinding. Jfr även U 258 och U 358. I så fall skulle runorna läsas i ordningsföljden 1—6, 22—26, 7—21. Det är emellertid även möjligt, att mönstret i huvudsak varit detsamma som på U 518, endast med den skillnaden att slingan på h. sidan böjt av ännu en gång inåt och uppåt. Ordningsföljden bleve då 1—6, 7—21, 22—26.

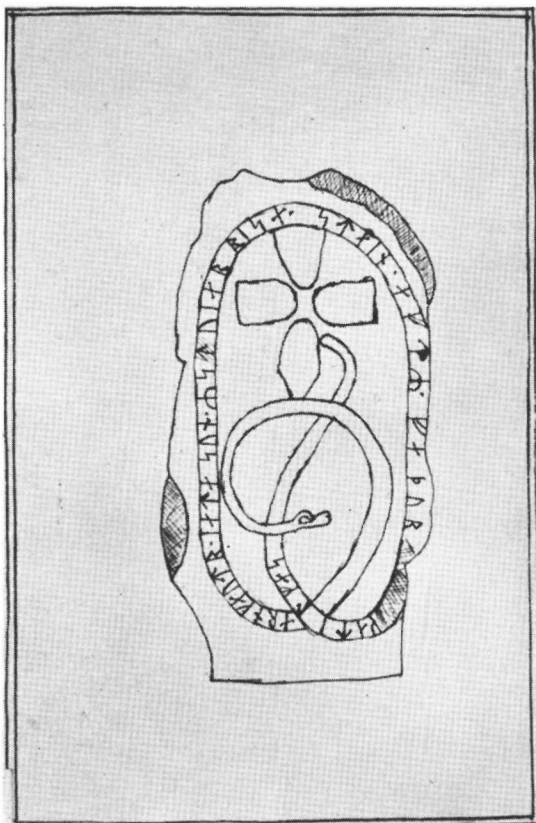

Fig. 247. U 503. Malmby, Närtuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

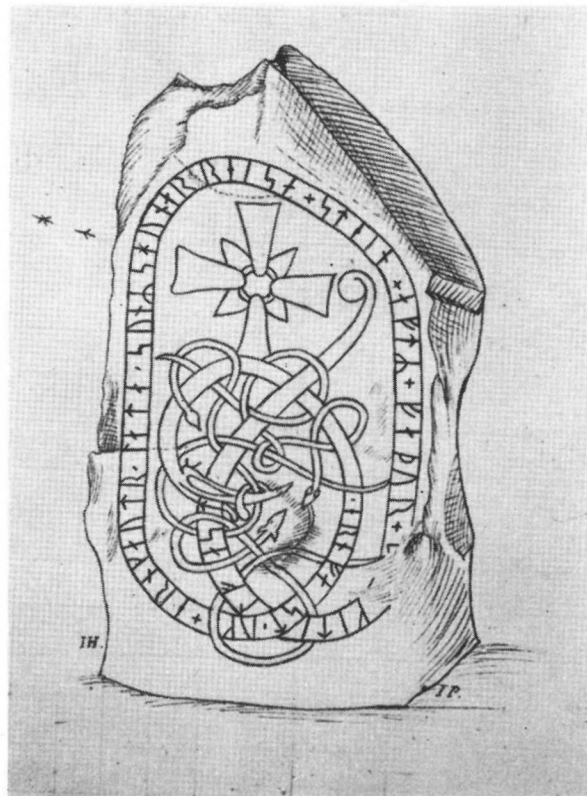

Fig. 248. U 503. Malmby, Närtuna sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

503. Malmby, Närtuna sn.

Pl. 101.

Litteratur: B 218, L 586, D 2: 175. J. Rhezelius, F1 2 s. 99; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F1 5: 1 n:r 30, Monumenta 3, bl. 23; UFT h. 9 (1880), s. 149; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 75, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F1 2); Peringskiöld, teckning (F1 5: 1 n:r 30), träsnitt (i F1 5: 1, Monumenta och B 218); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står rest 17 m. Ö om landsvägen Kärsta kyrka—Malmby, mitt för infartsvägen till Malmby, omkr. 110 m. S om gårdens huvudbyggnad. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

En teckning av stenen finnes i slutet av Rhezelius' samling (F1 2), men där saknas anteckning om platsen. Detta är tydligen orsaken till att inskriften icke har kommit med i Bureus' samlingar av runinskrifter. I *Ransakningarna* uppges: »Vthi Malmby Gjärde finnes 2^{ne} Långa Runasteenar den eena medh Runaskriff stående mit emot hwar andra, emällan desse Steenar seyes en Jette wara begrafwen och en steen widh hufwudet, och den andra widh fötterne.» Peringskiöld har på sin teckning gjort den korta anteckningen: »Widh Malmby j Närtuna Sochen.» Samma påskrift finnes på träsnittet i *Monumenta* (B 218 och L 586 »Malmby»). Var stenen ursprungligen har stått, är sålunda oklart. Den äldsta uppgiften: »Vthi Malmby Gjärde» kan knappast avse den nuvarande platsen. Troligen har den stått längre söderut i åkern, men blivit flyttad, då den var hindringsam för jordbruket. Intressant är uppgiften, att i dess närhet har

funnits en annan rest sten utan inskrift. — Dybeck: »Denne sten står vid korsvägen invid och söder om Malmby gård.» På Dybecks tid har runstenen tydligen redan funnits på samma plats som nu.

Grå granit. Höjd 2,07 m., bredd 1,02 m. Ytan är tämligen slät. Något nedanför och t. h. om rundjurets huvud finnes en stor valk i stenen; den har funnits, då stenen ristades, ty ristningslinjer förekomma även i fördjupningarna. Ristningen är i stort sett tydlig och väl bevarad. En del ornamentala detaljer äro dock oklara, särskilt i det stora ormhuvudet.

Inskrift:

· ernfast · uk + ernkautr · lata · sunn shunar · reisa + stein × afta + faður + . . . kitilfast ·

Ærnfast[r] ok Ærngautr lata, syn[i]r S[i]ggunnar, reisa stein æftir faður [sinn] Kættilfast.

»Ärnfast och Ärngöt, Siggunns söner, låta resa stenen efter sin fader Kättilfast.»

Till läsningen: Inskriftens alla **e**-runor (1, 10, 33, 39 **e**) äro tydligt stungna. Icke stungna äro 13 **k** och 23 **u**. Nedre bst i 4 når icke upp till övre slinglinjen. Samma form ha de båda andra **f**-runorna i inskriften (43 och 46 **f**). Hst till 18 **l** står i en spricka. Intet sk efter 25 **n**. Bst i 27 **h** äro trasiga; den övre på v. sidan är helt borta, den övre på h. sidan är svag. Sk efter 31 **r** är ett kort, vågrätt streck. Efter 46—50 **faður** + är ett stycke av slingan förstört (redan hos Rhezelius), med plats för tre runor, säkerligen ordet **sin**.

Rhezelius: **arnkautr · lata sun · rstuiar risa × stain · afta · faður . . . kitilfas**. — På Peringskiölds teckning äro de övre bst i 27 **h** blott svagt antydda. — Dybeck: 52 **e**. — Brate: 52 **e**.

Om namnen *Ærnfastr* och *Kættilfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Ærngautr*

Fig. 249. U 503. Malmby, Närtuna sn.
Efter B 218.

(som endast synes vare känt från denna inskrift) E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och forn-historia* (1924), s. 94. *-fastr* kommer från faderns namn (*Kættilfastr*), *-gautr* från farfaderns (*Asgautr* U 504). — 26—31 **shunar** är tvivelsutan genitiv av ett kvinnonamn *Siggunn*. Detta namn är f. ö. icke säkert styrkt vare sig från svenska eller västnordiska källor. Om Rökstenens **sikunar** se S. Bugge, *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 63; E. Brate, *Östergötlands runinskrifter*, s. 240; O. v. Friesen, *Rökstenen* (1920), s. 66; H. Pipping i *SNF* 2:2, s. 1 f.

Ristningen är osignerad, men det kan icke råda något tvivel om att den är utförd av Visäte, såsom redan Brate har antagit. Härom vittnar såväl detaljer i ornamentiken (t. ex. rundjurets huvud) som runornas former (framför allt **f**-runan) och användning (diftongen **ei**). Också bör märkas inskriftens för Visäte typiska formulering med presens av *lata* och ordföljden *æftir faður [sinn] Kættilfast*. Som ofta hos Visäte äro runor utelämnade: **r** i 1—7 (nom.) **ernfast**, **i** i 22—25 **sunn**, 26—31 **shunar** och 42—45 **afta**. Jfr **shfast** U 243.

U 503 är rest efter Kättilfast, som själv har låtit resa U 504 vid det närbelägna Ubby efter sin fader Åsgöt. Det ligger alltså, efter normal beräkning, en generations tid, omkring 30 år, mellan de båda runristningarna. Om U 504 har tillkommit omkr. 1025—30, bör U 503 härröra från omkr. 1055—60.

504. Ubby, Närtuna sn.

Pl. 101.

Litteratur: B 216, L 587, D 2: 174. J. Rhezelius, F1 2 s. 96; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 24, Vita Theoderici (1699), s. 457; P. Dijkman, Antiquitates Ecclesiasticæ (1703), s. 10, Historiske Anmärkingar (1723), s. 6, 46 f., 50, 112; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 168; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 180 f., UFT h. 9 (1880), s. 149; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 18, 77, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (i F1 2); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta, Vita Theoderici och B 216); Dybeck a. a.; F. Braun foto 1911 (ATA); Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står omkring 600 m. Ö om vägskälet vid Malmbý och U 503, omkring 200 m. Ö om skolan, omkring 300 m. S om Ubby gård, 60 m. S om landsvägen Malmbý—Fiskeså—Rimbo. Marken, där runstenen står, har sålts från Ubby och tillhör numera Fiskeså. »Högst upp på en kulle invid runstenen ligger en båtformig grav med lagda kantstenar, och möjligen intill denna en rund grav. Nedanför kullens krön på södra sidan finnas tre runda gravkullar i rad och litet nedanför den östligaste ligger källan Slems öga. Den västligaste högen ligger 18 steg nordost om runstenen, vars ristade sida nu är vänd mot högen. På åkern bakom runstenen lära forngravar hava funnits» (Brate). — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

Runstenen har, liksom U 503, avritats av Rhezelius, men han har glömt att på sin teckning (F1 2) angivna platsen. Inskriften har därför icke blivit upptagen i Bureus' samlingar av runinskrifter. I *Ransakningarna* meddelas: »En stoor Runasteen finnes i Vddeby Giärdet omkulliggiande som opresakars (sic!) skall medh Runaskrift inrijtadt.» Träsnittet i *Monumenta* har på skriften: »Nertuna S. Vdby. Vdby gärde» (B 216 och L 587: »Udby gärde»). — Dybeck: »Stenen är för kort tid sedan å nyo rest på sitt gamla rum i Udby södra gärde, vid en bergshöjd nära sjön Sparren.»

Grå gnejs, skiffrig och flagrande. Höjd 1,88 m., bredd 0,85 m. Ristningens höjd 1,57 m., bredd 0,63 m. Ytan är någorlunda jämn. Ristningen är utförd med fina, smala linjer, troligen av samme ristare som U 502. Ristningen är delvis väl bevarad och tydlig, delvis svårläst. Särskilt är det ibland vanskligt att avgöra, huruvida skiljetecken finnes eller icke. — Av teckningen i *Bautil* framgår, att stenen på 1600-talet legat kullfallen på marken. Upptill på v. sidan fanns en spricka, varigenom ett stycke av stenen med en del av korset blivit löst. På Dybecks tid var detta förkommet, och det saknas alltjämt.

Inskriften är anbragt i ett enkelt band utan ornamental utsmyckning. Det bildar i sin helhet en oval figur, som rätt väl ansluter sig till stenens form. För att ge tillräcklig plats åt inskriften har runbandet nedifrån böjts upp i en inre båge, som löper parallellt med den yttre. Det utgör sålunda en sammanhängande, slutna krets, som helt är fylld av inskriftens runor. Inskriften börjar, som vanligt, på v. sidan nedtill och slutar på samma plats. Upptill är ristningsytan krönt av ett enkelt kors.

Inskrift:

+ kitil × fastr × risti × stin + pina × iftir × askut × fapur + sin × sar × uas × uistr × uk × ustr + kup
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 ialbi × as × salu
 65 70

Kættilfastr væisti stein þenna æftir Asgaut, faður sinn. Sar vas vestr ok austr. Guð hialpi hans salu.

»Kättilfast reste denna sten efter Åsgöt, sin fader. Denne var västerut och österut. Gud hjälpe hans själ.»

45—45887. *Upplands runinskrifter.*

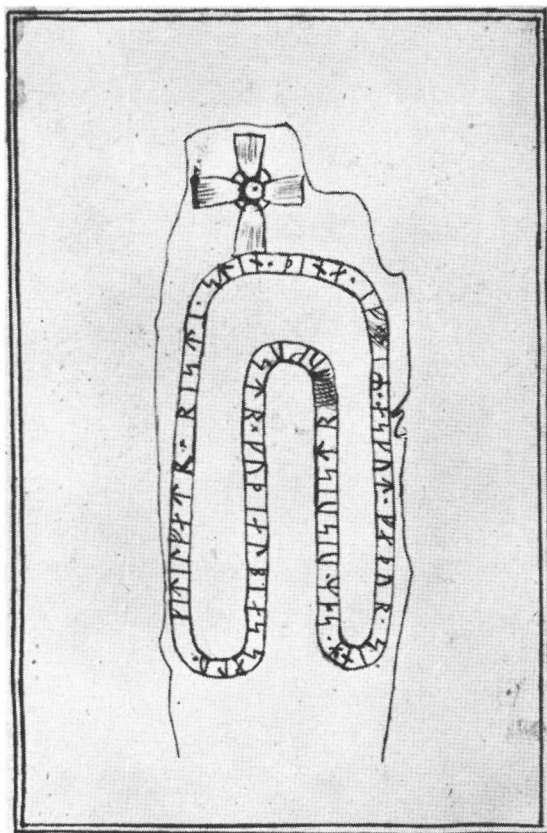

Fig. 250. U 504. Ubby, Närtuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

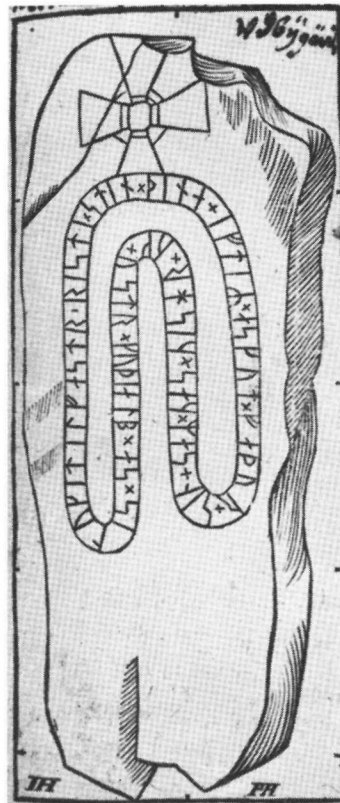

Fig. 251. U 504. Ubby, Närtuna sn.
Efter B 216.

Till läsningen: Bst i 1 k står i en naturlig fördjupning, som har blivit bearbetad. Sk efter 5 l är säkert. 12 i är icke stunget; icke heller 18, 24, 49 i, 31, 59 k, 55 u. 26 t står i ett kvartsrikt parti av stenen. Endast delar av hst och v. bst kunna spåras. Av sk efter 33 t finns endast en del kvar; detsamma gäller om sk efter 41 n. Bst i inskriftens l- och t-runor sitta lågt; de nå aldrig upp till övre slinglinjen. I all synnerhet är detta fallet med 51 t, vilket kan förklara, att det i B 216 blivit läst som h. Av några övre bst finnas emellertid icke spår. Intet sk finnes efter 61 p. Nedre bst i 65 b är svag. Sk efter 66 i är säkert.

Rhezelius: × kitilfastr × risti · stin × pina · iftir × askut × faþur · sin · sar · uis uistr uk ustr × kup ialbi as salu. — Hadorph och Helgonius (B 216): Sk framför 1 k saknas; likaså sk efter 5 l. 51 h. 66 i saknas. 70 i. — Dybeck: Sk efter 5 l saknas. 51 t: »Icke ens stymmelse till h-kännestreck finnes i flagan, hvilken är äldre än ristningen.» Intet sk efter 54 k. 66 i. 70 i. — Brate: Sk efter 5 l saknas. 51 t. 66 i. 70 i.

Peringskiöld översätter inskriften: »Kettilfast uthögg denna Sten efter Asgöte sin fader, som var Wisir eller öfwerste Fältherre, och (for) österut. Gud hjälpe hans Siäl.» P. Dijkman kommenterar detta sålunda: »Finner man, at här i Ubby och Närtuna Sockn har fordom bodd en förnämlig herre, *Asgut* benämnd, som varit *Vishir*, det är den förnämste anförare för hären, hwilken farit här ifrån til Grekland . . . Seer man, at ordet *Vishir* är Swänskt, och ibland annat betydtt en förnämlig krigz Officers Embete, til Siös och Landz, lärandes det ähre-namnet blifwit qwar i Asia och Africa, efter Swiar- och Götharna, derest de wistades dels för Krig, dels för Commercierna, aldenstund Turken, hwilken innehafwer de Asiatiske och dels Africaniske

Länderne, kallar ännu sin Felt-herre, som är General Lieutenant öfver Armeen, Primo-Visir, det är stora Viziren.» — Brocman har riktigt insett, att **h** i **uishr** bör rättas till **t** och att **uistr** bör uppfattas som 'väster': »Han var Wester och Öster.» »Det är icke håller orimligt, at en Man kunnat på olika Tid vara först i Wester och så i Öster: antingen det då om denne Asgöte så skal förstås, at han farit härifrån i Wester och stadnat i Orienten, eller at han 2 gånger farit dit, en gång Westre och en gång östre Wägen, eller ock, at han farit ene Wägen ut, och den andre tillbaka. Huru det är, så tyckes det likväl vara ostridigt, at Mannen rest härifrån til Österländerna, dit han kunnat komma, antingen han först tagit Kosan i Öster och Wester.»

Om namnet *Kættilfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Asgautr* Sö 336 och där anförd litteratur.

Kättilfast har låtit resa stenen till minne av sin fader Åsgöt. Om denne meddelas endast i korthet, att han hade varit västerut och österut. Han hade sålunda deltagit i härnadståg eller köpmansfärder i både västerled och österled.¹ Ordningen har sannolikt varit den som anges genom uttrycket i inskriften: först i västerled, sedan i österled. En parallell erbjuder inskriften på Tystberga-stenen (Sö 173), rest av tvenne män till minne av deras broder Rodger och deras fader Holmsten: *Hann hafði vestarla um varit lengi, dou austarla með Ingvari*. Åsgöt har sannolikt icke dött under sina härfärder; det skulle säkerligen ha antytts genom inskriftens formulering. Han har kommit hem från såväl Englands- som Greklandsfärd och sedan dött där hemma. Han har icke — såsom de båda männen från Tystberga-stenen — deltagit i Ingvars berömda härfärd till Gårdarrike och Särkland. Så vitt man kan döma av inskrifterna på de många bevarade Ingvar-stenarna, ha deltagarna omkommit i främmande land. Ornamentiken på U 504 vittnar också om att denna sten med sin enkla stil är åtskilligt äldre än Ingvar-stenarna. Åsgöt har varit en samtida till Sven, som »blev död på Jutland; han skulle fara till England» (U 539), väl också med Ulv i Bårresta, som i England hade tagit tre gälder (U 343, 344, jfr U 336), med Ulvrik, som i England hade uppburit två gälder (U 240, 241) och med Ale, som hade tagit Knuts gäld i England (U 194). Sedan han lyckligt hade kommit hem från denna västerhavsfärd, lockades han till också pröva sin lycka i österled. Kanske har han varit i följe med Toke, som »omkom ute i Grekland» (U 201) eller med Folkbjörn, »som också ändade sitt liv i Grekland» (U 358) eller med Ormer och Ormulv och Fröger, vilka likaledes slutade sina dagar under ett vikingatåg österut (U 518). Vad har han männe tänkt, denne man, som hade sett så mycket av främmande länder, både i väster och öster? Han hade måhända mött det samtida kulturlivet vid det andra årtusendets början i två diametralt motsatta utformningar: å ena sidan den västerländskt-germanska i engelska städer och vikingaborgar, å andra sidan den bysantinskt-grekiska med dess blandning av klassiskt och österländskt. Kristendomen hade mött honom på båda hållen, men i vitt skilda gestalter och förkunnelser. Vilkendera som gjorde det starkaste intrycket på honom, veta vi icke. Men utan tvivel förstod han dock mera av vad han hörde och såg i Västerlandet. Säkerligen har han där låtit döpa sig, liksom andra vikingar. »Gud hjälpe hans själ!» står det på hans minnessten.

U 504 tillhör den tidiga gruppen av oornamenterade runstenar, liksom U 490, 502, 358, 371, 518 och 539 från de närmaste trakterna. Inskriften har enkelteckning av diftongerna: **risti**, **stin** och **ustr**, **askut**, **uk**. Vidare är att märka, att den vanliga **a**-runan användes även för att beteckna nasalerat **a**-ljud: **askut**, **as**, **pina**.

Kättilfast, som har låtit resa U 504 över sin fader Åsgöt, är utan tvivel samme man, över vilken U 503 vid det närbelägna Malmby är rest av hans söner Ärnfast och Ärngöt.

¹ Om vikingafärder i öster- och västerled se senast S. B. F. Jansson i *Västergötlands Fornminnesförenings Tidsskrift* 5:2 (1942), s. 64 f.

505. Kårsta kyrka.

Pl. 102.

Litteratur: B 227, L 588, D 2:171. J. Hadorph, Resejournal 1682 (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 27; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 469; Kyrkoinventarium 1829; UFT h. 4 (1875), s. 40; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 117, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 227); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen sitter inmurad i Kårsta kyrkas västra gavel nära takfoten på södra sidan. Stenen ligger horisontellt med fotsidan åt S.

Inskriften finnes icke upptagen i Bureus' samlingar, och den omtalas icke i *Ransakningarna*. Hadorph har i sin anteckningsbok skrivit: »noch 1 Runsten vp i vestra gafveln modt taket». I Peringskiölds *Monumenta* meddelas: »Uthi Korsta Kyrkegafvel finnes en gammal Runsteen upp under takfoten ibland andra sammanförde gråstenar inmurader, warandes allenast halftredie aln lång, och en aln bred, men kan dock icke uthan med 12 eller 16 alnars hög Stege läsas.» Träsnittet har påskriften: »Korsta kyrkegafvel upp under taket» (B 227: »Korsta Kyrkogafwel», L 588: »Kyrkogafveln, uppe vid taket»). O. Celsius har antecknat: »Korsta i Kyrkiogafveln en liten fyrkantig sten inmurad», efter meddelande av L. Sepelius den 18 aug. 1728. I 1829 års kyrkoinventarium: »1 Runsten i Westra Gafveln af Kyrkan oläslig.» Dybeck: »Runstenen är inmurad i kyrkans vestra gafvel, nära södra takfoten.»

Ljus granit. Höjd 1,62 m., bredd 0,60 m. Ristningens höjd 1,12 m., bredd 0,50 m. Ristningsytan är knottrig. Ristningen är grovt huggen och tämligen ojämn.

Inskrift:

alrikr · lit · rita · stian · - k · bro · kiara · iftir · hilha · sun sin · hultrikr · auk · aupin iftir broður
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70
 sin suain risti
 75 80

Alrikr let retta stæin [o]k bro gæra æftir Hælga, sun sinn, Hultrikr ok Auðinn æftir broður sinn. Svæinn risti.

»Alrik lät resa stenen och göra bron till minne av Helge, sin son, Hultrik och Ödin till minne av sin broder. Sven ristade.»

Till läsningen: 1 **a** är säkert, och hela namnet 1—6 **alrikr** är klart. 11 **i** är icke stunget. Runorna 10—13 **rita** äro delvis svårt skadade. Bst i 18 **n** är mycket svag. Någon bst till den följande runan (19) kan ej säkert spåras. Huruvida runan varit **u** eller **a**, kan ej avgöras. Avståndet till 20 **k** talar för **u**. Runorna i 24—28 **kiara** äro mycket otydliga; många små skador finnas i stenen. 29 **i** är icke stunget. 34 **h** är svårt skadat. 35 **i** är sannolikt ej stunget. Övriga runor i namnet äro fullt klara. Alla runor i namnet 45—52 **hultrikr** äro fullt säkra. R. 57 är sannolikt **u**, icke **r**. Övriga runor i namnet 56—60 **aupin** äro fullt säkra. 61 **i** är icke stunget. Intet sk efter 71 **r**. Upptill i runstens kant har ristaren satt sin signatur: 75—84 **suain risti**. Runorna äro här skadade, sannolikt vid det tillfälle då stenen sattes in i kyrkväggen. Namnet 75—79 **suain** är dock klart. De följande runorna äro otydliga, men läsningen 80—84 **risti** torde dock vara säker.

B 227: 14—18 **stian**, 19—20 **ak**, 29 **a**, 34—38 **ielht**, 56—60 **auptn**, 80—84 **lit** (med upp- och nedvänt **t**). — Dybeck: 14—18 **stian**, 19—20 **ak**, 29 **a**, 34—38 **helha**, 56—60 **aupin**, 68 **u**, 80—84 **lit** (med upp- och nedvänt **t**). — Brate: 14—18 **stain**, 19—20 **ak**, 29 **e**, 34—38 **helha**, 56—60 **arþin** (»**r** har sannolikt böjd bistav och är svårare att fatta som **u** än som **r**, på sin höjd kan namnet möjligen vara **arþen**»). Runorna 75—84 saknas hos Brate.

De personnamn, som förekomma i inskriften, äro rätt märkliga. Stenen är rest till minne av *Helgi* och hans fader *Alrikr* och hans två bröder *Hultrikr* och *Audinn*. Namnet *Alrikr* förekommer i runinskrifterna utom här endast i två välkända sörmländska inskrifter, Sö 101 Ramsundsberget och Sö 106 Kjula ås, där det avser samme man. Ett annat namn är förmodligen *Alfrikr* U 37. Om namnet för övrigt och om *-rikr* i nordiska personnamn se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 40 f. — Efterleden i sonens namn, 45—52 **hultrikr** är utan tvivel densamma som i faderns namn, sålunda *-rikr*. Namnet är f. ö. icke känt från de nordiska runinskrifterna. I svenska medeltidsurkunder förekomma följande belägg, alla från Uppland: *hultric* SD 3, s. 88 (1312), bonde i Vendels sn, *Hultrikkir* SD 6, s. 182 (1350), bonde i Långhundra hd, *Nicolaus Hultrici* SD 6, s. 233, 234 (1350), präst och prebendeinnehavare. Att ett mansnamn *Hultrikr*

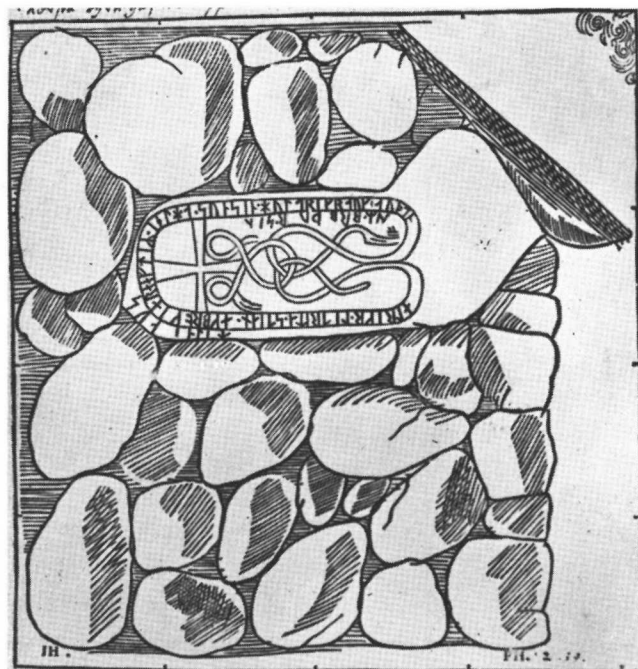

Fig. 252. U 505. Kårsta kyrka. Efter B 227.

har funnits, synes sålunda otvivelaktigt; måhända har det varit begränsat till Uppland. Om det danska *Holricus*, i latinska urkunder, är att räkna hit, är mera ovisst; det kan, såsom i *DGP* (art. *Huldrik*) framhålls, återge namnet *Olrik* (*Ulrik*), *Othelrik*, vilket åtminstone i huvudsak är av tyskt ursprung. De fornsvenska formerna visa, att **t** i runsv. **hultrikr** måste återge ett *t*, icke *d*. Förleden i namnet *Hultrikr* kan då knappast vara annat än appellativet fsv. *hult*, isl. *holt*, n. 'skog'. Detta ingår f. ö. icke i sammansatta personnamn. Det förefaller då sannolikt, att namnet *Hultrikr* från början har varit en rätt tillfällig bildning och att det därför fått en lokalt begränsad användning, måhända inskränkt till Uppland. Namnet *Hulte*, *Holte* förekommer både i Sverige och i Norge under medeltiden (se U 566 Vällingsjö, Malsta sn); det synes vara en bildning på appellativet *hult*, *holt* eller på motsvarande ortnamn. — Namnet *Helgi* är ingalunda, såsom man skulle kunna tro, vanligt i de svenska runinskrifterna, allra minst i Uppland. Utom här förekommer det endast i U 32 och 39 samt L 208 Söderby, Danmarks sn; vidare i Sö 48, 111, 129 och 180(?), Ög 144, 192, Vg 174, Öl 40, L 1233 Rösås, Nävelsjö sn (Smål.). — Namnet *Audinn* är sällsynt. U 505 är det enda kända belägget från Uppland. Därtill kommer Vg 92 (enligt B 936) och sannolikt Sö 16 (*-upin*). I medeltida urkunder finnas icke få belägg för *Odhin*. Namnet är väsentligen identiskt med isl. *Audun*.

Såsom Brate har framhållit, är U 505 sannolikt utförd av samme ristare som U 376 och U 378 i Vidbo sn. Han har på U 505 lämnat signeringen **suain risti** »Sven ristade». U 378 är osignerad. På U 376 har man (alltsedan Hadorph) läst **stain risti** »Sten ristade». Men **t** i **stain** är ovisst; på h. sidan av hst finnes visserligen numera ingen bst, men avståndet till det följande **a** är så stort, att en bst till **u** synes rätt rimlig. Om v. bst i **t** har jag antecknat, att den är »svagt skönjbar», alltså oviss. Ristningen är överhuvud taget svårt sliten på grund av tramp och vittring.

Ristaren Sven har en mycket karakteristisk ornamentik, rätt likartad i hans tre kända ristningar. Han har tydligen stått Öpir rätt nära, men han har en större benägenhet för stilisering och symmetri.

Fig. 253. U 506. Broby, Kårsta sn. Efter B 225.

506. Broby, Kårsta sn.

Litteratur: B 225, L 590. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 29; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 455; UFT h. 4 (1875), s. 40, h. 5 (1876), s. 127; G. Stephens, *ONRM* 3, s. 290.

Avbildning: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 225).

Runstenen, som numera är försvunnen, finnes första gången omtalad i Peringskiölds *Monumenta*. Platsen var, enligt anteckning på träsnittet: »Korsta Sⁿ broby» (B 225 och L 590: »Broby»). Något närmare är platsen bestämd i en anteckning av O. Celsius: »Korsta och Broby, i gatan till byn, om kull liggande.» Celsius har icke själv sett stenen utan åberopar en uppgift av L. Sepelius den 18 aug. 1728. Den finnes icke upptagen hos Dybeck och har icke heller återfunnits vid senare undersökningar.

Stenens höjd (enligt B 225) omkring 2,50 m., bredd (mitt över ristningen) omkring 1 m.

Inskrift (enligt B 225):

anuntr uk × tusti × þair × riti · - tain × iftir × ala × faþur × sin × uk × kunar × bru
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Anundr ok Tosti þæin rett[u] [s]twin æftir Ala (Alla), faður sinn, ok Gunnar, bro[ður sinn].

»Anund och Toste de reste stenen till minne av Åle (Alle), sin fader, och Gunnar, sin broder.»

Till läsningen: Inskriften är bevarad i en enda läsning, återgiven på det träsnitt, som är signerat av J. Hadorph och P. Helgonius. R. 21 är i i stället för väntat u, r. 22 i i stället för s,

23 **t** har bst endast på v. sidan om hst. Möjligen har ristningen på detta ställe varit vittrad och svårläst. 52 **u** är inskriftens sista runa, enligt träsnittet. L 590 ändrar 22—26 -**tain** till **stain** och supplerar det sista ordet: **bruþur**. — Ornamentiken är mycket egendomlig. Man undrar, om den har blivit riktigt återgiven på träsnittet.

Om namnet *Anundr* se Sö 190, om *Tosti* Sö 254 och U 232, om *Ali* eller *Alli* U 194.

507. Broby, Kårsta sn. Nu vid Kårsta kyrka.

Pl. 100.

Litteratur: Handlingar i ATA; Stockholms Tidningen ¹⁹/₉ 1939.

Fragment av en runsten, funnet år 1939 vid Broby tegelbruk. Det hade legat som grundsten i en tegellada och efter dennas rivning i många år legat i en skrothög vid tegelbruket. Det blev 1939 fört till kyrkan och uppställdes på kyrkogården, lutande mot kyrkogårdsmuren, omedelbart t. h. om huvudingången.

Vitgrå, kvartsrik, mycket grovkornig granit. 0,62 × 0,66 m. Ytan är mycket ojämn. Ristningen är trots detta tämligen djup.

Inskrift:

... **ia - t - mlr**

5

Till läsningen: Bst i 2 **a** är nästan vågrät. Av runan 3, som sannolikt har varit ett **s**, finnas två lodräta stavar; av mellanstapeln finnas inga säkra spår. R. 5 har sannolikt varit **b**, men endast hst är tydlig. Av sista runan 8 **æ** finnes övre delen av hst och v. bst bevarade.

Inskriften har förmodligen utgjorts av hela runraden. Vad stenen har haft för uppgift, är svårt att säga. Möjligt är även, att fragmentet är en del av en runsten av samma art som U 483.

508. Gillberga, Lövstalund, Kårsta sn.

Pl. 103.

Litteratur: Handlingar i ATA 1939; Dagens Nyheter ⁵/₈ 1939; Stockholms Tidningen ¹⁹/₈ 1939; S. B. F. Jansson i Fornvännen 1942, s. 225.

Äldre avbildning: S. B. F. Jansson foto 1939 (ATA; a. a. s. 225).

Runstenen blev funnen år 1939 i en åker på Gillberga ägor, 100 m. rakt V om den punkt vid landsvägen Kårsta—Närtuna, där avtagsvägen till lägenheten Lövstalund utgår. V om åkern ligger en skogbeväxt beteshage, som här med en kil skjuter in i åkergärdet.

Stenen låg i åkern med den ristade sidan nedåt. Då den var till hinder för åkerbruket, sprängde markägaren sönder den med dynamit. När sedan bitarna plockades upp, upptäcktes det, att på undersidan funnos runor. Lektor M. Ålander, Härnösand, som vistades i trakten, lät hopplocka de omkring 30 bitarna och anmäla fyndet för Riksantikvariern. Av stenens läge framgick, att den ristade sidan hade varit vänd mot NV.

Genom Riksantikvarierns försorg blev den söndersprängda stenen lagad och rest vid dikeskanten 2 m. S om fyndplatsen med ristningsytan vänd mot landsvägen.

Rödgrå granit. Höjd 1,64 m. (över nuvarande markytan 1,57 m.), största bredd 1,15 m. Ristningens höjd 1,36 m., bredd 0,70 m. Ytan är ganska ojämn. Ristningen är ojämnt huggen, delvis djupt, delvis ganska grunt. Själva ristningslinjerna äro smala. På h. sidan nedtill är ristningen förstörd.

Inskrift:

ikiluk × uk × af × rip × þar × litu × risa × stin × þina + iftir × - a - - bi - rn faður × sin × kupa × uk
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 × ragni × þu × biku × i × l - - - -
 65 70 75

Ingilauð ok Áfrid þar letu reisa stein þenna æftir . . . -biörn, faður sinn goðan, ok Ragni. Þau byggu i . . .

»Ingelög och Áfrid de läto resa denna sten till minne av . . . -björn, sin gode fader, och Ragne. De bodde i . . .»

Till läsningen: 1 i skall med säkerhet uppfattas som en runa, icke som ett ramstreck som begränsar runslingan. Jfr U 502 och U 518. Intet sk finnes framför 1 i. 2 k är icke stunget; icke heller 6, 55, 70 k, 22, 27, 33 i. 64 g är stunget med ett kort, lodrätt streck. Nedanför bst i 4 l finnes en parallell, svag fördjupning, som dock ej är huggen. Runan ger därför först intryck av o. Efter 10 f ett sk, som synes vara hugget; dock ej fullt säkert. Hst i 32 a är förstörd. Bst i 34 f äro till större delen förstörda. Förstörd är även hst och v. bst i 37 n; endast h. bst återstår tydlig. 39 a är säkert. Där framför finnes nedre delen av en hst i behåll; denna står så nära det föregående skiljetecknet ×, att någon bst på v. sidan icke kan ha funnits. Runan 38 kan sålunda icke ha varit t eller m, icke heller h eller n; þ är icke heller möjligt, då nedre delen av bst ovillkorligen skulle ha funnits kvar; avståndet till det följande a utesluter också f. Möjligheterna begränsas därmed till i, k och l. Efter 39 a följer på tämligen stort avstånd nedre delen av en rak runstav. Inga spår av bst äro bevarade. Därefter en runa (41), som torde ha varit l eller n; på h. sidan finnes nämligen en fördjupning, som synes vara rest av en bst. 42—43 bi äro säkra; likaså 45—46 rn. Däremellan är plats för en runa (44), sannolikt a, som nu är helt borta. Något sk efter 46 n finnes icke. Den följande delen av inskriften i den h. runslingan äro fullt klara, t. o. m. 74 l. Denna runa är mycket tydlig; varken t eller u, r, þ kunna komma i fråga. Av de följande runorna, som torde ha varit fyra, finnas endast mindre spår. Ingen enda kan med någon säkerhet fastställas. Av hst i r. 75 finnes ungefär 1/3 i behåll. Längre ned finnas ett par rester av raka staplar, som kunna förmodas ha tillhört runorna 77 och 78. Mellan r. 75 och r. 77 finnes plats för en runa, som emellertid är spårlost förstörd.

Stenen är, ovanligt nog, rest av två kvinnor till minne av deras fader. Om kvinnonamnet *Ingilauð* se U 117, om *Áfrid* se U 52. Fadern har haft ett namn med efterleden -*biörn*; förleden är tyvärr förstörd. Efter minnesformelns slut kommer tillägget: *ok Ragni*. Meningen är tydligen, att Ragne har deltagit med Ingelög och Áfrid i resandet av minnesvården. Säkerligen har han icke varit broder till dem och son till den döde, ty då skulle han icke ha nämnts på detta sätt i ett tillägg, utan i inskriftens början tillsammans med sina systrar. — Om namnet *Ragni* se U 376.

Pronomenet *þau* i den sista satsen *þau byggu i . . .* åsyftar, utom Ingelög och Áfrid, åtminstone den ena av de båda män, som omtalas i inskriften, säkerligen Ragne, möjligen både Ragne och den döde, över vilken stenen är rest. Inskriftens sista ord har varit ett ortnamn, som har börjat på *L*. Gården eller byn bör rimligtvis ha legat på icke alltför stort avstånd från den plats, där stenen restes. Den enda bebyggelse, som i så fall kan komma i fråga, är — såsom redan antagits av S. B. F. Jansson — byn Ledinge, belägen 3½ km. S om Kårsta kyrka och 5 km. från runstenens plats. Om namnet Ledinge se C. I. Ståhle, *Studier över de svenska ortnamnen på -inge* (1946), s. 378 f.

Ristningen tillhör de s. k. oornamenterade stenarnas grupp. Inskriften är infattad i ett enkelt band, utan utsmyckning, som är lagd i två parallella slingor. Jfr U 336, 490 och 518.

Upptill, mellan de två runslingorna, är stenen prydd med ett manshuvud, på den plats, där annars ett kors brukar vara (t. ex. U 490 och 518). Teckningen är utförd med svagare linjer än runorna, och vissa detaljer äro därför något osäkra. Framför allt är huvudets avslutning nedåt, munnen och hakan, oklar. Tvärs över pannan går en linje, som åt sidorna synes avslutas i spiraler. Detta är tydligen nederkanten av den toppformiga mössa eller hjälm, som kröner huvudet. Manshuvudet är utan direkt motstycke i samtida runristningar i Uppland. Det har en viss, ehuru icke stor, likhet med de starkt stiliserade figurer, som förekomma på tre sörmländska runstenar: Sö 112, 167 och 367. Framför allt saknas den karakteristiska bandflätning, som på dessa nedtill avslutar huvudet. Visserligen är stenens yta här ganska sliten, men hade en sådan flätning en gång funnits, skulle säkerligen några spår av linjerna ha funnits kvar. Om detta stiliserade människoansikte, som har talrika motsvarigheter särskilt på danskt område, se särskilt E. Moltke i *Nordisk tidskrift* 1934, s. 432 f. och i *Danmarks Runeindskrifter*, Text, sp. 850. Att huvudet på U 508 skulle ha haft en avskräckande innebörd, förefaller föga sannolikt. Större likhet har teckningen på U 508 med sådana figurframställningar som på Sö 86 och framför allt på Sö 175. På båda dessa återfinnes de rakt utstående, med spiraler avslutade knävelborrarna, på Sö 175 också det toppformiga huvudet. Då manshuvudet på U 508 intager samma plats som korset på närstående ristningar (t. ex. U 490 och 518), skulle man kunna förmoda, att det avser att vara en Kristusbild. Man skulle emellertid i så fall vänta en gloria över huvudet som det mest nödvändiga attributet för att ange gudomligheten. Men av en sådan finns icke någon antydan. Jfr Jellinge-stenens välkända Kristusbild. Figuren på U 508 gör i själva verket snarast intryck av att vara ett försök till realistisk människoteckning. Härpå tyder framför allt det stora munskägget och den toppformiga hjälmen.

509. N. Hall, Kårsta sn.

Pl. 104.

Litteratur: D 2:170. UFT h. 4 (1875), s. 40; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Ristningen finnes på ett stenblock, som ligger ungefär 1½ km. NÖ om N. Hall, omkring 1 200 m. NÖ om den punkt, där vägen till Kårsta tar av från landsvägen Stockholm—Norrtälje, 150 m. Ö om denna landsväg och 5 m. S om avtagsvägen till Beateberg. Blocket är beläget i södra kanten av en lövskogsklädd betesmark. Söderut utbreder sig ett numera uppodlat fält, tidigare ängsmark, som kallas Starrbotten. Ristningen är vänd mot S, sålunda från Beatebergsvägen. På norra sidan av denna väg finnas rester av ett gravfält. Åtminstone två gravhögar finnas här, den ena med en vacker stenkedja. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Penningby».

Ristningen betecknas som »nyfunnen» hos Dybeck, och platsen beskrives sålunda: »En vacker ristning i en vräksten, som ligger i gårdesgården mellan Starrvreten och Ängshammarvreten, en åttondels mil öster ut från n. Hall.»

Ristningen börjar 0,55 m. från marken. Dess höjd är 1,15 m., dess bredd 1,27 m. Ytan, som lutar i ung. 45° vinkel mot marken, är tämligen slät. Ristningen är något ojämn, men i stort sett tillräckligt tydlig.

Inskrift:

alkautr × lit stain · hakua iftir þurkarr faþurr sin × aukitil × brupurr sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Algautr let stein haggva æftir Þorgæir, faður sinn, ok Kætil, broður sinn.

»Algöt lät hugga stenen efter Torger, sin fader, och Kättil, sin broder.»

Till läsningen: Sk äro i inskriften mycket få. Där de förekomma, äro de stora och tydliga. Bst i 1 **a** är tydlig. Runan är **a**, icke **u**. 3 **k** är icke stunget; icke heller 18, 29 **k**, 21, 45 **i**. 30 **a** står i en spricka; hst är helt borta, men bst är tydlig. Nedre hälften av bst i 43 **u** är likaledes förstörd genom en spricka. Mellan 49 **b** och 50 **r** är avståndet stort och ett stycke av runslingan tomt. De tre sista runorna 56—58 **sin** stå långt skilda från varandra.

Dybeck: 1 **u**. — Brate: 1 **u**.

Namnet **alkautr**, som i denna form annars icke förekommer i runinskrifterna, kan vara identiskt med **alfkautr** på U 573. Men det kan även sammanställas med fsv. *Algot*, som är vanligt i medeltida urkunder (*SL* 10: 6, s. 10, 10: 7, s. 326; E. H. Lind, *Norsk-isländska dopnamn*, art. *Algautr*). Förleden i detta nam är icke *Alf-*, utan *Al-* (E. Wessén, *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria*, 1924, s. 94 f.). — Om namnet *Þorgœir* se U 126.

Skrivningen **ra**, som återkommer i tre ord: **þurkara**, **faþura**, **brupura**, är ovanlig. Den beror förmodligen på att ristaren var tveksam om **r** och **ᚱ** och för säkerhets skull använde bådadera. — G. Stephens har uppfattat **ᚱ** som vokaltecken; Dybeck återger runan som **ö** (**þurkarö**, **faþurö**, **brupurö**) och tillägger: »'Tre exempel, på en sten, af den gamle slutvokalen (ᚱ) i ack. sing., för hvars bevisande jag så mycket kämpat', säger med full rätt vår störste runkännare, prof. George Stephens, i brev till utg.»

Ristningen på U 509 är utmärkt av en säregen, schwungfull ornamentik. Runslingan bildar en sluten cirkelrund figur, och djurkropparna därinom äro lagda i djärvt bågböjda former. Ristaren är tydligen en linjens mästare med en lätt, elegant stil, som har få motstycken. Han har utan tvivel också ristat U 190 vid Kumla i Össeby-Garns sn, ungefär 1/2 mil S om N. Hall, där man återfinner samma ornamentik i sina huvuddrag. Likaså bruket av **ra**: **faþura**. Måhända är han också upphovsman till den mästertliga ristningen U 130 vid Nora, Danderyds sn. Ristarens namn känna vi icke, och om han har utfört ytterligare några ristningar är oviss.

510. Mälsta, Kårsta sn.

Pl. 105.

Litteratur: B 226, L 589, D 2:172. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5: 1 n:r 29, Monumenta 3, bl. 28; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 135; UFT h. 4 (1875), s. 40; E. Brate, Anteckningar 1914 (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (F 1 5: 1), träsnitt (i F 1 5: 1, Monumenta och B 226); Dybeck a. a.; Brate foto 1941 (ATA).

Runstenen står nu på östra sidan av landsvägen mellan Mälsta och Ekskogens station, 70 m. NV om gården Mälsta nr 1, och 135 m. SSÖ om järnvägen. Den står 20 m. Ö om den nuvarande vägbanan, alldeles invid den gamla, nu igenlagda och gräsbeväxta vägens östra sida. Ö därom, mellan Kårsta-vägen och järnvägen, är en stenig backslutning med ett vidsträckt gravfält. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm».

I *Ransakningarna* lämnas följande uppgifter från Kårsta sn: »1. Wijdh Mällestadh byn finnes en Runasteen, medh Runaskriff. om denne Steen giörs sådan berättelse att för många årh sådan skolat någre hafwa rört och wändt honom williandes läsa des inscription då hafwa dhe blifwit galna och vhrsinnige, då dhe honom rort. — 2. Vthi Saalby Giärde wid gården straxt ähr en Stoor Jordhögh om hwilken berättas, att då en Bondhe för någre årh seedan der tagidt Jordh att föra på sin åker, ähr han dödz siuk blefwen och så aff samma siuka blifwit döödh.» Det är säkerligen U 510 (icke U 511) som avses med runstenen »wijdh Mällestadh by». Den har alltså legat kullfallen med runorna nedåt. Troligen har den blivit vänd och rest vid antikvariens resa kort därefter. Peringskiöld avbildar stenen som stående. Platsen säges vara: »Korsta Sochen, Mälsta wäster om byn wijdh vägen» (B 226: »Vällestad by», L 589: »Mällestad, V. om

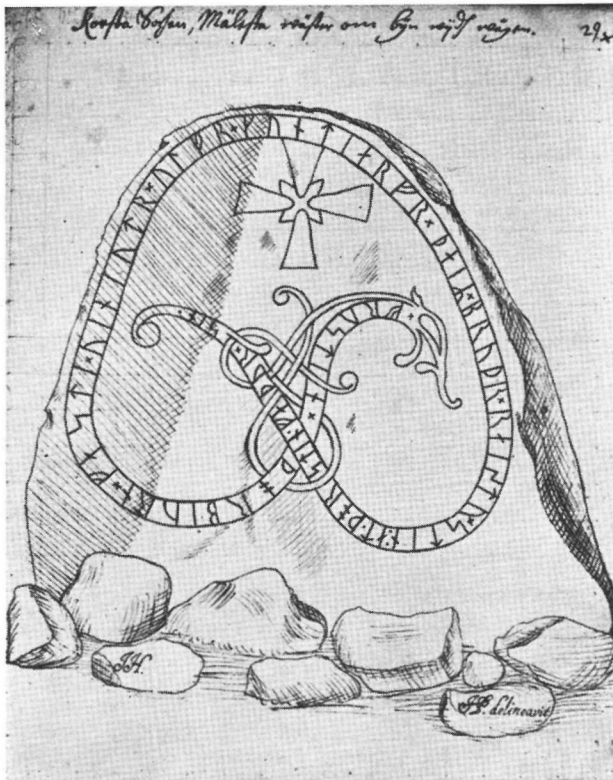

Fig. 254. U 510. Mälsta, Kårsta sn.
Efter teckning av Peringskiöld.

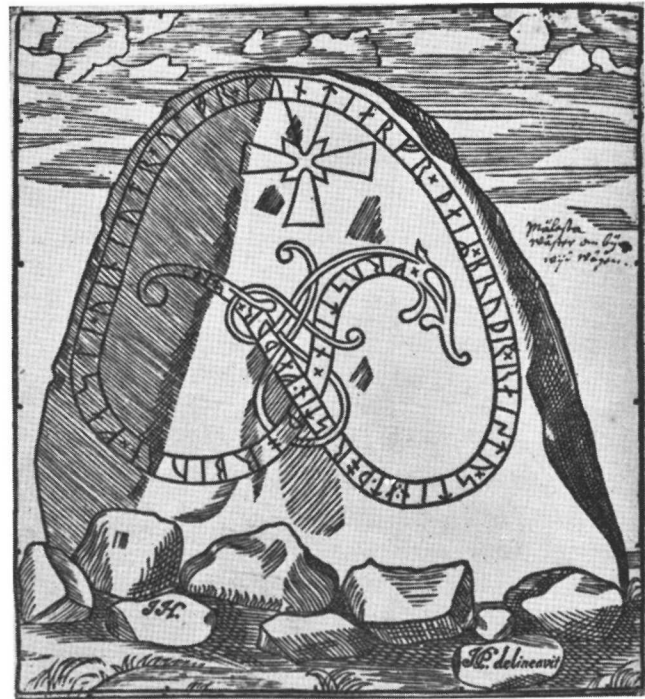

Fig. 255. U 510. Mälsta, Kårsta sn.
Efter B 226.

byen»). O. Celsius, som själv icke har sett stenen, gör följande anteckning: »L. Sepelius sade honom vara på backen vid vägen d. 18 Aug. 1728.» — Dybeck: »Denne sten står i backslutningen vester om byn, mellan kalvhagen — der flere grafkullar äro — och allmänna vägen.» *UFT* h. 4 (1875): »Stenen står i backslutningen vid allmänna vägen, nedanför tomten till det från byn utflyttade hemmanet n:o 1, och i närheten äro tvänne grafkullar.»

Blågrå, vacker granit. Höjd 2,25 m., bredd nedtill 2,30 m., mitt över ristningen 1,80 m. Ristningens höjd 1,72 m., bredd 1,79 m. Ristningsytan är svagt bruten i två fält längs en lodrät linje något t. v. om mitten. Ytan är mycket jämn och slät. Ristningen är djup, med i botten rundade linjer, mycket omsorgsfullt och skickligt huggen. Den är också väl bibehållen; några avflagningar finnas dock på v. sidan nedtill, och ett par runor i slutet är svaga.

Inskrift:

× frystin × porbiurn × fasti × uiniutr × ulfr × kuntiarfr × þair × brupr × raistu × stin : at · þorstin :
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
 fapur × sin ·
 70 75

Frøystæinn, Þorbiorn, Fasti, Viniutr, Ulfr, Gunndiarfr, þair brøðr raistu stæin at Þorstein, fapur sinn.

»Frøsten, Torbjørn, Faste, Vinjut, Ulv, Gunndjær, de brøderne reste stenen till minne av Torsten, sin fader.»

Till läsningen: 3 y är tydligt stunget, med en rund prick. 6 l är icke stunget; icke heller 58, 67 i, 32 k, 47 u. Bst i 9 o och 63 o skära tvärs över hst. I 16 f är ytan mellan hst och nedre

bst bortflagad, men spår finnas även av övre hst. 70 **a** är något svagt. I 71 **p** är mellersta delen av hst borta. Av bst finnes endast mellersta delen bevarad.

Peringskiöld: 3 **u**. — Dybeck: 3 **u**. — Brate: 3 **y**.

Om namnet *Frøystæinn* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 75, om *Fasti* ibid. s. 100, om *Viniutr* ibid. s. 108 och Sö 290, om *Gunndiarfr* ibid. s. 99.

Ristningen är utförd av en skicklig och yrkesvan ristare, sannolikt Fot och i varje fall en man, som har stått honom nära och lärt av honom. Med avseende på ornamentiken jfr sådana ristningar som U 472 och 481.

Anmärkningsvärt är, att de många namnen uppradas utan något förbindande 'och'. Det är icke litet utrymme, som ristaren genom denna praktiska åtgärd har sparat.

511. Mälsta, Högsäter, Kårsta sn.

Pl. 105.

Litteratur: Handlingar i ATA 1926; Nya Dagligt Allehanda ^{14/6} 1926; Stockholms Tidningen ^{15/6} 1926; Fornvännen 1926, s. 347.

Äldre avbildning: I. Schnell foto 1926 (ATA).

Runstenen blev funnen sommaren 1926 vid stenbrytning för en vägtrumma i en backslutning omkring 200 m. NNÖ om Ekskogens järnvägsstation. Fyndplatsen ligger på mark som tillhör Högsäter och är avsöndrad från Mälsta.

Stenen låg framstupa med den runristade sidan nedåt. Vid fotändan fanns ännu den grund av stenar kvar, i vilken stenen en gång har stått. Det är sålunda intet tvivel om att stenen ursprungligen har varit rest på den plats, där den blev anträffad. Den har varit vänd mot Ö, mot den öppna mark, där nu järnvägen går fram. På andra sidan denna sänka höjer sig åter marken, och där ligger i slutningen ett vidsträckt gravfält, som sannolikt hört till Mälsta by, med runstenen U 510. Från den plats, där runstenen stod, hade man under vikingatiden säkerligen god utsikt över byns gården och gravfält ända bort mot dess gårdar och hus.

Svartvit, kornig granit, med jämnt vittrad, blågrå yta. Höjd 1,64 m., bredd 1,33 m. Ristningens höjd 1,37 m., bredd 1,17 m. Ytan är mycket slät. Stenen är skadad upptill i v. hörnet. F. ö. är ristningen utmärkt väl bevarad och tydlig. Den står ljus mot den mörkare ytan. Den verkar mycket färsk och har icke fått den ålderns patina, som runstenarna i allmänhet ha. Detta tyder på att stenen mycket länge har legat kullfallen, med den ristade ytan skyddad mot luftens och nederbördens inverkan. Ristningen är utförd med breda linjer, ojämna i bottnen; mejselhuggen äro tydligt synliga och kännbara.

Inskrift:

+ uitiarf + uk + tan + uk · fastar · uk · halftan + lata + reisa - stein - aftr + fapur sn + fasta ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55

Vidiarf[r] ok Dan ok Fastarr ok Halvdan lata reisa stein æftir faður sinn Fasta.

»Vidjärv och Dan och Fastar och Halvdan låta resa stenen efter sin fader Faste.»

Till läsningen: I inskriftens alla **f**-runor går nedre bst icke upp till ramlinjen. Övre delen av 34 **r** är förstörd. Även följande runa är skadad; huruvida den har varit **a** eller **e**, kan ej med säkerhet avgöras. Ett litet streck skär snett över hst på mitten, men det är kortare än i inskriftens **a**-runor. Sannolikt avses **e**. 41 **e** är tydligt.

Förleden i 1—7 **uitiarf** kan givetvis vara *Vi-* eller *Vig-*. Om namnen *Vidiarf* och *Vigdiarf* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99. Om namnen *Fastarr* och *Fasti* ibid. s. 99, 100; om *Dan* och *Halvdan* se U 114 och E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46.

Stenen har rests över Faste av hans fyra söner. I inskriften på den andra runstenen vid Mälsta, U 510, omtalas även en man Faste, som jämte fem bröder ha rest denna stenen över sin fader. Det förefaller mycket sannolikt, att namnet Faste här avser samme man. Vi lära då genom de båda inskrifterna känna en släkt i Mälsta med följande medlemmar:

Torsten
 —————
 Frösten Torbjörn Faste Vinjut Ulv Gunndjärv
 —————
 Vidjärv Dan Fastar Halvdan

På släktsamband tyder namnet Vidjärv. Fastes äldste son synes ha fått detta namn genom variation efter sina farbröder Vinjut och Gunndjärv.

Om detta är riktigt, måste runstenen U 510 vara äldre än U 511, och mellan de båda inskrifterna ligger rimligtvis en tid av 20—30 år. U 510 är ristad av Fot eller en man som har stått honom nära. U 511 är utan tvivel ristad av Visäte, tydligen i en stil som direkt imiterar Fot. Det förefaller nästan, som om Fastes söner ha beställt en minnesvård över sin fader, som skulle likna farfaderns så mycket som möjligt. Runorna och inskriftens formulering ha de för Visäte säregna dragen: **f**-runan, **uitlarf** utan nominativ-**r** (jfr U 503 **ernfast**), **ei** i **reisa**, **stein**, utelämnande av runor i **afta** och **sn**, presensformeln **lata + reisa - stein**, ordföljden **afta + fapur sn + fasta**.

Sjuhundra härad.

Socknar: Fasterna, Rimbo, Rö och Skederid.

Häradet består till övervägande del av vidsträckta skogsmarker, som under vikingatiden och medeltiden ha varit svagt bebyggda. Huvudbygden låg då som nu i den dalgång kring Norrtäljeån, som genomlöper häradet på mitten i väst-östlig riktning med en rad av sjöar, som i äldre tid ha haft större utbredning än nu. Här går alltjämt häradets gamla huvudväg, från Tjären i Fasterna sn över Rimbo till Finnsta i Skederids sn, en del av Uppsala—Norrtäljevägen. Alla häradets runfynd, med undantag av ett (U 518), äro belägna i denna dalgång, från Tjären i V (U 512) över Rimbo kyrka (U 513—516) till Salmunge (U 519, 520) och Skederids kyrka (U 517) i Ö. Kulturgeografiskt sett har den smala dalgången utgjort de inre delarna av en bygd, som österut i Lyhundra hd vidgar sig till ett bredare jordbruksområde och har sin naturliga medelpunkt vid Husby-Lyhundra kyrka, varifrån en utmärkt vattenväg ledde till hamnplatser vid Norrtäljeviken. Även runfynden böra otvivelaktigt ses i detta sammanhang. I södra delen av häradet löper en parallell dalgång med små sjöar förbundna genom vattendrag österut till Länna-sjön, som har sitt avlopp genom Penningbyån till Furusundsfjärden. Långt inne i denna dalgång står den ståtliga runstenen vid V. Ledinge (U 518), längre ut runstenarna i Länna sn (U 524, 525).

De kända runinskrifterna i häradet äro endast 9, vilket är ett mycket litet antal i jämförelse med häraderna i V och S. Vi ha nu avgjort kommit utanför Upplands runstensrikaste område, som utgjordes av Attundalands södra del.

Av dessa 9 runfynd äro emellertid 2 numera förkomna och endast kända genom äldre uppgifter: U 516 och U 520. Det återstår alltså numera inom häradet 7 inskrifter.

Flertalet av dessa, eller 5, äro i sin helhet väl bevarade runstenar: U 513—515, 518 och 519. De övriga (U 512 och 517) äro endast fragment, vilket också är fallet med de båda förkomna (U 516 och 520).

Fyra av häradets inskrifter voro kända redan för Johannes Bureus, alla upptecknade av honom själv: U 513, 514, 516 och 519. Av dessa finnes fragmentet U 516 sedermera icke omtalat, och runstenen i Rimbo kyrkas vapenhus (U 514) har icke varit åtkomlig under antikvariernas resor på 1680-talet. I *Bautil* finnas därför endast två träsnitt av runstenar från Sjuhundra hd: U 513 och U 519 (= B 243 och 244). Två andra bilder (B 241 och 242) äro visserligen förda hit, men det beror på rent misstag.

I Liljegrens *Runurkunder* (1833) upptagas endast 3 inskrifter från Sjuhundra härad: U 513, 514 och 519 (= L 601—603). Icke mindre än 5 nya inskrifter blevo kända genom Dybeck: U 512, 515, 517, 518 och 520. Under de senaste 75 åren har, märkligt nog, ingen ny inskrift kommit i dagen inom häradet.

512. Tjärän, Fasterna sn.

Pl. 106.

Litteratur: D 2: 253. R. Dybeck, Reseberättelse 1871 (ATA), Runa (fol.) 1, s. 72; UFT h. 5 (1876), s. 126; E. Brate, Anteckningar 1916 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a.; Brate foto 1916 (ATA).

Runstenen står rest 85 m. N om landsvägen Gottröra—Rimbo på norra sidan av ett åkerfält, som utbreder sig ned till landsvägen, 2 m. S om den gärdesgård, som skiljer åkern från en lövskogshage, omkr. 100 m. Ö om grinden vid infartsvägen till gården Tjärän (Stortjärän) n:r 2.

Stenen är endast ett fragment. Den innehåller nedre delen av en ristning. Det övre stycket är åtminstone tills vidare förkommet.

Stenen omtalas av Dybeck som »nyfunnen». I sin »Reseberättelse för år 1871» meddelar Dybeck: »I Fasterna socken togs aftryck af hälften utaf en runsten, hvilken herr Wallin funnit och hvars inskrift, att dömma af hvad som återstår, tyckes varit rätt märkelig. Den förkomna delen av honom skall nästa år granneligen eftersökas.» Stenen låg vid denna tid »på gärdet nära gården». Sannolikt har den sålunda blivit funnen i själva åkern och sedermera blivit flyttad upp till ett ouppodlat stycke mark vid åkerns norra sida. Där låg den vid Brates besök 1916. Och på denna plats restes stenen år 1942.

Grå, finkornig granit. På framsidan är själva ytan delvis täckt av ett tunt lager hård, vit kvarts. Höjd 1,30 m., över nuvarande markytan 0,80 m.; bredd 0,74 m. Ristningens höjd 0,33 m., bredd 0,69 m. Framsidan, som bär ristningen, har icke en plan yta, utan är bruten både på h. och v. sidan, så att den visar tre planytor. — Ristningen är huggen med mycket fina, smala linjer. På det hela taget är den tydlig och väl bevarad.

Ristningen har tydligen tillhört gruppen av s. k. ornamenterade stenar. Det bevarade fragmentet visar fem lodräta inskriftsrader. I vilken ordning dessa skola läsas är ej fullt klart. Att den mellersta raden, som tydligen har innehållit en inskriften avslutande böneformel »Gud hjälpe...», skall läsas sist, torde vara tämligen säkert. Den högra slingan, med orden [br]uþur × sin ×, har av allt att döma utgjort själva minnesinskriftens avslutning. Sannolikt har inskriften börjat i den andra raden med namnet fryb[iurn]. Inskriftens egendomliga anordning sammanhänger utan tvivel med stenens ovanliga form. Ristaren har i första rummet velat använda den plana delen av framsidan, och han har då såsom sedvanligt på de ornamenterade runstenarna börjat längst ned till vänster, sålunda med rad n:r 2 fryb. Inskriften har gått i denna rad uppåt och sedan i en båge över i rad n:r 4, slutande med det bevarade bryku × sunir × at ×. Ristaren har sedan måst gå över till de brutna sidoplanen, och han har därför fortsatt inskriften uppåt i rad n:r 1 med ordet faþur och efter en ny båge åt höger nedåt i rad n:r 5. Han har på ett icke fullt lyckligt sätt förenat rad n:r 4 med rad n:r 1 med ett par korta bågböjda linjer och felaktigt dragit ned den ena ramlinjen för rad n:r 2 över sammanbindningsslingan. Slutligen har han i en rad mitt på stenen (rad n:r 3) tillagt en avslutande bön × kup ...

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Dybeck):

fryb ... bryku × sunir × at × faþur ... [r]uþur × sin × kup ...

Frøyb[iorn] ... bryku synir, at faður ... [br]oður sinn. Guð ...

»Fröbjörn ... bryku söner, efter [sin] fader ... sin broder. Gud ...»

Till läsningen: 3 y är tydligt stunget, med ett kort streck. Efter 4 b är ytan skadad, och intet finnes kvar av runor i denna rad. Hst i 5 b är borta; bst äro tydliga. 7 y är tydligt stunget,

med ett kort streck. Något nedanför mitten av hst går ett streck snett över denna, liknande bst i **n**; det förefaller vara hugget. Runan kan möjligen ha varit en binderuna **yn**. **8 k** är icke stunget. **11 u** är troligen icke stunget. En svag fördjupning finnes dock mitt i runan, som möjligen kan vara huggen. Sk efter **16 t** är svagt. Intet sk finnes framför **17 f**. Alla runorna i **17—21 fapur** äro fullt tydliga, även **21 a**. Hst i **22 u** saknas. Endast nedre delen av bst är fullt säker. Sk efter **26 r** och efter **29 n** äro svaga, men torde dock vara säkra.

Dybeck: **3 u**, **7 u**. — Brate: **3 u**, **7 y**; **22 r** saknas.

Med hjälp av de bevarade fragmenten kan man bilda sig en ungefärlig föreställning om hela inskriftens ursprungliga innehåll. Stenen är rest av två (eller tre) män över deras fader och deras broder. Dessas namn äro icke bevarade. Sålunda: »Fröbjörn och N.N. läto resa denna sten, **bryku** × **sunir**, efter sin fader N.N. och efter N.N., sin broder. Gud hjälpe deras själ.»

Om namnet *Froybiorn* se U 43.

Svårtolkat är **5—9 bryku** (eller möjligen **brynku**). Brate har tänkt sig, att det kan vara en verbform, preteritum av verbet *broa* 'göra bro', en analogiform efter mönstret av pret. **byku** (d. v. s. *byggju*) till *boa* 'bo'. Måhända ligger det dock närmare till hands att uppfatta **bryku** × **sunir** som en apposition till det föregående subjektet, de båda inledande namnen. **bryku** skulle i så fall vara en bestämning till **sunir** och då av formen att döma snarast ett namn i genitiv. Det kan vara ett namn på fadern, och därmed skulle då förklaras, att efter prepositionen *at* icke närmast följer namnet på den döde, såsom i regel är fallet, utan i stället släktskapsordet **fapur**. Mansnamn på *-a* äro som bekant icke alldeles sällsynta. Men givetvis kan **bryku** också vara moderns namn i genitivform. Något personnamn, som skulle kunna svara mot runföljden **bryku** (som givetvis kan ha föregåtts av ett **s**, sålunda **sbryku**), är emellertid icke känt.

r i **17—21 fapur**, i stället för **r**, är en felristning. Däremot rätt **22—26 [br]upur** och **10—14 sunir**.

513. Rimbo kyrka.

Pl. 106.

Litteratur: B 243, L 601, D 2: 247. J. Bureus, Fa 6 s. 48 n:r 42, s. 144 n:r 240 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 293, Fa 1 s. 67; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 85; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 70; Kyrkoinventarium 1828 (ATA); F. Braun i Fornvännen 1910, s. 103 f.; O. v. Friesen i Fornvännen 1910, s. 199 f., Upplands runstenar (1913), s. 42 f.; E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA); E. Olson i Yngvars saga víðförla (1912), s. xcvi f., 54; H. Gillingstam i Hundare och skeppslag 6 (1944), s. 50 f.

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 243); teckning sign. Joh. Fryxell 1741 i Rimbo kyrkobok (»Hornska boken», i Rimbo kyrkoarkiv); Dybeck a. a.; F. Braun foto (ATA; Fornvännen 1910, s. 118); Brate foto 1915 (ATA).

Runstenen sitter inmurad i kyrkans östra gavel, omkr. 0,60 m. över marken. Den är synlig i hela sin längd.

Stenen omtalas på denna plats redan av Bureus: »Vti Rimbo kyrkewegg» (Fa 6), »på Östergaffen» (Fa 6), »I Kyrkemuren» (Fa 5). Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Rimbo kyrkgafvel» (B 243: »Rimbo kyrkomur», L 601: »I kyrkomuren»). I kyrkoinventariet 1828 uppges, att »I Östra Kyrkomuren är en runsten med påskrift, som är föga läsbar.» Dybeck: »Stenen är inmurad i kyrkans östra gafvel.»

Skifferrik gnejs. Höjd 2,27 m., bredd 0,75 m. Ristningens höjd 1,40 m., bredd 0,63 m. Upp till är stenen avslagen, varvid flera runor ha gått förlorade. Den skiffrika stenarten avflagnar i skivor. Flera sådana avflagringar finnas i ytan, varigenom ristningen har skadats, särskilt i runslingan upptill. Ristningslinjerna äro breda och djupa. Ristningen är tydlig och i stort sett väl bevarad.

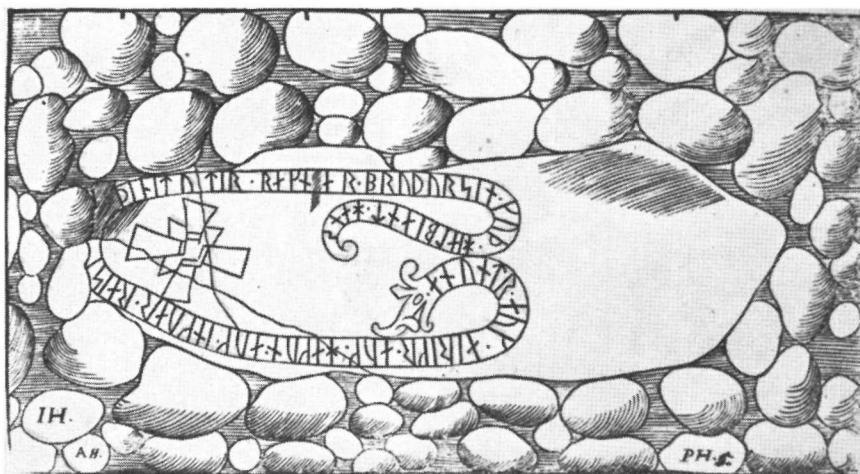

Fig. 256. U 513. Rimbo kyrka. Efter B 243.

Inskrift:

· anuntr · auk · airikr · auk · hakun · auk · inkuar · rais -- ... þin · a · iftir · raknar · brupur sin · kup ·

hialbi ant · hans

70 75

*Anundr ok Æirikr ok Hakon ok Ingvarr ræis[*tu stæin*] þenna æftir Ragnar, broður sinn. Guð hialpi and hans.*

»Anund och Erik och Håkon och Ingvar reste denna sten efter Ragnar, sin broder. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Alla namnen äro fullt säkra. 29 **k** är icke stunget. Efter 36 **s** följer nedre delen av två raka stavar; toppen av dessa är avslagen. Översta delen av runslingan är borta. Alldeles i h. kanten av skadan står en rak stav, förmodligen hst av **t** i **stain**. T. h. om denna stav ett snett streck, sannolikt hugget och bst av **a**; hst är helt borta. Av följande runor (**i**, **n**) skymtar svagt botten i den flagrade ytan. Även i fortsättningen är övre delen av runslingan avslagen, t. o. m. 45 **f**. Nedre hälften av 39 **p** är bevarad. Följande runor, 40—41 **in**, stå tätt tillsammans. Mellan 41 **n**, vars bst är tydlig, och 43 **a** finnes nedre delen av en rak stav, sannolikt **s**. Huruvida 44 **i** har varit stunget, kan ej avgöras. Bst i 45 **f** äro små, men tydliga. Runan står snett, förmodligen på grund av någon skada i stenen. Av 46 **t** finns nedre delen av hst och h. bst i behåll. 47—48 **ir** är fullständigt bevarat. 51 **k** är icke stunget; icke heller 64 **k** eller 62 **i**. 52 **n** står snett, och avståndet mellan 52 **n** och 53 **a** är större än vanligt, tydligen på grund av ytans ojämnhet. Intet sk efter 60 **r**, 72 **i**, 79 **s**.

Bureus: 39—43 **þina**, 44 **e**. — Hadorph och Helgonius (B 243): 39—48 **þinitutir**. — Dybeck: 39—48 **þini · iutir**. — Braun: 39—48 **þin - - - - tir**. — Brate: 39—48 **þin - a · u - tir**.

Inskriften på U 513 bör sammanställas med inskriften på U 540, en av stenarna vid Husby-Lyhundra kyrka. Den lyder i översättning: »Erik och Håkon och Ingvar och Ragnhild de ... Men han blev död i Grekland. Gud hjälpe hans ande och Guds moder.» Det är uppenbarligen samma brödrakrets, som omtalas i de båda inskrifterna. U 513 är rest av fyra bröder Anund, Erik, Håkon och Ingvar över en femte broder Ragnar. U 540 är rest av Erik, Håkon och Ingvar över någon, vars namn tyvärr icke är bevarat i den svårt skadade inskriften. Det kan, såsom O. v. Friesen har framhållit, knappast vara något tvivel om att detta har varit Anund, som på

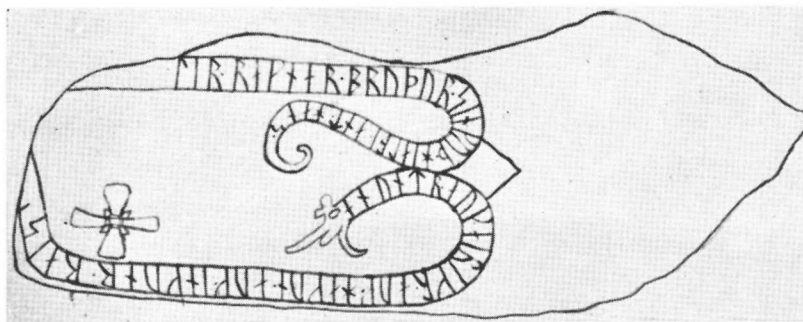

Fig. 257. U 513. Rimbo kyrka. Efter teckning av J. Fryxell.

U 513 nämnes främst bland bröderna men saknas på U 540. Husby-Lyhundra-stenen är följaktligen något senare än Rimbo-stenen, men skillnaden i ålder har icke varit stor. Ingendera stenen finnes kvar på ursprunglig plats. Var de från början ha varit resta, veta vi icke. Avståndet mellan Rimbo och Husby-Lyhundra kyrkor är omkring 8 km.

Professor F. Braun har i en uppsats *Hvem var Yngvarr enn víðförli?* (i: *Fornvännen* 1910) velat ge de båda inskrifterna avgörande betydelse för frågan om Ingvars härstamning. Namnen i inskrifterna — Anund, Erik, Håkon — överensstämmer på ett i ögonen fallande sätt med namnen på män, som omtalas såsom svenska tronkrävare efter konung Stenkils död (omkr. 1066).¹ »Denna öfverensstämmelse kan icke vara tillfällig, i synnerhet då man betänker dessa namns jämförelsevis stora sällsynthet. Vi hafva uppenbarligen råkat på identiska personer — den gamla dynastiens afkomma.» En bekräftelse härpå finner prof. Braun i den omständigheten, att den ena stenen finnes i ett Husby, sålunda på en plats som av namnet att döma varit en gammal kungsgård. Prof. Braun anser vidare, att bröderna varit söner till konung Emund gamle, Olov skötkonungs son (död omkr. 1060). Då ger sig av sig självt också den hypotesen, att kungasonen Ingvar i Rimbo- och Husby-Lyhundra-inskrifterna är samme man som är känd från ett stort antal runstenar i Södermanland, Uppland, Västmanland och Östergötland såsom ledare för ett härnadståg i österväg. Enligt den isländska *Yngvars saga víðförli* var denne Yngvarr en ättling av den gamla svenska kungaätten; han skulle ha varit son av en Emund, som åter varit son av en svensk hövding Åke och en dotter till Erik segersäll. Yngvars fader Emund skulle sålunda enligt den isländska traditionen ha varit kusin till Emund gamle, och om detta är riktigt, skulle han själv ha varit syssling med Emund gamles söner, den gamla dynastiens sista avkomlingar. Denna genealogiska kombination är enligt Braun den isländske sagoskrivarens konstruktion, men den bygger på en riktig tradition, att Yngvars fader hette Emund och att han tillhörde den svenska kungaätten.²

O. v. Friesen har i en uppsats med samma rubrik *Hvem var Yngvarr enn víðförli?* (även i *Fornvännen* 1910) underkastat Brauns undersökning i 1000-talets svenska historia en ingående granskning. Brauns meningar kunna enligt v. Friesen icke i allo vara riktiga. Det kan svårligen vara en tillfällighet, att å såväl Rimbo-stenen som Husby-Lyhundra-stenen husfaderns namn saknas.

¹ Efter Stenkils död tävlade enligt Adam av Bremen (III: 52) två pretender med namnet Erik om den svenska tronen. Sedan de båda stupat, blev Hallsten Stenkilsson utropad till konung och efter hans fördrivande en viss »Amunder a Ruzzia» (schol. 84). När också denne blivit avsatt, valde svearna en Håkon.

² I slutet av sagan (kap. 14) omtalas emellertid en annan uppgift om Yngvars härstamning: några sagamän påstå, att Yngvar skulle ha varit son till Anund (Emund), Olov skötkonungs son. Sagoskrivaren avvisar dock denna mening och söker förklara, hur den kunnat uppkomma, nämligen dels därigenom att »man tyckt det vara större heder för Yngvar att vara kungason», dels därigenom att Emund hade en son Anund, som liknade Yngvar i många avseenden, särskilt i fråga om vittfarenhet, såsom ock intygas i den bok, som heter »Gesta Saxonum» (d. v. s. Adam av Bremen).

Han måste ha varit död, då dessa stenar restes. Då den senare av dem (U 540) är ristad av Åsmund Kåreson eller någon av hans skola och följaktligen tillhör 1000-talets andra fjärdedel — den kan ej gå långt nedanför 1050, men kan också tillhöra tiden c:a 1025 —, måste fadern till de i inskrifterna nämnda bröderna vara död före konung Emund och kan således ej vara identisk med honom. Konung Emund har i omkring två decennier överlevat Ingvarståget — Ingvars dödsår uppges i isländska annaler ha varit 1041 —; om Ingvar i U 513 och U 540 verkligen är sagans berömde Ingvar, kan hans fader icke ha varit konung Emund. Vidare är att märka, att U 540 sannolikt är rest över Anund, »som blev död i Grekland». Denne Anund, som sålunda dog, medan Ingvar ännu levde, kan då ej vara samme man som konung Emunds son Anund, om vilken Adam av Bremen berättar, att han under sin faders regering dog under ett krigståg i amazonernas land, ej heller med den »Amunder a Ruzzia», som efter Hallstens fördrivande inkallades till Sverige.

Däremot är det enligt v. Friesen icke osannolikt, att Braun har träffat det riktiga, då han med stöd av de namn, som förekomma i U 513 och U 540 antager, att vi här ha att göra med medlemmar av den gamla kungäkten, om också på en sidolinje. »Sammanträffandet inom samma familj af namnen Anund och Ingvar samt det, som det synes, den kungliga ätten så godt som uteslutande förbehållna namnet Erik, ensamt det gör riktigheten af Brauns förmodan icke osannolik.» Det är då icke heller uteslutet, att de båda inskrifternas Ingvar är identisk med sagans Yngvarr víðförli, ledaren för Ingvarståget. I detta sammanhang har Braun med all rätt indragit de båda sörmländska Ingvar-stenarna Sö 179 (Gripsholm) och Sö 279 (Strängnäs). Den förra är rest över Harald, Ingvars broder; de »dogo söderut i Särkland». Den senare, som tyvärr är fragmentarisk, är rest över män, som varit »söner till Emund»; de dogo »söderut i Särkland». Braun förmodar, att de nu förlorade namnen i inskriften ha varit just Harald och Ingvar. Det framgår i så fall av Strängnäs-inskriften, att Ingvars fader har hetat Emund.

Det är under sådana förhållanden icke osannolikt, att U 513 och U 540 äro att räkna till de s. k. Ingvarstenarna, de runstenar på vilka Yngvarr víðförli är nämnd. Så har också skett i Emil Olsons förteckning över »Svenska runstenar handlande om Yngvarssagans hjälte» (i: *Yngvars saga víðförli*, utg. av E. Olson, 1912). De antydningar, som ges av det svenska inskriftsmaterialet, stå i god överensstämmelse med den isländska traditionens uppgifter, att Ingvars fader hetat Emund och att han varit en frände till det svenska kungahuset.

På 1600-talet har man satt namnet på den man, över vilken stenen är rest, Ragnar, i förbindelse med ortnamnet Rimbo eller Ringbo. »Rimbo har tilförende kallats RagnersBoo Effter Konung Regner, som säijes hawa bodt så när 2^{ne} Musquet skått ifrån denna Kyrkian Vtj en By som då har kallas KånungBy, men nu i denna Tijd KunBy», har antecknats i *Ransakningarna* från häradet. »Regner ligger begrafven nedan för Kyrkian J en Aspelund. Hans Steen blef sådan i Påfvedömme der ifrån tagen och ligger inmurader i Kyrkiogafveln, med riktig runneskrift.» Sammanställningen av runinskriften och ortnamnet är givetvis icke från början gjord av relationens författare. Tolkningen av Rimbo som Ragnersbo är en lärd fundering. Sannolikt härrör den ytterst från Bureus, som ju läste a-runan som ä eller e och sålunda (i Fa 5) återger inskriftens namn som Regner. I *Bautil* (s. 71) står som överskrift: »Ragners eller Rimbo Sockn.»

514. Rimbo kyrka.

Pl. 107.

Litteratur: L 602, D 2: 248. J. Bureus, Fa 6 s. 144 n:r 239 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 292, Fa 1 s. 67; Ransakningarna 1667—84; N. R. Brocman, Resa till Hälsingland 1763 (Fe 23), s. 39, Svenska Magazinet 1766, s. 724; F. Burman i Nova Acta Reg. Soc. Scientiarum Ups., Vol. 5 (1792), s. 307 (n:r 27); F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (1805), s. 70; Kyrkoinventarium 1828 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA).

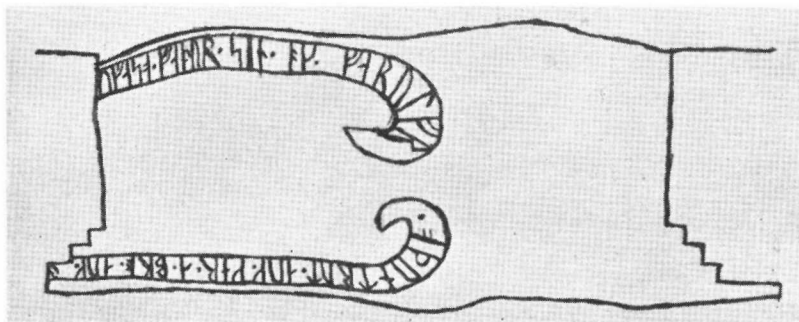

Fig. 258. U 514. Rimbo kyrka. Efter teckning av O. Rehn.

Äldre avbildningar: Broeman a. a., tab. 21, teckning signerad »N:R:B.» och »O:R.», d. v. s. N. R. Broeman och O. Rehn; O. Rehn, teckning 1763 (i: J. G. Liljegren, Fullständig Bautil, n:r 602); F m 18 (Nescher, Samling af Ritningar etc.), n:r 25, 26, teckningar 1747, 1763; teckning av E. Tegman från 1745 i Rimbo kyrkobok (Rimbo kyrkoarkiv); Dybeck a. a.

Runstenen står numera rest Ö om ingången till vapenhuset, i vinkeln mellan långhuset och vapenhuset, med ristningen vänd mot V.

Den var känd redan av Joh. Bureus, som själv upptecknat inskriften den 12 maj 1638. Platsen angives som »Ringbo kyrkedör» (F a 6, F a 5). I *Ransakningarna* meddelas, att i Rimbo finnes »Runnesten Een i Vapnhus dören neder murader». Stenen har sålunda blivit dold och oåtkomlig, därigenom att dörren har murats igen. Detta är anledningen till att inskriften icke blev granskad och avritad vid antikvariernas resor på 1680-talet; något träsnitt finnes sålunda icke i *Bautil*. I Rimbo sockens gamla kyrkobok finnes en teckning av stenen med följande överskrift: »Stenen i vapnhusdören, som varit nedermurad sedan 1685, men blef synlig år 1745, när vapenhusdören åter blef uptagen, och af två varande Pastore afritades, som här synes.» Kyrkoherde i Rimbo var vid denna tid mag. Eric Tegman († 1789). Då N. R. Broeman på sin resa till Hälsingland 1763 passerade Rimbo, lät han antikvitetsarkivets ritare O. Rehn, som åtföljde honom, teckna av stenen; den låg »Inmurad i dören, vid Rimbo Kyrka uti Roslagen». Ristningens övre del (fr. o m. 21 u t. o. m. 41 l) var dold under den framskjutande dörrposten. I sitt exemplar av *Bautil* (R 556 a i Uppsala Universitetsbibliotek), s. 71 har Broeman antecknat: »En lät jag 1763 aftaga i Södra vapnhusdören. Uti det til grafställe intagna och igenmurade vapenhuset i dören. Af fötterna nästan allde[le]s förnött innan han öfvermurades.» Kyrkoinventariet 1828 meddelar: »I Wapenhusgolfvet är en mycket nött runsten, aldeles oläslig.» Dybeck: »Stenen ligger i yttre vapenhusdörren och är till en del inmurad.» Brate: »Runstenen ligger som trappsten uti ingången till vapenhuset på kyrkans södra sida.» Endast vänstra sidans inskrift (t. o. m. 20 a) var nu synlig. År 1941 blev stenen uttagen och rest på sin nuvarande plats. Hela inskriften blev därigenom för första gången tillgänglig.

Grå, finkornig granit. Höjd 2,43 m., bredd 1,12 m. Ristningens höjd 1,50 m., bredd 1,02 m. Ytan är synnerligen ojämn, trots mycken slitning, och full av naturliga fördjupningar. Ristningen är delvis mycket grund och svår att urskilja. Särskilt gäller detta om de ornamentala detaljerna, rundjurets huvud och stjärt. Själva inskriften är bättre bevarad och i stort sett fullt tydlig.

Inskrift:

+ **anuntr · lit · auk · kera · bro · auk · stain riti · eftir · ketilfast · faður · sin · ok · farulfr ·**

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Anundr let ok gærva bro ok stein retti aftir Kættilfast, faður sinn, ok Farulfr.

»Anund lät också göra bron och reste stenen till minne av Kättilfast, sin fader, och Farulfr.»

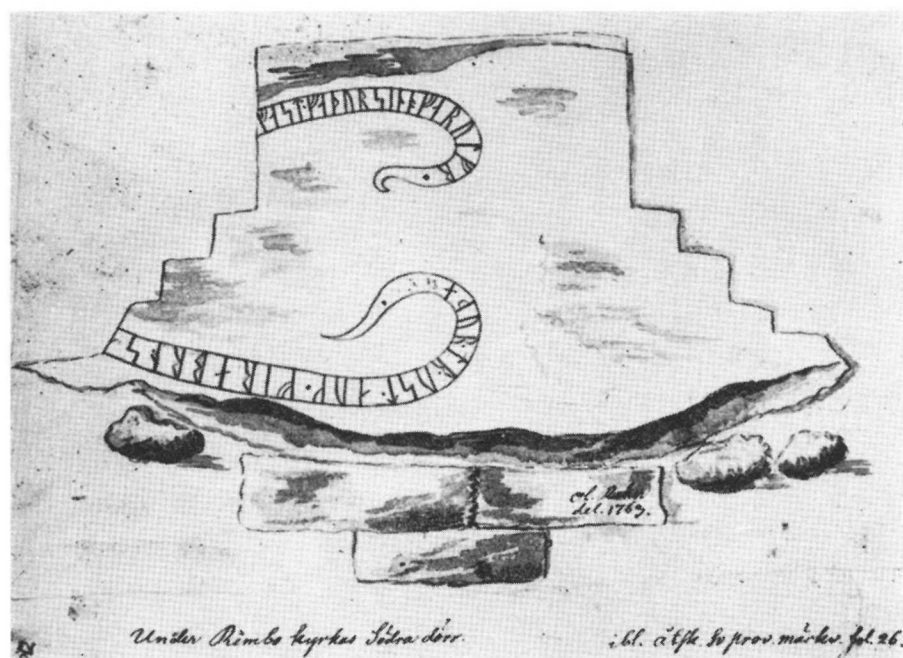

Fig. 259. U 514. Rimbo kyrka. Efter teckning av O. Rehn i Fullständig Bantil.

Till läsningen: Sk + framför 1 **a** är svagt men sannolikt. Alla inskriftens **a**-, **n**- och **o**-runor ha bst endast på ena sidan av hst. Hela namnet 1—6 **anuntr** är fullt säkert. 13 **k** är icke stunget. 14 **e** är stunget med tydlig prick. Övre delen av hst är bortnött. Även 32 **e** och 38 **e** äro tydligt stungna. Något sk efter 27 **n** kan icke skönjas. 29 **i** är icke stunget. R. 31 är **i**; någon bst torde icke ha funnits. 45 **t** synes ha bst endast t. v.

Bureus: **anuntr lit auk kira bro ... fast fapur sin ok farulfr**. — Broeman har flera felläsningar i början: han uppfattar sk som en **a**-runa och läser 1 **a** som omvänt **p** eller **b**. »Stenen i Rimbo kyrkodör ... kunde någon, som hade Historien om Abaris Lärdom, eller Sagan om Habor och Signil i Hufvudet, börja med Ordet ... **abur**; Men äljäst kan han ock så läsas: **apurtrust · auk · firabosa ... fast · fapur sin ok farulfr**». Detta tolkar han så: »Återtröst och Förabrosa läto sätta eller rista Stenen efter ... fast sin fader: så ock Farulfr.» — Dybeck: **· anutr · lit · auk · k · ra · bro · au ... fast · fapur · sin · ok · farulfr**. Han anmärker, att »**anuntr** är nästan antagligare än **anutr**». — Brate: **· anuntr · lit · auk · kor · a bro · a ...**

Inskriften är väl beräknad för utrymmet inom runslingan. Tillägget **ok · farulfr** meddelar, att Farulv har deltagit med Anund i utförandet av minnesvården, men han har sannolikt icke som denne varit son till Kättilfast.

Oklar är innebörden av det första **auk**. Betydelsen 'också' skulle innebära en hänvisning till något utanför inskriften, exempelvis till ett meddelande på en annan runsten, som likaledes varit rest till Kättilfasts minne. Då det för övrigt icke finnes något skäl att antaga ett sådant dubbelmonument, torde det sannolikaste vara, att 10—12 **auk** endast föregriper det följande 20—22 **auk** och liksom detta förbinder de båda predikaten **lit · kera · bro** och **stain riti**, sålunda: »lät både göra bron och reste stenen». — Anmärkningsvärt är också, att man i samma inskrift finner två olika skrivformer av partikeln **auk**, **ok**. Sannolikt har ännu på 1000-talet båda uttalsformerna funnits vid sidan av varandra: den äldre **auk** och den yngre **ok**, som uppkommit i trycksvag ställning och framför allt användes som bindeord.

Om namnet *Anundr* se föregående inskrift. *Anundr* i U 514 är säkerligen icke samme man som *Anundr* i U 513. Om namnet *Kättilfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Farulfr* Sö 238.

515. Rimbo kyrka.

Pl. 107.

Litteratur: D 2: 246. R. Dybeck, Reseberättelse 1870 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1915 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck a. a., Brate foto 1915 (ATA).

R. Dybeck anger i *Sveriges runurkunder*, h. 11 (1870) stenen såsom »nyfunnen». Den hade blivit hittad i jorden på kyrkogården några famnar från södra kyrkväggen och sedan lagd i nordvästra hörnet av kyrkogården. Här låg den ännu 1915, då Brate besökte platsen: »Runstenen står tillbakalutad mot norra kyrkogårdsmuren straxt till vänster om ingången genom klockstapeln.» Den restes år 1941 utanför kyrkogården, mitt för ingången till klockstapeln.

Ljusgrå, vacker granit. Höjd 1,67 m., bredd 0,77 m. Ytan är jämn och slät; upptill lutar den svagt bakåt. Ristningen är utförd med jämna, runda och djupa linjer. Inskriften är tydlig och väl bevarad.

Inskrift:

kuni lit + stain + rita + eftir × alfkir faður + sen + kup hialbi ant hans

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Gunni let stein retta æftir Alfgæir, faður sinn. Guð hialpi and hans.

»Gunne lät resa stenen efter Alvger, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Mellan 4 i och 5 l är ytan avflagrad; huruvida här har funnits något sk, kan ej avgöras. Efter 27 r finnes intet sk; ej heller efter 38 þ, 44 i och 47 t. 1 k är icke stunget. icke heller 25, 36 k. V. kanten av 4 i är tydlig, liksom delvis h. kanten av 5 l. Övre delen av hst i 5 l och hela bst äro bevarade. 6 i är icke stunget; icke heller 14 i. 17 e är tydligt stunget. Mitt på staven i 34 e finnes en fördjupning, särskilt tydlig och bred på h. sidan; den är sannolikt huggen. Efter sista runan 51 s finnes en rund fördjupning, som möjligen kan vara huggen. Likaså finnes på rundjurets hals, strax ovanför den mindre ormens huvud, en rund fördjupning, möjligen huggen.

Dybeck: 17 e, 34 i, intet sk efter 27 r; sk · efter 51 s. — Brate: 17 i, 34 i; sk · efter 27 r; sk · efter 51 s.

Om mansnamnet *Gunni* se Sö 188. Namnet *Alfgæirr* är f. ö. icke belagt i någon svensk runinskrift, icke heller i svenska medeltidsurkunder (enligt Lundgren). I en gotländsk inskrift (Säve 148) finnes ett **alkair**. Detta kan, liksom fda. *Alger*, innehålla som förled antingen *Al-* eller *Alf-*. I västnordiska källor finnas några få belägg av ett mansnamn *Alfgeirr* (Lind).

516. Rimbo kyrka.

Litteratur: J. Bureus, Fa 6 s. 144 n:r 241 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 295.

Runstenen, som tydligen endast var ett fragment, fanns enligt Bureus »för Predikestolens trappor» (Fa 6), »för Predikestolen» (Fa 5). Den är icke omtalad av senare författare och synes numera vara förkommen. Någon avbildning av fragmentet är icke känd.

Inskrift (enligt Bureus):

kauti auk s . . .

5

Gauti ok . . .

»Göte och . . .»